Cartea întâi

I
Nevastă-mea şi nasul meu

— Ce faci? m-a întrebat nevastă-mea, văzând că mă tot uit, lucru neobişnuit pentru mine, în oglindă.

— Nimic, i-am răspuns, mă uit aici, în nas, în nara asta. Dacă apăs, simt o uşoară durere.

Nevastă-mea a zâmbit şi mi-a spus:

— Credeam că te uiţi să vezi în ce parte îţi atârnă.

M-am întors ca un câine călcat pe coadă:

— Îmi atârnă? Mie? Nasul?

Şi nevastă-mea, calmă:

— Desigur, dragule. Uită-te bine: îţi atârnă spre dreapta.

Aveam douăzeci şi opt de ani şi crezusem până atunci că nasul meu era, dacă nu chiar frumos, oricum decent, ca şi celelalte părţi ale corpului. Lucru pentru care mi-a fost întotdeauna uşor să admit şi să susţin ceea ce de obicei admit şi susţin toţi cei ce n-au avut ghinionul să aibă un trup diform: că e o prostie să te umfli în pene cu propriile trăsături. De aceea, descoperirea bruscă şi neaşteptată a acestui defect m-a iritat, aşa cum o face o pedeapsă nemeritată.

Poate nevastă-mea şi-a dat mai repede seama de iritarea mea şi a adăugat că, dacă mă legănam în iluzia că n-am nici un defect, să-mi iau gândul, deoarece, aşa cum nasul îmi atârnă spre dreapta, tot astfel...

Ce altceva?

Ei, altceva! Altceva! Sprâncenele îmi stăteau deasupra ochilor ca două accente circumflexe, urechile nu erau simetrice, una mai în afară decât cealaltă; şi alte defecte...

— Altele?

Ei, da, altele: la mâini, degetul mic; şi la picioare (nu, strâmbe nu!), dreptul, puţin mai curbat decât stângul, spre genunchi, puţin.

După un examen atent, a trebuit să recunosc că toate aceste defecte erau adevărate. Şi doar atunci, interpretând drept durere şi umilinţă uimirea ce m-a cuprins după iritare, nevastă-mea, ca să mă consoleze, m-a implorat să nu mă necăjesc atâta, că, şi cu defectele astea, rămâneam în general un bărbat frumos.

Să văd cine nu s-ar înfuria primind ca pe o generoasă concesie ceea ce i-a fost negat ca drept al său. Am şuierat un foarte veninos „mulţumesc" şi, convins că nu aveam nici un motiv să mă simt îndurerat, nici umilit, nu am dat nici o importanţă acestor mici defecte, dar am acordat una foarte mare, extraordinară faptului că trăisem atâţia ani fără să-mi schimb vreodată nasul — mereu cu ăsta, şi cu sprâncenele şi urechile astea, cu mâinile şi picioarele astea — şi a trebuit să mă însor ca să descopăr că eram plin de defecte.

„Of, ce surpriză! Parcă nu se ştie? Nevestele! Făcute anume pentru a descoperi defectele bărbatului."

Uite, da — nevestele, nu zic nu. Dar şi eu, dacă-mi permiteţi, la vremea aceea mă cufundam, la orice cuvânt ce-mi era adresat, la o muscă pe care o vedeam zburând, în abisuri de meditaţii şi consideraţii ce mă rodeau şi-mi străpungeau spiritul în toate direcţiile, ca pe un muşuroi de cârtiţe, fără ca din afară să se vadă ceva.

„Se vede, spuneţi voi, că aveai mult timp de pierdut."

Nu de asta. Din cauza stării mele de spirit. Dar, de fapt, şi din huzur, nu zic nu. Bogat, doi prieteni de încredere, Sebastiano Quantorzo şi Stefano Firbo, se îngrijeau de afacerile mele după moartea tatei. Care, oricât se străduise, şi cu vorba bună şi cu cea rea, n-a izbutit să mă facă să duc la capăt nimic, în afara faptului că mă însurasem, asta da, foarte tânăr. Poate spera că voi avea curând un fiu care să nu-mi semene deloc şi, bietul om, nici măcar asta n-a putut obţine de la mine.

Nu că, să ne înţelegem, eu m-aş fi împotrivit s-o apuc pe calea pe care tatăl meu mă îndrumase. De apucat, am apucat-o. Dar de înaintat, nu înaintam. Mă opream la fiecare pas. Începeam, întâi de departe, apoi tot mai aproape, să mă învârt în jurul fiecărei pietricele pe care o vedeam şi mă miram că ceilalţi puteau să-mi treacă înainte fără să bage de seamă pietricica aceea, care pentru mine luase, între timp, proporţiile unui munte insurmontabil, ba, mai mult, ale unei lumi în care aş fi putut locui fără probleme.

Rămăsesem aşa, nemişcat la primii paşi ai atâtor drumuri, cu spiritul plin de universuri, sau de pietre, ceea ce e, de fapt, acelaşi lucru. Dar nu aveam deloc impresia că cei care mi-o luaseră înainte şi parcurseseră întregul drum ştiau, în esenţă, mai mult decât mine. Mi-o luaseră înainte, fără nici o îndoială, toţi bravi ca nişte căluţi, dar pe urmă, la capătul drumului, găsise fiecare un car: carul său. Se înhămaseră la el cu multă răbdare şi acum îl trăgeau după ei. Eu nu trăgeam nici un car; şi nu aveam, de aceea, nici hăţuri şi nici ochelari de cal. Vedeam, în mod sigur, mai multe ca ei. Dar de mers, nu ştiam încotro să merg.

Acum, ca să mă întorc la descoperirea micilor mele defecte, m-am cufundat cu totul, brusc, în gândul că — e posibil? — nu-mi cunoşteam bine nici propria înfăţişare, lucrurile care-mi aparţineau în modul cel mai intim: nasul, urechile, mâinile, picioarele. Şi le priveam din nou, refăcând examenul.

De aici a început răul meu. Răul care urma să mă conducă, în scurt timp, la nişte condiţii materiale şi spirituale atât de mizerabile şi disperate, că aş fi murit sau înnebunit cu siguranţă, dacă nu aş fi găsit chiar în ele (cum o să vă povestesc) remediul ce avea să mă vindece.

II
Şi nasul vostru?

Imediat mi-am închipuit că toţi, după descoperirea făcută de nevastă-mea, trebuiau să-şi dea seama de defectele mele fizice, fără a observa şi altceva la mine.

— Te uiţi la nasul meu? l-am întrebat, deodată, în aceeaşi zi pe un prieten, care se apropiase să-mi vorbească de nu ştiu ce problemă care, probabil, îl interesa.

— Nu, de ce? mi-a răspuns.

Şi eu, surâzând nervos:

— Îmi atârnă spre dreapta, nu vezi?

Şi l-am pus să mă observe cu multă atenţie, de parcă acest defect al nasului meu ar fi fost o stricăciune ireparabilă pricinuită maşinăriei universale.

Prietenul m-a privit la început puţin uimit; apoi, bănuind, desigur, că am îndreptat, brusc şi fără nici o noimă, discuţia spre nas pentru că nu consideram problema despre care-mi vorbea demnă de atenţie sau de un răspuns, a dat din umeri şi a vrut să plece. L-am apucat de braţ:

— Nu, stai, i-am zis, sunt dispus să discut cu tine problema asta. Dar acum trebuie să mă ierţi.

— Te gândeşti la nasul tău?

— Nu mi-am dat până acum seama că-mi atârnă spre dreapta. Mi-a atras atenţia, azi-dimineaţă, nevastă-mea.

— A, adevărat? m-a întrebat atunci prietenul. Şi în ochi i-a sclipit un râs neîncrezător, poate şi puţin batjocoritor.

L-am privit ca pe nevastă-mea, azi-dimineaţă, cu sentimente amestecate — umilinţă, necaz şi uimire. Vasăzică şi el îşi dăduse seama de o vreme. Şi cine ştie câţi alţii! Şi eu nu ştiam şi, neştiind, credeam că sunt pentru toţi un Moscarda cu nasul drept, în timp ce eram, de fapt, pentru toţi, un Moscarda cu nasul strâmb; şi cine ştie de câte ori mi se întâmplase să vorbesc, fără nici o bănuială, de nasul plin de defecte al lui X sau al lui Y şi de câte ori, prin urmare, i-am făcut să râdă de mine şi să-şi spună în gând:

„Uite-te puţin la el săracu, şi mai râde de nasul altuia!”

Aş fi putut, e drept, să mă consolez cu gândul că, la

urma urmelor, nasul meu era foarte comun, ceea ce demonstrează încă o dată faptul arhicunoscut că observăm cu uşurinţă defectele altora, în timp ce nu ne dăm seama de ale noastre. Dar prima sămânţă a răului începuse să încolţească în cugetul meu şi nu m-am putut consola cu gândul acesta.

Mi s-a fixat în cap, în schimb, ideea că nu eram pentru ceilalţi acela care, în sinea mea, îmi închipuisem că sunt până acum.

Pentru moment m-am gândit numai la trup şi cum prietenul continua să stea în faţa mea cu un aer de bănuială batjocoritoare, l-am întrebat, ca să mă răzbun, dacă el, la rândul lui, ştia că avea pe bărbie o gropiţă care i-o diviza în două părţi nu tocmai egale: una mai reliefată aici, una mai adâncită dincolo.

— Eu? Cum aşa? a exclamat prietenul meu. Am gropiţa aici, ştiu, dar nu cum zici tu.

— Să intrăm aici, la frizer, şi o să vezi, i-am propus pe loc.

Când el, intrând la frizer, şi-a dat seama cu uimire de defect şi a recunoscut că era adevărat, a vrut să-şi ascundă supărarea. A spus că, în fond, era un fleac.

Ei da, un fleac. Totuşi am văzut, urmărindu-l de departe, că s-a oprit întâi în faţa unei vitrine, apoi încă o dată, mai încolo, în faţa alteia; şi, mai încolo, încă o dată şi pentru mai multă vreme, a treia oară, în faţa unui gemuleţ, pentru a-şi examina bărbia. Şi sunt sigur că, imediat ce a ajuns acasă, a dat fuga să-şi vadă, în oglindă, mai bine, noua înfăţişare cu defectul ei. Şi n-am nici cea mai mică îndoială că, fie pentru a se răzbuna, fie pentru a continua o glumă care i se părea că merită să fie răspândită, după ce l-a întrebat pe vreun prieten al său (cum l-am întrebat eu pe el) dacă a observat defectul ce-l avea la bărbie, a descoperit cine ştie ce alt defect, la frunte sau la gură, al prietenului său, care, la rândul lui... da, da!... aş putea să jur că, timp de mai multe zile, în nobila urbe Richieri am văzut (dacă n-a fost totul în închipuirea mea) un număr

impresionant de cetăţeni trecând de la o vitrină la alta, oprindu-se în faţa fiecăreia şi examinându-şi, care un pomet, care coada ochiului, care lobul urechii sau nările. Şi, chiar după o săptămână, un oarecare tip s-a oprit în faţa mea, cu un aer rătăcit, ca să mă întrebe dacă era adevărat că, de câte ori începea să vorbească, îşi strângea, fără să-şi dea seama, pleoapa stângă.

— Da, dragul meu, i-am răspuns precipitat. Şi eu, vezi? Nasul îmi atârnă spre dreapta, dar ştiu asta singur; nu e nevoie să mi-o spui tu. Şi sprâncenele? Ca nişte accente circumflexe! Urechile, aici, priveşte, una mai în afară decât cealaltă. Şi aici, mâinile: plate, nu? Şi articulaţia strâmbă a degetului mic, şi picioarele? Ăsta, ăsta de-aici, ţi se pare că e ca ăstălalt? Nu, aşa-i? Dar ştiu asta singur şi nu e nevoie să mi-o spui tu. Cu bine.

L-am lăsat acolo şi am şters-o. După doi paşi, l-am auzit că mă strigă.

— Ps!

Foarte calm, cu degetul, mă chema spre el ca să mă întrebe:

— Dacă nu te superi, mama ta n-a mai avut alţi copii după tine?

— Nu: nici înainte, şi nici după, i-am răspuns. Singur la părinţi. De ce?

— Fiindcă, mi-a spus, dacă mama ta ar mai fi avut un copil, acesta ar fi fost, în mod sigur, tot băiat.

— A, da? De unde ştii?

— Uite: femeile din popor spun că, atunci când unui nou-născut părul i se termină la ceafă într-o codiţă ca a ta, următorul născut va fi băiat.

Mi-am dus o mână la ceafă şi, cu un rânjet îngheţat, l-am întrebat:

— A, am o... cum ai zis?

Şi el:

— Codiţă, dragul meu, i se zice la Richieri.

— A, dar asta-i un fleac! am exclamat. Pot să mi-o tai.

A făcut semn cu degetul că nu, apoi a spus:

— Îţi rămâne semnul mereu, dragul meu, chiar dacă ţi-o razi.

Şi, de data asta, a întins-o el.

III
Grozavă modalitate de a fi singuri!

Din acea zi, mi-am dorit fierbinte să fiu singur, măcar o oră. De fapt însă, era mai mult o necesitate decât o dorinţă: o necesitate acută, urgentă, chinuitoare, pe care prezenţa sau numai apropierea nevestei mele o exacerba până la turbare.

— Ai auzit, Gengè[1], ce-a spus ieri Michelina? Quantorzo are ceva urgent să-ţi spună.

— Uită-te, Gengè, dacă-mi ţin rochia aşa, mi se văd picioarele.

— S-a oprit pendula, Gengè.

— Gengè, nu duci căţeluşa afară? Pe urmă îţi murdăreşte covoarele şi o cerţi. Totuşi are nevoie... bietul animal... spun... doar n-o să spui că... N-a ieşit de aseară.

— Nu crezi, Gengè, că Anna Rosa ar putea fi bolnavă? N-a apărut de trei zile, şi ultima dată o durea gâtul.

— A venit domnul Firbo, Gengè. Zice că o să treacă mai târziu. N-ai putea să-l vezi în altă parte? Doamne, ce pisălog.

Sau o auzeam cântând:

Dacă-mi spui nu,
dragul meu drag, mâine n-am să vin;
mâine n-am să vin...
mâine n-am să vin...

Dar de ce nu te închideai în cameră, sau măcar nu-ţi puneai dopuri în urechi?

---

[1] Nevastă-mea, din Vitangelo, pentru că aşa mă cheamă, din păcate, a derivat acest diminutiv, şi mă strigă aşa; nu fără motiv, cum se va vedea.

Domnilor, asta înseamnă că nu înţelegeţi în ce fel voiam să fiu singur.

De închis, puteam să mă închid doar în biroul meu, dar şi aici fără să trag zăvorul, pentru a nu trezi în mintea nevestei mele bănuieli răutăcioase, fiindcă ea era, nu zic maliţioasă, dar foarte bănuitoare. Şi dacă, deschizând uşa brusc, m-ar fi surprins?

Nu. Şi pe urmă, ar fi fost inutil. În biroul meu nu erau oglinzi. Eu aveam nevoie de o oglindă. Pe de altă parte, numai gândul că nevastă-mea era în casă era de ajuns să-mi ţină trează conştiinţa, iar eu tocmai asta nu voiam.

Pentru voi, ce înseamnă să fiţi singuri?

Să rămâneţi doar cu voi, fără nici un străin în preajmă.

A, da, vă asigur că asta este o modalitate grozavă de a fi singuri. Vi se deschide în amintire o ferestruică, la care apare surâzătoare, între un ghiveci cu garoafe şi un altul cu iasomie, Titti, care croşetează cu lână roşie, o, Doamne, exact ca aceea pe care o poartă la gât domnul Giacomino, bătrânul ăla insuportabil, căruia nu i-aţi dat nici acum biletul de recomandare pentru preşedintele Societăţii de binefacere, bun prieten al vostru, dar un pisălog şi el, mai ales când se apucă să vorbească despre pungăşiile secretarului său particular, care ieri... nu, când a fost?... alaltăieri, când ploua şi piaţa părea un lac, cu toate picăturile acelea care străluceau într-o rază de soare, şi în fugă, Doamne ce învălmăşeală de lucruri, bazinul, chioşcul de ziare, tramvaiul care cotea şi scrâşnea necruţător la curbă, câinele care fugea; gata, aţi intrat într-o sală de biliard, unde era el, secretarul preşedintelui Societăţii de binefacere; şi ce mai râdea pe sub mustăţile-i groase când. V-aţi călcat cuvântul şi aţi început să jucaţi biliard cu amicul Carlino, numit *Quintadecima*. Şi pe urmă? Ce s-a întâmplat pe urmă, când aţi ieşit de acolo? Sub un felinar palid, pe strada udă şi pustie, un biet beţiv melancolic încerca să îngâne o veche canţonetă napolitană pe care, cu mulţi ani în urmă, o auzeaţi aproape în fiecare seară în localitatea aceea de munte dintre castani, unde vă dusese-

răţi în vilegiatură pentru a fi aproape de draga de Mimì, care apoi s-a măritat cu bătrânul commendatore Della Venera, care a murit un an mai târziu. O, draga de Mimì! Uite-o, uite-o la o altă fereastră care vi se deschide în amintire...

Da, da, dragii mei, vă asigur că ăsta este un fel grozav de a fi singuri.

IV
Cum voiam eu să fiu singur

Eu voiam să fiu singur într-un fel cu totul nou, insolit. Exact opusul a ceea ce gândiţi voi: adică/ara *mine* şi tocmai *cu un străin în jur*.

Vi se pare deja un semn de nebunie?

Poate fiindcă nu reflectaţi îndeajuns.

Putea să fi apărut deja nebunia în mine, nu zic nu; dar vă rog să mă credeţi că unica modalitate de a fi singuri cu adevărat e aceasta de care vă vorbesc.

Singurătatea nu e niciodată cu voi: ea este întotdeauna fără voi, e posibilă doar cu un străin în preajmă, loc sau persoană, ce-o fi, care să vă ignore cu totul, pe care s-o ignoraţi cu totul, astfel încât voinţa şi sentimentele voastre să rămână suspendate şi rătăcite într-o nesiguranţă chinuitoare şi, încetând orice afirmare a voastră, să înceteze însăşi intimitatea conştiinţei voastre. Adevărata singurătate se află într-un loc care trăieşte pentru sine şi care vouă nu vă spune nimic, unde deci străinul sunteţi voi.

Astfel voiam eu să fiu singur. Fără mine. Adică fără acel eu pe care îl cunoşteam deja, sau pe care credeam că-l cunosc. Doar cu un anumit străin, pe care deja simţeam, în mod obscur, că nu-l pot îndepărta de mine şi care eram eu însumi: *străinul inseparabil de mine*.

Percepeam doar unul, atunci! Şi deja acesta, sau nevoia ce-o simţeam să rămân singur cu el, de a sta faţă în faţă

pentru a-l cunoaşte bine şi a conversa puţin cu el, mă tulbura mult, trezindu-mi sentimente între repulsie şi spaimă.

Dacă nu eram pentru ceilalţi acela care, până acum, crezusem că sunt pentru mine, atunci cine eram?

Trăind, nu mă gândisem niciodată la forma nasului meu; la dimensiune, mică sau mare, sau la culoarea ochilor mei; la îngustimea sau la lărgimea frunţii, şi aşa mai departe. Acela era nasul, aceia ochii, aceea fruntea mea: lucruri inseparabile de mine, la care, prins de afaceri, de idei, abandonat pasiunilor, nu puteam să mă gândesc.

Dar acum gândeam:

„Şi ceilalţi? Ceilalţi nu se află nicidecum în sinea mea. Pentru ceilalţi, care privesc din afară, ideile mele, sentimentele mele au un nas. Nasul meu. Şi au doi ochi, ochii mei, pe care eu nu-i văd şi ei îi văd. Ce legătură există între ideile mele şi nasul meu? Pentru mine, nici una. Eu nu gândesc cu nasul şi nici nu sunt atent la el atunci când gândesc. Dar ceilalţi? Ceilalţi, care nu pot pătrunde în sinea mea ca să-mi vadă ideile şi îmi văd, din afară, nasul? Pentru ceilalţi există o legătură atât de strânsă între ideile mele şi nasul meu, încât dacă primele, să zicem, ar fi foarte serioase şi acesta din urmă ar avea o formă caraghioasă, ei ar pufni în râs.”

Ţinând-o astfel, am căzut în altă frământare: că nu puteam, trăind, să mă văd pe mine însumi făcând cele mai obişnuite lucruri; să mă văd cum mă vedeau ceilalţi; să-mi pun în faţă trupul şi să-l văd trăind, de parcă ar aparţine altuia. Când mă uitam într-o oglindă, se petrecea în mine o blocare: nici urmă de spontaneitate, orice gest al meu îmi apărea artificial, construit.

Nu mă puteam vedea trăind.

Am putut avea dovada în impresia de care am fost, ca să zic aşa, asaltat, atunci când, câteva zile mai târziu, plimbându-mă şi discutând cu prietenul meu Stefano Firbo, mi s-a întâmplat să mă surprind, dintr-o dată, într-o oglindă de pe stradă, pe care n-o observasem mai

devreme. Impresia aceasta n-a durat decât un moment, după care a urmat blocarea: s-a dus spontaneitatea şi a început studiul. La început nu m-am recunoscut. Mi-am făcut impresia unui străin care trecea pe stradă conversând. M-am oprit. Eram, probabil, foarte palid. Firbo m-a întrebat:

— Ce ai?

— Nimic, i-am răspuns. Şi în sinea mea, cuprins de o ciudată spaimă, care era în acelaşi timp repulsie, mă gândeam:

„Era chiar imaginea mea aceea surprinsă într-o clipită? Sunt chiar aşa, eu, din afară, atunci când — trăind — nu mă gândesc la mine? Aşadar, pentru ceilalţi sunt străinul surprins în oglindă. Acela, nu acel eu pe care-l cunosc. Acela pe care nici eu, la început, zărindu-l, nu l-am recunoscut. Sunt străinul acela pe care nu-l pot vedea trăind decât aşa, într-o clipă în care nu mă gândesc la mine. Un străin pe care-l pot vedea şi cunoaşte doar ceilalţi, nu şi eu."

Şi am luat atunci o hotărâre disperată: să-l urmăresc mereu pe străinul acela care era în mine şi-mi scăpa; pe care nu-l puteam fixa într-o oglindă, deoarece devenea imediat eul pe care-l cunoşteam; acela care trăia pentru ceilalţi şi pe care eu nu puteam să-l cunosc; pe care ceilalţi îl vedeau trăind, şi eu nu. Voiam să-l văd şi să-l cunosc şi eu aşa cum îl vedeau şi-l cunoşteau ceilalţi.

Repet, pe atunci credeam că acel străin era unul singur: unul pentru toţi, cum unul singur credeam că sunt eu pentru mine. Curând însă drama mea atroce s-a complicat cu descoperirea celor o sută de mii de Moscarda care eram eu nu numai pentru ceilalţi, ci şi pentru mine, toţi cu acelaşi nume de Moscarda, urât până la cruzime, toţi cuprinşi în acest biet trup al meu, care era şi el doar unul, unul şi nici unul, vai, dacă mă aşezam în faţa oglinzii şi îl priveam fix şi nemişcat în ochi, golindu-l de orice sentiment şi urmă de voinţă.

Când drama s-a complicat astfel, au început nebuniile

mele de necrezut.

V
În urmărirea străinului

O să vorbesc acum despre cele mai mici dintre ele, pe care am început să le fac sub forma unor pantomime, în perioada de copilărie sprintenă a nebuniei mele, în faţa tuturor oglinzilor din casă, având grijă să nu mă zărească nevastă-mea, aşteptând cu nerăbdare ca ea, ieşind pentru vreo vizită sau cumpărătură, să mă lase în sfârşit un pic singur.

Nu voiam să-mi studiez mişcările ca un actor, să-mi compun trăsăturile într-o expresie care să reflecte diferitele sentimente şi mişcări sufleteşti; dimpotrivă: voiam să surprind naturaleţea actelor mele, schimbările bruşte ale chipului datorate unei mişcări sufleteşti; o mirare bruscă, de exemplu (şi îmi ridicam pentru orice fleac sprâncenele până la rădăcina părului şi holbam ochii şi gura, lungindu-mi faţa de parcă era trasă de un fir interior); un doliu adânc (şi mă încruntam, închipuindu-mi moartea nevestei mele, şi-mi coboram grav pleoapele, parcă pentru a ascunde durerea); o furie feroce (şi scrâşneam din dinţi, gândindu-mă că am fost pălmuit, şi strâmbam din nas, încleştând maxilarele şi fulgerând cu privirea).

Dar, înainte de toate, uimirea, doliul, furia erau false şi nu puteau fi reale, deoarece, dacă ar fi fost adevărate, n-aş fi putut să le văd, încetând subit pentru simplul fapt că le vedeam; în al doilea rând, mirarea care m-ar fi putut cuprinde comporta expresii atât de imprevizibile, variind fără sfârşit şi în funcţie de moment şi de starea mea de spirit; şi tot aşa pentru orice doliu şi pentru toate furiile. Şi, în sfârşit, admiţând că pentru o anume mirare, pentru un anume doliu, pentru o anume furie aş fi avut într-adevăr acele expresii, ele erau aşa cum le vedeam eu, nu

cum le-ar fi văzut ceilalţi. Expresia furiei mele, de exemplu, nu ar fi fost aceeaşi pentru unul care s-ar fi temut de ea, pentru un altul dispus s-o treacă cu vederea, pentru un al treilea gata s-o ia în râs şi aşa mai departe.

Ah, câtă minte aveam încă pentru a vedea toate astea, şi nu mi-a ajutat să înţeleg, din eşecul evident al acestor încercări nebuneşti, că ar fi normal să renunţ la hotărârea disperată pe care o luasem şi să trăiesc liniştit pentru mine, fără să mă văd şi fără să mă gândesc la ceilalţi.

Ideea că ceilalţi vedeau în mine unul ce nu era eul pe care-l cunoşteam — unul pe care doar ei îl puteau cunoaşte, privindu-mă din afară cu ochi care nu erau ai mei şi care-mi creau un aspect destinat să-mi rămână mereu străin, cu toate că exista prin mine, cu toate că era al meu pentru ei (un „al meu" deci care nu era pentru mine!), o viaţă în care, cu toate că era a mea pentru ei, eu nu puteam pătrunde — ideea aceasta nu mi-a mai dat pace.

Cum să-l suport în mine pe străinul acesta? Străinul acesta care eram eu însumi pentru mine? Cum să nu-l văd? Cum să nu-l cunosc? Cum să rămân condamnat să-l port mereu cu mine, în mine, la vedere pentru alţii, în timp ce pentru mine nu?

VI
În sfârşit

— Ştii ce vreau să-ţi spun, Gengè? Au trecut încă patru zile. Nu mai încape nici o îndoială: Anna Rosa trebuie să fie bolnavă. O să mă duc eu s-o văd.

— Dida, dragă, ce faci? Pe timpul ăsta? Trimite-l pe Diego, trimite-o pe Nina să întrebe. Vrei să te îmbolnăveşti? Nu vreau, nu vreau deloc aşa ceva.

Când voi nu vreţi deloc un lucru, ce face nevasta voastră?

Dida, nevasta mea, şi-a pus pălăria pe cap. Apoi mi-a

întins blana să i-o ţin. Am exultat. Dar Dida mi-a observat zâmbetul în oglindă.

— A, râzi?

— Dragă, văd că mă asculţi atât de mult...

Şi atunci, am rugat-o ca măcar să nu stea prea mult la prietena ei, dacă era într-adevăr bolnavă:

— Un sfert de oră, nu mai mult. Te implor.

În acest fel am fost sigur că n-o să se mai întoarcă până seara.

Imediat după ce a ieşit, m-am învârtit de bucurie pe un călcâi, frecându-mi mâinile.

„În sfârşit!”

VII
Firul Ariadnei

Întâi am vrut să mă reculeg, să aştept să-mi dispară de pe faţă orice urmă de nelinişte şi de bucurie şi, în sinea mea, să se stingă orice mişcare sufletească, orice gând, astfel încât să aşez în faţa oglinzii trupul meu ca pe un trup străin mie şi, ca atare, să-l privesc.

„Hai, mi-am zis, să mergem!”

Am mers, cu ochii închişi, cu mâinile înainte, pe pipăite. Când am atins toaleta, am stat să aştept, cu ochii încă închişi, un calm interior absolut, o indiferenţă totală.

O blestemată de voce lăuntrică îmi spunea însă că era şi el acolo, *străinul*, în faţa mea, în oglindă. În aşteptare ca şi mine, cu ochii închişi.

Era acolo, dar eu nu-l vedeam.

Nu mă vedea nici el, fiindcă avea, ca şi mine, ochii închişi. Dar oare ce aştepta el? Să mă vadă? Nu. *El putea fi văzut, nu să mă vadă*. Era pentru mine ceea ce eram eu pentru ceilalţi, puteam fi văzut, dar nu să mă văd. Deschizând însă ochii, l-aş fi văzut aşa, ca pe un altul?

Asta era problema.

Mi s-a întâmplat de atâtea ori să-mi cadă ochii pe

oglindă împreună cu altcineva care mă privea în aceeaşi oglindă. Eu nu mă vedeam în oglindă, dar eram văzut; la fel şi celălalt, nu se vedea, dar vedea chipul meu şi se vedea privit de mine. Dacă m-aş fi apropiat şi eu de oglindă, aş fi putut probabil să fiu văzut, mai departe, de celălalt, dar eu nu, nu l-aş mai fi văzut pe el. Nu poţi în acelaşi timp să te vezi şi să vezi că un altul te priveşte în aceeaşi oglindă.

Gândindu-mă astfel, tot cu ochii închişi, m-am întrebat:

„Situaţia mea e aceeaşi acum sau nu? Atâta timp cât ţin ochii închişi, suntem doi: eu aici şi el în oglindă. Trebuie să împiedic ca, deschizând ochii, el să devină eu şi eu el. Eu trebuie să-l văd, nu să fiu văzut. E posibil? Imediat ce o să-l văd, o să mă vadă şi el şi ne vom recunoaşte. Mersi! Eu nu vreau să-l recunosc; eu vreau să-l cunosc în afara mea. E posibil? Efortul meu suprem trebuie să fie următorul: să nu mă văd *în mine*, ci să fiu văzut *de mine*, cu ochii mei, dar ca şi cum aş fi un altul: acela pe care toţi îl văd şi eu nu. Hai, atunci, calm, absenţă totală şi atenţie!”

Am deschis ochii. Ce am văzut?

Nimic. M-am văzut. Eram eu acolo, încruntat, concentrat asupra mea, cu o figură foarte dezgustată.

M-a apucat o furie teribilă şi mi-a venit să mă scuip în faţă. M-am abţinut. Mi-am destins figura, am încercat să-mi îmblânzesc privirea. Şi, uite, pe măsură ce mă destindeam, imaginea mea se stingea şi parcă se îndepărta de mine.

Dar mă stingeam şi eu dincoace, aproape căzând; am simţit că, dacă mai dura, aş fi adormit. M-am agăţat de privire. Am încercat să nu mă mai simt susţinut de ochii aceia care-mi stăteau înainte; ca ochii aceia, adică, să pătrundă în ai mei. N-am reuşit. Eu *îmi simţeam* ochii aceia. Îi vedeam acolo, dar îi simţeam şi dincoace, în mine. Îi simţeam ai mei. Nu fixaţi asupra mea, ci în ei înşişi. Şi, dacă reuşeam o clipă să nu mi-i mai simt, nici nu-i mai vedeam. Vai, se întâmpla chiar aşa: puteam să mi-i văd, nu

să-i văd pur şi simplu.

Şi mai departe: înţelegând parcă acest adevăr care îmi reducea experimentul la o joacă, chipul meu a zâmbit deodată în oglindă.

„Fii serios, imbecilule! i-am strigat atunci. Nu e nimic de râs!”

Schimbarea de expresie a imaginii mele a fost atât de bruscă, din cauza furiei spontane, şi a urmat apoi o astfel de apatie buimacă, încât am reuşit să-mi văd trupul detaşat de spiritul imperios, acolo, în faţa mea, în oglindă.

Ah, în sfârşit! Uite-l acolo!

Cine era?

Nu era nimic. Nimeni. Un biet trup mortificat, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie.

„Moscarda...”, am murmurat, după o lungă tăcere.

Nu s-a mişcat; m-a privit uluit.

Putea să aibă orice alt nume.

Era acolo, ca un câine rătăcit, fără stăpân şi fără nume, pe care cineva putea să-l strige *Flick*, şi altcineva *Flock*, după chef. Nu ştia nimic, nici nu se cunoştea; trăia pentru a trăi, neştiind că trăieşte; îi bătea inima, şi nu ştia; respira, fără să ştie; îşi mişca pleoapele, şi nu-şi dădea seama.

I-am privit părul roşcat, fruntea imobilă, dură, palidă, sprâncenele ca nişte accente circumflexe, ochii verzui, cu corneea străbătută parcă de mici pete gălbui, miraţi, cu o privire goală, nasul care îi atârna spre dreapta, dar de o formă frumoasă, acvilină, mustăţile roşcate care-i ascundeau gura, bărbia solidă, puţin ieşită în afară.

Uite-l, aşa era: îl făcuseră aşa, din carnea asta, nu depindea de el să fie altfel, să aibă o altă înfăţişare. Putea, într-adevăr, să-şi schimbe puţin aspectul: să-şi radă mustăţile, de exemplu. Dar acum era aşa. Cu timpul va fi devenit chel sau cărunt, ridat şi flasc, ştirb. Vreo nenorocire l-ar fi putut desfigura, dându-i un ochi de sticlă sau un picior de lemn. Dar acum era aşa.

Cine era? Eram eu? Dar putea să fie şi altcineva. Ori-

cine putea să fie acela. Putea să aibă părul roşu, sprâncenele în formă de accente circumflexe şi nasul care atârna spre dreapta nu numai pentru mine, ci pentru oricare altul care nu aş fi fost eu. De ce trebuia să fiu eu acesta, aşa?

Trăind, eu nu-mi reprezentam nici o imagine a mea. De ce trebuia atunci să mă văd în trupul de acolo ca într-o imagine a mea necesară?

Imaginea aceea îmi stătea în faţă, aproape inexistentă, ca o apariţie de vis. Iar eu puteam foarte bine să nu mă cunosc astfel. Dacă nu m-aş fi văzut niciodată în oglindă, de exemplu? N-aş fi continuat, la fel, să am în capul acela necunoscut aceleaşi gânduri ale mele? Ba da, şi atâtea altele. Ce aveau a face gândurile mele cu părul acela, de culoarea aceea, care ar fi putut să nu mai fie deloc, sau să fie alb, negru sau blond; şi cu ochii verzui de acolo, care ar fi putut fi negri sau albaştri; şi cu nasul acela, care ar fi putut fi cârn sau drept? Puteam foarte bine să simt o profundă antipatie pentru corpul de acolo; şi chiar o simţeam.

Şi totuşi eu eram pentru toţi, în ansamblu, părul acela roşcat, ochii verzui şi nasul de acolo, întreg trupul acela care pentru mine nu însemna nimic! Oricine putea intra în posesia lui, a corpului de acolo, ca să facă din el acel Moscarda care-i plăcea, azi într-un fel şi mâine în altul, după caz şi toane. Şi chiar şi eu... Ba da! Îl cunoşteam eu, oare? Ce puteam cunoaşte din el? Momentul în care îl fixam cu privirea, şi atât. Dacă nu mă doream sau nu mă simţeam aşa cum mă vedeam, acela era şi pentru mine un străin, care avea trăsăturile astea, dar ar fi putut la fel de bine să aibă altele. O dată trecut momentul în care-l priveam, el era deja un altul; e-adevărat că nu mai era aşa cum fusese în copilărie, şi nu era încă aşa cum va fi la bătrâneţe; iar eu azi încercam să-l recunosc în acela de ieri şi aşa mai departe. În capul de acolo, nemişcat şi dur, puteam să introduc orice gând voiam, să aprind cele mai neobişnuite viziuni. Uite: o pădure ce-şi arunca umbra,

tăcută şi misterioasă, sub lumina stelelor; un chei solitar, înecat în ceaţă, de la care pornea în zori o navă lentă şi spectrală; un oraş clocotind de viaţă sub o rază sclipitoare de soare, care dădea chipurilor reflexe purpurii şi făcea să strălucească în atâtea culori ferestrele, oglinzile, cristalurile vitrinelor. Stingeam deodată viziunea, şi capul acela rămânea din nou nemişcat şi dur, într-o apatie buimacă.

Cine era acela? Nimeni. Un biet corp fără nume, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie.

Dar, pe neaşteptate, în timp ce mă gândeam, s-a întâmplat un lucru care mai curând m-a înspăimântat decât m-a uimit.

Am văzut figura apatică şi buimacă a acelui biet corp mortificat descompunându-se, fără voia mea, strâmbându-şi nasul, dând ochii peste cap, strângând buzele şi încruntând sprâncenele, ca pentru plâns; a rămas o clipă aşa şi apoi s-a prăbuşit de două ori, brusc, strănutând violent.

Bietul corp mortificat s-a pus în mişcare singur, pe contul său, din cauza unui curent intrat de cine ştie unde, fără să-mi spună nimic şi fără voia mea.

„Noroc!” i-am spus.

Şi am văzut în oglindă primul meu râs de nebun.

VIII
Şi atunci?

Atunci, nimic: atât. Dacă vi se pare puţin! Iată o primă listă de reflecţii prăpăstioase şi de concluzii teribile derivate din plăcerea momentană şi inocentă pe care Dida, nevastă-mea, şi-a dorit-o. Adică, de a-mi fi atras atenţia că nasul îmi atârnă spre dreapta.

Reflecţii

1) — *că eu nu eram pentru ceilalţi acela care crezusem până acum că eram pentru mine;*

2) — *că nu mă puteam vedea trăind;*

3) — *că, neputându-mă vedea trăind, rămâneam un străin pentru mine, adică unul pe care ceilalţi îl puteau vedea şi cunoaşte, fiecare în felul lui, iar eu nu;*

4) — *că era imposibil să mi-l pun în faţă pe acest străin pentru a-l vedea şi cunoaşte; eu puteam să mă văd, dar nu să-l văd pe el;*

5) — *că trupul meu, dacă-l analizam din afară, era pentru mine ca o apariţie de vis, un lucru care nu ştia că trăieşte şi stătea acolo, aşteptând ca cineva să-l ia în posesie;*

6) — *că, aşa cum îmi luam eu în posesie trupul, pentru a fi din când în când cum mă doream şi mă simţeam, tot aşa îl putea lua în posesie oricine altcineva, pentru a-i da realitatea dorită;*

7) — *că, în fine, corpul acela, în sine, era în acelaşi timp nimic şi nimeni, întrucât un curent de aer îl putea face să strănute, azi, iar mâine să-l ia cu el.*

Concluzii

Astea două deocamdată:

1) — *că am început să înţeleg, în sfârşit, de ce Dida, nevastă-mea, îmi spunea Gengè;*

2) — *că mi-am propus să aflu cine eram eu măcar pentru cei mai apropiaţi, aşa-zişii cunoscuţi, şi să mă amuz încercând să distrug, pentru a le face în ciudă, imaginea pe care o aveau ei despre mine.*

Cartea a doua

I
Exist eu, şi existaţi şi voi

Mi se poate riposta:

„Dar cum de nu ţi-a trecut niciodată prin cap, biet Moscarda, că toţi păţeau ca şi tine, nu se puteau vedea trăind; şi, dacă tu nu erai pentru ceilalţi acela care te credeai până acum, în acelaşi timp puteau şi ceilalţi să fie altfel decât îi vedeai tu etc, etc?”

Răspund:

Mi-a trecut prin cap. Iertaţi-mă însă, chiar v-a trecut şi vouă?

M-am gândit la asta, dar nu cred. Ba dimpotrivă, dacă v-ar trece prin cap cu adevărat o asemenea idee şi ar prinde rădăcini, aşa cum a prins la mine, toţi aţi comite aceleaşi nebunii pe care le-am comis şi eu.

Fiţi sinceri: nu v-a trecut niciodată prin cap că vreţi să vă vedeţi trăind. Vă limitaţi să trăiţi pentru voi, şi bine faceţi, fără să vă puneţi problema a ceea ce aţi putea reprezenta pentru ceilalţi; nu că nu v-ar interesa opinia lor, din contră, vă interesează foarte mult; dar trăiţi cu iluzia că ceilalţi, din afară, vă văd exact aşa cum vă vedeţi voi înşivă.

Şi dacă cineva vă atrage atenţia că nasul vă atârnă puţin spre dreapta... nu?... că ieri aţi spus o minciună... nici măcar... mică, ei, fără consecinţe... în fine, dacă vreodată băgaţi puţin de seamă că nu sunteţi pentru ceilalţi chiar acelaşi care sunteţi pentru voi, ce faceţi? (Fiţi sinceri.) Nimic nu faceţi, sau prea puţin. Consideraţi, cel mult cu o siguranţă de nezdruncinat, că ceilalţi nu v-au înţeles bine, nu v-au judecat bine, şi gata. Dacă vă deranjează, încercaţi să schimbaţi judecata asupra voastră, dând explicaţii, făcând clarificări; dacă nu, o lăsaţi

baltă, daţi din umeri şi spuneţi: „O, asta e, eu am conştiinţa mea şi-mi ajunge.”

Nu-i aşa?

Domnii mei, iertaţi-mă. Fiindcă aţi pronunţat o vorbă aşa de mare, permiteţi-mi să vă sugerez un gând foarte mic. Următorul: conştiinţa voastră nu are nici o legătură cu problema discutată acum. N-o să vă spun că nu valorează nimic, fiindcă pentru voi ea înseamnă totul. O să vă spun, ca să vă fac plăcere, că şi eu am conştiinţa mea şi ştiu că nu valorează nimic. Şi ştiţi de ce? Pentru că eu ştiu că există şi a voastră.

Da, da. Cu totul diferită de a mea.

Mă scuzaţi dacă filozofez puţin. Dar e oare conştiinţa ceva absolut, care-şi ajunge sieşi? Dacă am fi singuri, poate că da. Dar atunci, dragii mei, nu ar mai exista conştiinţă. Din păcate exist eu, şi existaţi şi voi. Din păcate.

Şi ce înseamnă că aveţi conştiinţa voastră şi vă ajunge?

Că ceilalţi pot să vă judece cum le place, adică nedrept, în timp ce voi sunteţi siguri şi liniştiţi că nu aţi făcut nimic rău?

O, pentru Dumnezeu, dacă există ceilalţi, cine vă dă siguranţa asta? Cine vă dă liniştea asta?

Voi înşivă? Şi cum?

A, da, ştiu eu cum: încăpăţânându-vă să credeţi că, dacă ceilalţi ar fi fost în locul vostru şi li s-ar fi întâmplat acelaşi lucru, toţi ar fi acţionat ca voi, nici mai mult, nici mai puţin.

Bravo! Dar pe ce vă bazaţi?

Da, o ştiu şi pe asta: pe nişte principii abstracte şi generale cu care, în mod abstract şi general, adică în afara cazurilor particulare şi concrete ale vieţii, toată lumea este de acord (nu costă nimic).

Dar cum de se întâmplă că, între timp, toţi vă condamnă sau nu vă aprobă, sau chiar râd de voi? E clar că nu reuşesc să aplice, ca voi, acele principii generale în cazul vostru particular, şi nu se recunosc pe ei înşişi în acţiunea

pe care aţi înfăptuit-o.

Şi la ce vă ajută deci conştiinţa? Să vă simţiţi singuri? Nu, Doamne. Singurătatea vă sperie. Şi ce faceţi atunci? Vă imaginaţi o grămadă de capete. Toate ca al vostru. O mulţime de capete ce sunt chiar al vostru. Care, la un semn, trase de voi ca printr-un fir invizibil, spun da şi nu, şi nu şi da, după cum vă este voia. Şi asta vă linişteşte şi vă dă siguranţă.

Hai că e un joc nemaipomenit ăsta, cu conştiinţa care vă e de ajuns.

II
Şi atunci?

Ştiţi, de fapt, pe ce se sprijină totul? V-o spun eu. Pe presupunerea că Dumnezeu v-ar păstra mereu neschimbaţi. Presupunerea că realitatea, aşa cum e pentru voi, trebuie să fie, şi chiar este, aceeaşi pentru toţi ceilalţi.

Trăiţi, păşiţi cu siguranţă în ea. O vedeţi, o atingeţi; şi, dacă vă face plăcere, fumaţi chiar o ţigară (pipă?, pipă) şi priviţi, cu beatitudine, la rotocoalele de fum ce dispar încet, încet, în aer. Fără cea mai mică bănuială că toată această realitate a voastră nu are pentru ceilalţi o consistenţă mai mare decât fumul de ţigară.

Spuneţi că nu-i aşa? Fiţi atenţi. Eu locuiam cu nevastă-mea în casa pe care tatăl meu a construit-o, după moartea prematură a mamei, ca să plece din casa în care locuiseră împreună, plină de amintiri dureroase. Eram un băieţel pe atunci, şi de-abia mai târziu mi-am dat seama că tatăl meu nu terminase această casă, care era deschisă oricui dorea să intre. Arcul porţii fără poartă, mai înalt decât zidurile înconjurătoare ale vastei curţi din faţă, neterminate nici ele, pragul distrus, cu stâlpii mâncaţi pe la colţuri, mă fac acum să cred că tata a lăsat-o aşa, aproape în aer, fiindcă s-a gândit că, după moartea sa, casa trebuia să-mi rămână mie, adică tuturor şi nimănui; şi, de aceea, pavăza unei

porţi era inutilă.

Cât a trăit tata, nimeni nu a încercat să intre în curte. Pe jos erau răspândite pietre de diferite forme. Cine trecea, văzându-le, putea să creadă că şantierul, abandonat pentru o vreme, urma să se redeschidă curând. Dar, imediat ce iarba a început să crească prin curte şi de-a lungul zidurilor, pietrele au părut deodată că se prăbuşesc în bătrâneţe, deja inutile. Cu timpul, după moartea tatei, au devenit scaune pentru cumetrele din vecini care, la început ezitante, întâi una, pe urmă alta, s-au aventurat să treacă pragul, căutând parcă un loc ferit, unde poţi să stai bine, la umbră şi în linişte. Pe urmă, văzând că nimeni nu le spune nimic, au lăsat ezitările pe seama găinilor lor şi au ajuns să considere curtea, ca şi apa ce se găsea în cisterna din mijloc, drept a lor. Aici îşi spălau şi îşi puneau rufele la uscat şi, la soarele care te orbea, vesel, în atâta alb de cearşafuri şi cămăşi spânzurând pe frânghiile bine întinse, îşi lăsau pe spate părul lucitor de ulei pentru „a se căuta” în cap, cum fac maimuţele între ele.

N-am arătat vreodată nici că mă plictiseşte, nici că-mi face plăcere invazia lor, deşi mă irita mai ales o bătrână care se văicărea tot timpul, cu ochii uscaţi şi un capot verde şi decolorat, de sub care îi apărea o cocoaşă zdravănă, şi mă îngreţoşa o nespălată grasă şi zdrenţăroasă, care-şi ţinea mereu afară o ţâţă oribilă, iar în poală avea un copil murdar, cu un cap mare şi plin de coji, ce i se întrezăreau prin părul roşiatic. Nevastă-mea avea probabil motivele ei să le lase în pace, fiindcă le mai punea să facă vreo treabă, dându-le în schimb resturi de mâncare sau vreo haină uzată.

Plină de pietre ca şi strada, curtea e toată în pantă. Mă revăd băieţel, în vacanţa şcolară, ieşind seara târziu pe unul din balcoanele casei, pe vremea aceea nouă. Cât îmi era de neplăcut să privesc toate pietroaiele acelea alb-murdare, în mijlocul cărora se afla cisterna cea mare, misterios de sonoră! Rugina mâncase deja aproape toată vopseaua roşiatică a piciorului de fier care susţine

scripetele pe unde trece funia găleţii; şi ce tristă îmi părea vopseaua decolorată a piciorului de fier, care părea bolnav din cauza asta! Bolnav poate şi de melancolia scripetelui ce scârţâia noaptea, când vântul mişca frânghia. Iar peste curtea pustie era cerul înstelat, puţin înceţoşat, de un alb palid, prăfos, ce părea fixat definitiv acolo, sus.

După moartea tatei, Quantorzo, însărcinat să vegheze asupra afacerilor mele, s-a gândit să despartă printr-un perete camerele ce-i aparţinuseră tatălui meu, formând astfel un mic apartament de închiriat. Nevastă-mea nu s-a opus. Şi în apartamentul acela a venit să stea, după puţină vreme, un pensionar bătrân şi foarte liniştit, îmbrăcat întotdeauna simplu şi curat, micuţ, dar cu un aer marţial în ţinuta subţire şi băţoasă şi pe faţa energică, chiar dacă puţin şubrezită, de colonel în retragere. De o parte şi de alta a nasului avea doi exemplari ochi de peşte, de parcă ar fi fost caligrafiaţi, iar obrajii îi erau brăzdaţi de o reţea deasă de vinişoare violete.

Nu-i dădusem niciodată atenţie şi nu m-a interesat deloc cine este, cum trăia. De mai multe ori îl întâlnisem pe scară şi, auzindu-l cum îmi spune, foarte politicos, „bună ziua” sau „bună seara”, m-am gândit, desigur, că vecinul meu este o persoană bine crescută.

Nu mi-a trezit nici o bănuială faptul că s-a plâns de ţânţarii ce-l chinuiau noaptea şi care, după părerea lui, proveneau din magaziile mari din dreapta casei, transformate de Quantorzo, tot după moartea tatălui meu, în mizerabile şoproane de închiriat.

„A, da!”, exclamasem, atunci, ca răspuns la plângerea lui.

Dar îmi amintesc perfect că în exclamaţia mea era neplăcere, şi nu din cauza ţânţarilor care-mi chinuiau chiriaşul, ci gândindu-mă la magaziile curate şi aerisite pe care le văzusem în construcţie când eram un băieţel, şi unde alergam, exaltat în mod straniu de albul orbitor al zugrăvelii şi ca beat de mirosul de şantier, pe pardoseala răsunătoare, stropită încă cu var. Când soarele intra prin

ferestrele mari, cu gratii de fier, trebuia să închizi ochii, altfel pereţii imaculaţi te orbeau.

Oricum, magaziile în care se găseau landourile de închiriat, cu atelaj pentru trei cai, cu tot mirosul greu al lemnăriei putrezite şi al bălţilor negre care se strângeau mereu, mă duceau cu gândul la bucuria curselor în trăsură, când eram mic şi plecam în vilegiatură, pe şosea, pe pământurile vaste ce păreau făcute anume pentru a împrăştia ecoul vesel al clopoţeilor. Mulţumită acestor amintiri, vecinătatea magaziilor îmi părea suportabilă, mai ales că, şi fără ele chiar, era un lucru binecunoscut că la Richieri se suferea din cauza ţânţarilor, de care toată lumea se apăra cu ajutorul unor plase dese.

Cine ştie ce impresie i-o fi făcut vecinului meu surâsul care mi-a apărut pe buze tocmai când îmi striga, cu o figură demnă, că nu putuse suporta niciodată plasele, din cauza cărora se sufoca. Surâsul meu exprima, cu siguranţă, uimire şi compătimire. Să nu poţi suporta plasa, când eu aş fi folosit-o chiar dacă ar fi dispărut toţi ţânţarii din Richieri, numai pentru plăcerea pe care mi-o procura coborând de sus de tot, cum o ţineam eu, dreaptă în jurul patului, fără nici o cută. Camera care se vede şi nu prea printre miriadele de găurele ale pânzei uşoare, patul izolat, impresia că eşti învelit într-un nor alb.

Nu m-am gândit niciodată la ceea ce putea să creadă despre mine după întâlnirea aceea. Îl întâlneam în continuare pe scări şi, auzindu-l cum îmi spune, ca mai înainte, „bună ziua” sau „bună seara”, am rămas cu ideea că este foarte politicos.

Vă asigur în schimb că el, în acelaşi moment în care îmi spunea pe scări, foarte politicos, „bună ziua” sau „bună seara”, în sinea lui mă considera un mare idiot, fiindcă toleram în curte adunătura de cumetre, mirosul încins de spălat şi ţânţarii.

E clar că nu mi-aş mai fi zis: „O, Doamne, ce vecin politicos am!”, dacă m-aş fi putut vedea cu ochii lui care, exact pe dos, mă vedea aşa cum eu nu m-aş fi putut vedea

niciodată, adică din afară pentru mine, dar pentru el într-o viziune proprie asupra lucrurilor şi oamenilor, conform căreia mă considera în felul lui: un mare idiot. Eu nu ştiam asta şi continuam să-mi spun: „O, Doamne, ce vecin politicos am!”

III
Daţi-mi voie!

Bat la uşa camerei dumitale.

Stai, stai, te rog, comod la locul dumitale. Eu stau aici. Spui că nu?

„De ce?”

A, e canapeaua pe care, cu atâţia ani în urmă, a murit biata dumitale mamă. Iartă-mă, n-aş fi dat doi bani pe ea, în timp ce dumneata nu ai vinde-o pentru tot aurul din lume; te cred. Cine o vede însă în camera dumitale, frumos mobilată, desigur, fără să ştie, se întreabă cu uimire de ce o mai ţii aici, aşa veche, decolorată şi ruptă cum e.

Astea sunt scaunele dumitale. Iar asta e o măsuţă, nimic altceva decât o măsuţă. Aceea e o fereastră care dă în grădină. Şi acolo, afară, pini, chiparoşi.

Ştiu. Atâtea ore delicioase petrecute în camera aceasta ce ţi se pare aşa de frumoasă, cu chiparoşii care se văd acolo. Dar din cauza asta te-ai certat cu prietenul care venea înainte aproape în fiecare zi să te viziteze, iar acum nu numai că nu mai vine, dar spune la toată lumea că eşti nebun, nebun cu adevărat, fiindcă stai într-o astfel de casă.

„Cu toţi chiparoşii ăia, aliniaţi acolo, spune el. Domnii mei, peste douăzeci de chiparoşi, parcă-i un cimitir.”

Şi nu se mai potoleşte.

Dumneata închizi ochii, dai din umeri, suspini:

— Gusturi!

Fiindcă ţi se pare o problemă de gust, convingeri, obişnuinţe, şi nu te îndoieşti nici o clipă de realitatea lucrurilor

dragi, pe care le vezi şi le atingi acum cu plăcere.

Pleacă din casa asta. Revino peste trei sau patru ani s-o vezi din nou, cu o altă dispoziţie. O să vezi ce-o să mai rămână din realitatea dragă de acum.

„A, uite, asta-i camera, asta grădina?”

Şi să sperăm, mulţumind lui Dumnezeu, că nu ţi-a murit între timp vreo altă rudă apropiată, căci altfel ţi se vor părea şi dumitale un cimitir toţi chiparoşii aceştia, îndrăgiţi acum.

O să-mi spui că toată lumea ştie asta, că dispoziţia se schimbă, că oricine poate să greşească.

Da, poveste veche, într-adevăr.

Numai că eu nu am pretenţia că spun ceva nou.

Te întreb doar:

„De ce oare, Doamne sfinte, te porţi ca şi cum n-ai şti? De ce continui să crezi că unica realitate e a dumitale, cea de azi, şi te miri, te enervezi, ţipi că prietenul dumitale greşeşte, el, care n-ar putea, orice ar face, să aibă, bietul, aceeaşi dispoziţie ca dumneata?”

IV
Iertaţi-mă încă o clipă!

Lăsaţi-mă să vă mai spun ceva, şi gata.

Nu vreau să vă jignesc. Conştiinţa voastră, spuneţi. Nu vreţi să fie pusă la îndoială. Uitasem, iertaţi-mă. Dar recunosc, recunosc că pentru voi, în sinea voastră, nu sunteţi aşa cum vă văd eu, din afară. Nu din rea-voinţă. Aş vrea să fiţi convinşi măcar de asta. Voi vă cunoaşteţi, vă simţiţi, vă doriţi într-un fel care nu e al meu, ci al vostru; şi credeţi, în continuare, că voi aveţi dreptate şi eu greşesc. O fi, nu zic nu. Dar poate felul vostru de a vedea să fie al meu, şi invers?

Uite că o luăm de la început!

Eu pot să cred tot ce-mi spui. Cred. Îţi ofer un scaun: stai şi să încercăm să cădem de acord.

După o oră bună de conversaţie, ne-am înţeles perfect.

Mâine vii la mine cu pumnii strânşi, ţipând:

„Dar cum? Ce ai înţeles? Nu mi-ai spus asta şi ailaltă?”

Asta şi ailaltă, chiar aşa. Dar necazul e că dumneata, dragul meu, n-o să ştii niciodată, şi nici eu n-o să reuşesc să-ţi comunic cum traduc eu ceea ce-mi spui. N-ai vorbit turceşte, nu. Am folosit, şi eu şi dumneata, aceeaşi limbă, aceleaşi cuvinte. Dar ce vină avem, şi eu şi dumneata, dacă aceste cuvinte, în sine, sunt goale de conţinut? Goale, dragul meu. Şi dumneata le umpli cu sensul dumitale, spunându-mi-le. Iar eu, auzindu-le, în mod inevitabil, le dau sensul meu. Am crezut că ne-am înţeles. Dar nu ne-am înţeles deloc.

Ei, poveste veche şi asta, toată lumea o ştie. Dar eu nu pretind că vă spun ceva nou. Numai că vă întreb iar:

„De ce atunci, Doamne sfinte, continuaţi să acţionaţi de parcă n-aţi şti? Să-mi vorbiţi despre voi, când ştiţi că, pentru a fi pentru mine cum sunteţi pentru voi, iar eu pentru voi cum sunt pentru mine, ar trebui ca eu, în sinea mea, să vă văd la fel cum vă vedeţi voi, şi viceversa, şi că asta nu e posibil?”

Vai, dragii mei, orice aţi face, voi mă veţi vedea mereu cu ochii voştri, chiar considerând, cu bună-credinţă, că aşa văd şi eu. O fi, nu zic, poate. Dar e un fel „al meu” de a vedea pe care eu nu-l cunosc şi n-o să-l cunosc niciodată, pe care-l cunoaşteţi doar voi, care mă vedeţi din afară: deci un fel „al meu” de a vedea pentru voi, şi nu un fel „al meu” pentru mine.

Dac-ar exista în afara noastră, pentru mine şi pentru voi, dacă ar exista o doamnă realitate a mea şi o doamnă realitate a voastră, egale între ele şi neschimbate. Dar nu există. Există în sinea mea şi pentru mine o realitate a mea: aceea pe care mi-o acord. În sinea voastră şi pentru voi e aceea pe care vi-o acordaţi. Dar ele nu vor fi niciodată aceleaşi nici pentru voi, nici pentru mine.

Şi atunci?

Atunci, prieteni, trebuie să ne consolăm cu gândul că nu

e mai adevărată a mea decât a voastră, că nu durează decât o clipă şi una şi alta.

Sunteţi puţin ameţiţi?... Deci... să tragem concluzia.

V
Fixaţii

Uite, aici voiam să ajung, că nu trebuie să mai spuneţi că aveţi conştiinţa voastră şi că asta vă ajunge.

Când ai acţionat aşa? Ieri, azi, acum un minut? Şi acum? A, acum eşti dispus să recunoşti că, poate, ai fi acţionat altfel. Şi de ce? O, Doamne, păleşti? Recunoşti oare şi dumneata că acum un minut erai *un altul*?

Da, da, dragul meu, gândeşte-te bine: acum un minut, înainte să ţi se întâmple acest lucru, erai *un altul*, ba mai mult, erai o sută de alţii, o sută de mii de alţii. Şi n-ai de ce să te miri, crede-mă. Încearcă mai curând să vezi dacă eşti aşa de sigur că o să fii mâine cel ce te pretinzi azi.

Dragii mei, adevărul e ăsta: toate sunt nişte fixaţii. Astăzi vă fixaţi într-un fel, iar mâine în altul.

O să vă spun mai târziu de ce şi cum.

VI
Ba o să vă spun chiar acum

Aţi văzut vreodată cum se construieşte o casă? Eu am văzut atâtea, aici la Richieri. Şi m-am gândit:

„Ia uită-te la om, ce e în stare să facă! Distruge muntele, scoate din el pietre, le finisează, le pune unele peste altele şi, cum necum, ceea ce era înainte o bucată de munte a devenit o casă."

„Eu, spune muntele, sunt munte şi nu mă mişc din loc."

Nu te mişti, dragul meu? Uită-te la carele trase de boi. Sunt pline de tine, de pietrele tale. Te duc în căruţă, dragul meu! Crezi că o să rămâi acolo? Jumătate din tine

se află deja la două mile depărtare, în câmpie. Unde? Oare nu te vezi în casele de acolo? Una galbenă, una roşie, una albă, cu două, trei sau patru etaje.

Şi fagii, nucii, brazii tăi?

Uite-i aici, la mine acasă. Vezi ce frumos i-am lucrat? Cine i-ar mai recunoaşte în scaunele şi dulapurile astea?

Tu, munte, eşti mult mai mare decât omul; şi tu, fagule, şi tu, nucule, şi tu, bradule. Omul e un animăluţ mic, e adevărat, dar are el ceva ce voi nu aveţi.

Să stea mereu în picioare, adică drept, doar pe două labe, obosea. Să se întindă pe pământ, ca celelalte animale, îi era incomod şi se rănea, mai ales că, pierzându-şi blana, pielea, ei, pielea i-a devenit mai fină. A văzut atunci copacul şi s-a gândit că ar putea face din el ceva pe care să stea mai comod. Apoi şi-a dat seama că nu era comod nici lemnul gol, şi a pus ceva pe el: a jupuit animalele peste care era stăpân, pe altele le-a tuns, şi a învelit lemnul cu blană, iar între lemn şi blană a băgat lâna. Şi s-a aşezat deasupra, fericit:

„A, ce bine se stă aşa!”

Sticletele cântă în colivia lui, agăţată de galerie, între perdele. Simte oare că se apropie primăvara? Vai, poate simte şi el fosta ramură de nuc, din care este făcut scaunul meu şi care scârţâie acum la cântecul lui.

Poate că se înţeleg între ei, prin cântec şi scârţâit, pasărea prizonieră şi nucul devenit scaun.

VII
Dar ce-are casa cu discuţia noastră?

Vi se pare că n-are nici o legătură discuţia noastră cu casa, fiindcă acum o vedeţi aşa cum e, casa voastră, între atâtea altele care formează oraşul. Vă vedeţi printre mobilele voastre, care sunt aşa cum le-aţi dorit, după gustul şi posibilităţile voastre. Iar ele răspândesc în jur dulcele confort familial, încărcate cum sunt de amintiri.

Nu mai sunt simple lucruri, ci aproape părţi intime din voi, prin care puteţi atinge şi simţi realitatea certă a existenţei voastre.

Că sunt din fag, sau nuc, sau brad, mobilele voastre sunt, ca amintiri ale intimităţii familiale, pătrunse de atmosfera deosebită a fiecărei case, ce dă vieţii un gust aparte, pe care-l simţim mai tare atunci când ne lipseşte, adică atunci când, intrând într-o altă casă, percepem o atmosferă diferită. Şi vă plictiseşte, văd, să vă reamintesc fagii, nucii, brazii muntelui.

Ca şi cum nebunia mea ar fi început să vă cuprindă puţin, la orice vă spun deveniţi imediat bănuitori. Întrebaţi:

„De ce? Ce legătură are?”

VIII
Afară, sub cerul liber

Nu, să nu vă fie teamă că vă distrug mobilele, pacea, dragostea pentru cămin.

Aer! Aer! Să lăsăm casa, să lăsăm oraşul! Nu zic să aveţi prea multă încredere în mine; oricum însă nu vă fie teamă. Puteţi să mă urmaţi măcar până acolo unde şoseaua, cu casele sale, dă în câmpie.

Da. Asta e o şosea. Vă e teamă, într-adevăr, că aş putea spune că nu e? Şosea ca orice şosea. O şosea pietruită. Şi atenţie la denivelări. Şi acelea sunt felinare. Hai înainte, fără frică.

A, munţii albaştri de departe! Spun „albaştri”; şi dumneata spui „albaştri”, nu-i aşa? De acord. Şi acesta mai apropiat, cu pădurea de castani: castani, nu? vezi, vezi că ne înţelegem? Din familia cupuliferilor, cu trunchiul înalt. Castan maro. Ce câmpie vastă în faţa noastră („verde”, nu?, pentru dumneata şi pentru mine „verde”: să spunem aşa, nu ne-nţelegem de minune?). Şi acolo, pe pajişti, priveşte, ce flacără de maci roşii în plin soare! A, cum?

Hăinuţe roşii de copii? Aşa-i, ce orb sunt! Hăinuţe de lână roşie, ai dreptate. Mi se păreau maci. Şi cravata dumitale, tot roşie?... Ce bucurie în aerul limpede şi proaspăt, albastru şi verde, inundat de soare! Îţi scoţi pălăria gri de fetru? Ai transpirat deja? Ei, eşti frumos, gras. Dumnezeu să te binecuvânteze! Dacă ai vedea pătrăţelele albe şi negre ale pantalonilor pe fundul dumitale! Jos, jos cu haina! Nu o mai suporţi.

Câmpia! Există o pace mai adâncă? Te moi. Da, dar ai putea să-mi spui unde este? Vorbesc de pace. Nu, nu te teme, nu te teme! Chiar ţi se pare că aici e pace? Să ne înţelegem, te rog! Să nu stricăm acordul nostru perfect. Eu văd aici, dacă-mi permiţi, doar ceea ce percep în mine în această clipă, adică o prostie fără margini, care îţi dă o figură, ca şi mie de altfel, de idiot satisfăcut, dar pe care noi o atribuim pământului şi plantelor, ce ne par că trăiesc pentru a trăi, aşa cum numai în această prostie se poate trăi.

Să spunem atunci că în noi se află ceea ce numim pace. Nu ţi se pare? Şi ştii de unde provine? Din simplul fapt că de-abia am ieşit din oraş, adică dintr-o, da, aşa e, lume *construită:* case, străzi, biserici, pieţe. Nu este *construită* însă numai din această cauză, ci şi fiindcă în ea nu se trăieşte aşa, pentru a trăi, aşa ca plantele astea, fără să ştie că trăiesc. Se trăieşte pentru ceva ce nu există şi pe care-l inventăm noi. Pentru ceva care să dea sens şi valoare vieţii: un sens, o valoare pe care aici, cel puţin în parte, le pierzi sau a căror vanitate o recunoşti, cu mâhnire. Şi simţi o slăbiciune, devii melancolic. Înţeleg, înţeleg. Destinderea nervilor. O sfâşietoare nevoie de abandon. Şi te moi, te abandonezi.

IX
Nori şi vânt

Ah, să nu mai ai conştiinţa că exişti, ca o piatră, ca o

plantă! Să nu-ţi mai aminteşti nici măcar numele! Întins pe iarbă, cu mâinile sub cap, să priveşti, sub cerul albastru, norii albi şi strălucitori ca nişte pânze umflate de soare, să auzi vântul care unduieşte sus, printre castanii pădurii, ca valurile mării.

Nori şi vânt.

Ce-ai spus? Vai, vai. Nori? Vânt? Şi nu ţi se pare că asta-i tot: să percepi şi să recunoşti că pânzele luminoase ce străbat imensitatea albastră şi vidă sunt nori? Oare norul ştie că există? Nu-l văd nici copacul, nici piatra, care se ignoră şi pe ei înşişi; şi sunt singuri.

Percepând şi recunoscând norul, dragii mei, voi puteţi să vă gândiţi şi la povestea apei (de ce nu?) care devine nor, pentru a redeveni apă. Frumos lucru, da. Şi e de ajuns, ca să vă explice asta, un biet profesoraş de fizică. Dar să vă explice cauza cauzelor?

X
Pasărea

Ascultaţi, ascultaţi: sus, în pădure, lovituri de bardă. Jos, în mină, lovituri de târnăcop.

Se mutilează muntele, se doboară copaci pentru a construi case. Acolo, în vechiul oraş, alte case. Greutăţi, oboseală, eforturi de tot felul; pentru ce? Pentru a ajunge la un coş pe o casă, domnii mei. Şi pentru a scoate apoi pe acest coş un pic de fum, care se răspândeşte imediat în vidul spaţial.

Şi, ca fumul acesta, dispare orice gând, orice amintire omenească.

Aici suntem pe câmpie. O sfârşeală ne-a muiat picioarele. E firesc ca iluziile şi dezamăgirile, durerile şi bucuriile, speranţele şi dorinţele să ne pară deşarte şi trecătoare, în faţa sentimentului inspirat de lucrurile care rămân şi le supravieţuiesc, impasibile. E de ajuns să te uiţi la munţii înalţi de dincolo de vale, foarte departe,

estompaţi la orizont, în lumina roză şi diafană a asfinţitului.

Uite: întins pe spate, arunci în sus pălăria de fetru gri, devii aproape tragic, exclami:

„O, ambiţii omeneşti!”

Aşa e. De exemplu, ce strigăte victorioase pentru omul care, ca şi pălăria dumitale, s-a apucat să zboare, să facă pe pasărea! Priveşte, în schimb, cum zboară o pasăre adevărată. Ai văzut-o? Cu cea mai naturală uşurinţă şi graţie, însoţită de un tril spontan de bucurie. Gândeşte-te acum la maşinăria stângace şi zgomotoasă şi la spaima, la neliniştea de moarte a omului care vrea să facă pe pasărea! Aici, un fâlfâit şi un tril; acolo, un motor gălăgios şi urât mirositor, cu moartea în faţă. Motorul se strică, motorul se opreşte: adio pasăre!

„Omule”, spui dumneata lungit în iarbă, „lasă-te de zburat! De ce vrei să zbori? Şi când ai zburat?”

Eşti grozav. Spui asta acum, aici, fiindcă te afli pe câmpie, întins pe iarbă. Ridică-te, mergi din nou în oraş şi, de-abia ajuns, o să înţelegi imediat de ce vrea omul să zboare.

Aici, dragul meu, ai văzut pasărea adevărată, care zboară cu adevărat, şi ai pierdut sensul şi valoarea aripilor false şi ale zborului mecanic. O să le recapeţi imediat acolo, unde totul e fals şi mecanic, adaptare şi construcţie: o altă lume în cadrul lumii — o lume manufacturată, combinată, asamblată, o lume a artificiului, a deformării, a adaptării, a minciunii, a vanităţii, o lume care are sens şi valoare doar pentru om, care este creatorul ei.

Haide, să te ajut să te ridici. Eşti gras. Stai puţin: pe spate ţi-au rămas câteva fire de iarbă... Gata, hai să mergem.

XI
Din nou în oraş

Uitaţi-vă acum la copacii care străjuiesc de ambele părţi, înşiraţi de-a lungul trotuarelor, bulevardul Porta Vecchia al nostru, ce aer rătăcit, bieţi copaci citadini, tunşi şi pieptănaţi!

Probabil că nu gândesc copacii; animalele, probabil, nu raţionează. Dar dacă ar gândi copacii, Doamne, şi ar putea vorbi, cine ştie ce ar spune, bieţii de ei, de faptul că, pentru a ne face umbră, îi plantăm în mijlocul oraşului! Par să se întrebe, atunci când se oglindesc în vitrinele magazinelor, ce caută aici, între atâţia oameni ocupaţi, în învălmăşeala zgomotoasă a oraşului. Plantaţi de atâţia ani, au ajuns nişte copăcei amărâţi. Urechi, nu par să aibă. Dar cine ştie, poate copacii, ca să crească, au nevoie de linişte.

Aţi fost vreodată în piaţa Olivella, în afara oraşului, la mica şi vechea mănăstire a trinitarilor albi? Ce atmosferă de vis, de abandon în piaţeta de acolo, şi ce linişte stranie, când peste ţiglele înnegrite şi acoperite de muşchi ale bătrânei mănăstiri apare proaspătă, albastră de tot, vesela dimineaţă!

Ei bine, în fiecare an pământul, cu prosteasca lui nevinovăţie maternă, încearcă să profite de liniştea de acolo. Crede poate că acolo oraşul s-a sfârşit, că oamenii au fugit din piaţetă şi încearcă s-o reia în posesie, întinzând liniştit, încet, printre pietrele pavajului, firele sale de iarbă. Nimic nu e mai proaspăt şi gingaş decât aceste fire de iarbă subţirele şi timide, care umplu în scurt timp întreaga piaţetă. Dar, vai, nu ţin decât o lună. Aici e oraş, şi nu-i este ierbii permis să crească. Vin în fiecare an patru sau cinci măturători; se apleacă spre pământ şi, cu nişte fiare ale lor, o smulg.

Am văzut anul trecut acolo două păsărele care, auzind scrâşnetul fiarelor pe pietrele gri, goale ale pavajului, zburau de pe gardul viu pe streaşină mănăstirii, pe urmă din nou pe gardul viu, dădeau din cap şi se uitau pieziş, de parcă se întrebau, neliniştite, ce făceau oamenii aceia.

„Şi nu vedeţi, păsărelelor? le-am spus. Nu vedeţi ce fac? Bărbieresc bătrânul pavaj.”

Cele două păsărele au fugit, îngrozite.

Norocul lor că au aripi şi pot să scape!

Câte alte animale nu pot fugi şi sunt prinse şi băgate în cuşcă şi domesticite la oraş, ba chiar şi la ţară. Şi ce tristă e supunerea lor forţată faţă de dorinţele bizare ale oamenilor! Ce înţeleg ele? Trag căruţa, trag plugul.

Dar poate şi ele, animalele, plantele şi toate lucrurile, au un sens şi o valoare în sine, pe care omul nu poate să le înţeleagă, închis, cum e, în judecata sa asupra lor, pe care natura însă, din punctul ei de vedere, nu pare a o recunoaşte, ci o ignoră.

Ar fi necesară puţină înţelegere între om şi natură. Prea des natura se distrează, aruncând în aer toate construcţiile noastre ingenioase. Cicloane, cutremure... Dar omul nu se dă bătut. Reconstruieşte, reconstruieşte, animal tenace. Totul e pentru el material de reconstrucţie. Fiindcă are în el ceva care nu se ştie ce este, în virtutea căruia trebuie să construiască, să transforme în felul lui materia oferită de natura ignorantă, probabil, şi, măcar atunci când vrea, răbdătoare. De s-ar mulţumi însă numai cu lucrurile despre care, până la proba contrarie, nu se ştie că ar avea facultatea de a simţi vreo sfâşiere din cauza adaptărilor şi construcţiilor noastre! Nu, domnilor. Omul se ia şi pe sine însuşi drept material şi se construieşte, da, domnilor, ca pe o casă.

Voi credeţi că vă cunoaşteţi, fără a vă construi în vreun fel? Şi că eu aş putea să vă cunosc, dacă nu v-aş construi în felul meu? Şi voi pe mine, dacă nu m-aţi construi în felul vostru? Putem să cunoaştem numai lucrul căruia reuşim să-i dăm o formă. Dar ce cunoaştere poate fi asta? E oare forma aceeaşi cu lucrul însuşi? Da, pentru mine, ca şi pentru voi. Dar nu, pentru mine, la fel ca pentru voi: eu nu mă recunosc în forma pe care mi-o daţi voi, şi nici voi în aceea pe care v-o dau eu. Iar un acelaşi lucru nu e la fel pentru toţi, putând să se schimbe pentru fiecare din noi, şi chiar se schimbă, tot timpul.

Şi totuşi, nu există o altă realitate în afară de aceasta,

adică de forma momentană pe care izbutim să ne-o dăm nouă înşine, altora, lucrurilor. Realitatea pe care o am pentru voi constă în forma pe care mi-o daţi; dar e realitate pentru voi, nu pentru mine. Realitatea pe care voi o aveţi pentru mine constă în forma pe care v-o dau; dar e realitate pentru mine, nu pentru voi. Iar pentru mine însumi nu am altă realitate decât forma pe care izbutesc să mi-o dau. Dar cum? Tocmai construindu-mă.

A, voi credeţi că doar casele se construiesc? Eu mă construiesc mereu şi vă construiesc şi pe voi, iar voi faceţi la fel. Şi construcţia durează atâta timp cât nu se fărâmiţează materialul sentimentelor noastre şi cât durează cimentul voinţei. De ce credeţi că vi se recomandă atât de mult o voinţă fermă şi constanţă în sentimente? E de ajuns ca voinţa să se clatine puţin, iar sentimentele să se schimbe cât de cât, şi adio realitate a noastră! Ne dăm seama imediat că nu era altceva decât o iluzie.

Voinţă fermă deci. Constanţă în sentimente. Ţineţi-vă tare, ţineţi-vă tare, să nu vă aruncaţi în gol, să nu aveţi vreo surpriză neplăcută.

Dar ce construcţii frumoase apar!

XII
Dragul de Gengè

— Nu, nu, dragul meu, stai cuminte! Crezi că eu nu ştiu ce-ţi place şi ce nu-ţi place? Cunosc eu foarte bine gusturile tale, ştiu eu ce gândeşti.

De câte ori nu mi-a spus asta Dida, nevastă-mea? Iar eu, imbecilul de mine, nu m-am supărat niciodată.

Dar e foarte adevărat că ea îl cunoştea pe Gengè al ei, pe care eu, în schimb, nu-l cunoşteam. Şi-l construise singură! Şi nu era deloc o marionetă. În cel mai rău caz, marioneta eram eu.

Dominaţie? Substituire?

Nici pomeneală!

Pentru a domina pe cineva, e nevoie ca acela să existe, să-l poţi lua de gât şi să-l tragi înapoi, pentru a pune pe altul în locul lui.

Dida, nevastă-mea, nici nu mă domina, nici nu mă substituise. I s-ar fi părut, dimpotrivă, o substituţie din partea mea dacă eu, revoltându-mă şi impunându-mi felul meu de a fi, l-aş fi înlăturat pe Gengè al ei.

Fiindcă Gengè al ei exista, în timp ce eu nu existam pentru ea, nu existasem niciodată.

Eu reprezentam o realitate pentru ea numai prin acel Gengè pe care şi-l crease, ale cărui gânduri, sentimente, gusturi nu erau ale mele, dar pe care n-aş fi putut să le schimb fără să risc să devin un altul pe care ea nu l-ar mai fi recunoscut, un străin pe care nu l-ar mai fi putut nici înţelege şi nici iubi.

Din păcate, n-am ştiut niciodată să dau o formă vieţii mele. Nu dorisem să fiu într-un anumit fel, propriu doar mie, fie pentru că nu întâlnisem niciodată obstacole care să-mi trezească voinţa de a rezista şi de a mă afirma în faţa altora şi a mea însumi, fie din cauza spiritului meu, gata să gândească şi să simtă şi opusul a ceea ce gândise şi simţise cu puţin timp înainte, adică să descompună, să dezagrege, prin reflecţii asidue, adesea paradoxale, orice formă mentală şi sentimentală. Fie, în sfârşit, datorită naturii mele înclinate să cedeze, să se lase la discreţia altuia, nu atât din slăbiciune, cât din nepăsare şi o resemnare anticipată în privinţa necazurilor ce ar urma de aici.

Şi uite că până la urmă au urmat! Nu mă cunoşteam deloc, nu aveam pentru mine nici o realitate, eram parcă într-o stare de continuă modelare, aproape fluid, maleabil. Mă cunoşteau ceilalţi, fiecare în felul lui, în funcţie de realitatea pe care mi-o dăduseră, adică fiecare vedea în mine un Moscarda care nu eram eu, nefiind eu nimeni nici pentru mine; atâţia Moscarda câţi erau ei, şi toţi mai reali decât mine care, repet, nu aveam pentru mine nici o realitate.

Gengè, da, exista, pentru nevastă-mea Dida. Dar asta nu putea să mă consoleze câtuşi de puţin, fiindcă, vă asigur, cu greu se poate imagina o făptură mai stupidă decât acest drag Gengè al nevestei mele Dida.

Şi frumuseţea era că Gengè al ei avea destule defecte. Dar ea i le ierta pe toate. Atâtea lucruri nu-i plăceau la el, deoarece nu-l construise ea în întregime, după gusturile şi capriciile ei, nu.

Dar atunci în ce fel?

În felul meu sigur nu, fiindcă eu, repet, nu reuşeam să recunosc drept ale mele cu adevărat gândurile, sentimentele, gesturile pe care ea i le atribuia lui Gengè al ei. Rezultă deci foarte clar că ea i le atribuia deoarece, după părerea ei, Gengè avea gusturile respective şi gândea aşa, în felul *său*, nu încape discuţie, chiar al *său*, conform realităţii *sale*, care nu era nici pe departe a *mea*.

O vedeam plângând, câteodată, din cauza unor necazuri pe care i le făcea el, Gengè. El, da, domnilor. Şi când o întrebam:

— Dar ce ai, dragă? Îmi răspundea:

— A, tu mă întrebi? A, nu-ţi ajunge ce mi-ai spus adineauri?

— Eu?

— Tu, da, tu!

— Dar când? Ce ţi-am spus?

Era clar că sensul pe care îl dădeam cuvintelor mele îmi aparţinea, iar sensul pe care îl luau pentru ea, drept cuvinte ale lui Gengè, era cu totul altul. Anumite cuvinte care, spuse de mine sau de un altul, nu ar fi rănit-o, spuse de Gengè o făceau să plângă, deoarece în gura lui Gengè căpătau o altă valoare; şi o făceau să plângă, da, domnilor.

Eu vorbeam deci doar pentru mine. Ea vorbea cu Gengè al ei. Iar acesta îi răspundea cu gura mea, într-un fel care îmi rămânea cu totul necunoscut. Şi e incredibil cât de prosteşti, false, incoerente deveneau toate lucrurile pe care eu le spuneam şi ea mi le repeta.

— Cum aşa? o întrebam. Am spus eu asta?

— Da, Gengè, scumpule, chiar asta.

Aşa e, toate prostiile acelea îi aparţineau lui Gengè al ei.

Numai că nu erau prostii, dimpotrivă, era chiar modul de a gândi al lui Gengè.

Ah, cum l-aş fi pălmuit, ciomăgit, sfâşiat! Dar nu-l puteam atinge. Pentru că, în ciuda necazurilor pe care i le făcea, a prostiilor pe care le spunea, Dida îl iubea foarte mult pe Gengè, răspunzând pentru ea, aşa cum era, idealului de soţ bun, căruia i se iartă micile defecte, având în vedere calităţile multiple pe care le posedă. Dacă nu voiam ca nevastă-mea Dida să-şi caute idealul în alt bărbat, nu trebuia să mă ating de Gengè al ei.

La început m-am gândit că sentimentele mele erau poate prea complicate, gândurile prea subtile, gusturile cu totul neobişnuite şi de aceea nevastă-mea, de multe ori neînţelegându-le, le deforma. Mă gândeam, în fine, că ideile şi sentimentele mele nu puteau încăpea, decât aşa reduse şi ajustate, în creieraşul şi inimioara ei, iar gusturile mele nu se potriveau cu simplitatea ei.

Aş, da' de unde! Nu deforma ea, nu micşora ea gândurile şi sentimentele mele. Nu, nu. Aşa deformate, aşa micşorate cum le primea din gura lui Gengè, nevastă-mea Dida le considera prosteşti; chiar şi ea, înţelegeţi?

Atunci cine le deforma şi le micşora aşa?

Realitatea lui Gengè, domnii mei! Gengè, aşa cum şi-l crease ea, nu putea avea decât gândurile, sentimentele şi gusturile respective. Prostuţ, dar drăguţ. A, da, aşa de drăguţ pentru ea! Îl iubea aşa: drăguţ prostuţ. Şi îl iubea cu adevărat.

Aş putea să aduc atâtea probe. Ajunge una — prima care îmi vine în minte:

Dida, de când era o fetiţă, se pieptăna într-un anumit fel, care-i plăcea mult nu numai ei, ci şi mie. Imediat după căsătorie, şi-a schimbat pieptănătura. Ca s-o las în ale ei, nu i-am spus că noua pieptănătură nu-mi place deloc. Când într-o dimineaţă, apare deodată, în capot, cu

pieptenele încă în mână, aranjată în vechiul fel şi aprinsă la faţă.

— Gengè! a strigat, arătându-se în uşa larg deschisă şi izbucnind în râs.

Am rămas mut de admiraţie.

— O, am exclamat, în sfârşit.

Dar ea şi-a pus imediat mâinile în păr, şi-a scos agrafele şi şi-a stricat într-o clipă pieptănătura.

— Haide! mi-a zis. Am vrut să glumesc cu tine. Ştiu bine, domnişorule, că nu mă placi pieptănată aşa!

Am protestat pe loc:

— Cine ţi-a spus asta, Dida scumpă? Dimpotrivă, jur că...

Mi-a astupat gura cu mâna.

— Haide, lasă! mi-a repetat. Îmi spui aşa ca să-mi faci plăcere. Dar eu nu trebuie să-mi plac mie, dragul meu. Crezi că nu ştiu eu mai bine cum îi plac lui Gengè al meu?

Şi a fugit.

Înţelegeţi? Era cât se poate de sigură că lui Gengè al ei îi plăcea s-o vadă pieptănată în celălalt fel, şi se pieptăna în celălalt fel care nu-i plăcea nici ei, nici mie. Dar îi plăcea lui Gengè al ei. Şi ea se sacrifica. Vi se pare puţin lucru? Nu este acesta un adevărat sacrificiu pentru o femeie?

Aşa de mult îl iubea!

Iar eu — acum că totul mi s-a lămurit, în sfârşit — am devenit extrem de gelos (nu pe mine, vă rog să mă credeţi — vă vine să râdeţi!) nu pe mine, domnilor, ci pe unul care nu eram eu, pe un imbecil care s-a băgat între mine şi nevastă-mea; nu ca o umbră, nu, vă rog să mă credeţi, fiindcă el mă reducea pe mine la o umbră, pe mine, pe mine, furându-mi trupul pentru a putea fi iubit de ea.

Gândiţi-vă bine. Nu-l săruta oare nevastă-mea, pe buzele mele, pe unul care nu eram eu? Pe buzele mele? Nu! Care ale mele? În ce măsură erau ale *mele*, chiar ale *mele* buzele pe care le săruta? Ţinea ea oare în braţe trupul meu? Dar în ce măsură putea fi *cu adevărat* al meu

corpul acela, cât putea să-mi aparţină *cu adevărat*, dacă nu eram eu cel pe care-l îmbrăţişa şi-l iubea?

Gândiţi-vă bine. Nu v-aţi simţi trădaţi de soţia voastră, cu cea mai rafinată perfidie, dacă aţi şti că ea, în timp ce vă strânge în braţe, gustă şi se bucură prin voi de îmbrăţişarea altuia, pe care îl are în minte şi în inimă?

Ei bine, prin ce se deosebeşte cazul acesta de al meu? Cazul meu era şi mai rău! Deoarece soţia voastră — scuzaţi —, când vă îmbrăţişaţi, îşi închipuie numai îmbrăţişarea altuia. Pe când, în cazul meu, nevastă-mea strângea în braţe realitatea unuia care nu eram eu!

Şi era atât de real acela, încât atunci când eu, până la urmă, exasperat, am vrut să-l distrug, impunând în locul realităţii lui realitatea mea, nevastă-mea, care nu fusese, de fapt, niciodată nevasta mea, ci a aceluia, s-a trezit brusc, înspăimântată, ca în braţele unui străin, ale unui necunoscut. Şi a declarat că nu poate să mă iubească, că nu poate să mai trăiască cu mine nici o clipă, şi a fugit.

Da, domnilor, cum veţi vedea, a fugit.

Cartea a treia

I
Nebunii necesare

Aş vrea să vă povestesc întâi, măcar pe scurt, despre nebuniile pe care am început să le fac pentru a-i descoperi pe toţi ceilalţi Moscarda care existau în mintea celor mai apropiaţi cunoscuţi şi a-i distruge, unul câte unul.

Nebunii necesare. Deoarece, negândindu-mă niciodată până atunci să construiesc din mine un Moscarda consistent în ochii mei, care să se distingă printr-un fel de a fi propriu, al meu, se înţelege că nu puteam acţiona logic, coerent. Trebuia, de fiecare dată, să mă arăt opus a ceea ce eram, sau mai bine zis a ceea ce bănuiam că sunt, pentru unul sau altul dintre cunoscuţii mei, după ce mă străduisem să înţeleg realitatea pe care mi-o dăduseră: meschină, labilă, nestatornică şi aproape inconsistentă.

Şi totuşi, în afară de aspectul datorat trăsăturilor mele, care-mi scăpa, eu trebuia să am pentru ceilalţi un anumit sens, o oarecare valoare, în virtutea unor lucruri la care până acum nu mă gândisem niciodată.

Şi, imediat ce m-am gândit, am simţit un val de revoltă feroce.

II
Descoperiri

Numele, treacă; urât până la cruzime. *Moscarda*.

Musca şi bâzâitul ei enervant.

Spiritul meu nu avea însă nume şi nici stare civilă, ci o lume întreagă în sine, iar eu nu catalogam toate lucrurile pe care le vedeam şi simţeam cu acest nume, la care nu mă gândeam deloc. Totuşi, pentru ceilalţi eu nu eram

această lume interioară a mea, fără nume, plenară, unică şi atât de variată în acelaşi timp. Eram, în schimb, în lumea lor, *unul* — distinct — numit Moscarda, un mic şi neînsemnat detaliu al unei realităţi ce nu-mi aparţinea, ci exista în afara mea, inclus în realitatea lor, pe nume *Moscarda*.

Vorbeam cu un prieten; nimic neobişnuit. Îmi răspundea, îl vedeam cum gesticulează. Avea vocea lui obişnuită, îi recunoşteam gesturile. Şi el, ascultându-mă, îmi recunoştea vocea şi gesturile. Nimic neobişnuit până aici; dar eu mă gândeam că tonul pe care-l avea pentru mine vocea prietenului meu nu era câtuşi de puţin acelaşi cu cel pe care-l ştia el, sau poate că nu şi-l cunoştea deloc, fiind pentru el sunetul vocii lui; şi mă mai gândeam că aspectul său fizic era aşa cum îl vedeam eu, aşa cum i-l acordam eu, privind din afară, în timp ce el, vorbind, nu avea în minte, desigur, nici o imagine a propriului trup, nici măcar pe aceea pe care şi-o recunoştea de obicei în oglindă.

O, Doamne, atunci cu mine ce se întâmpla? Se întâmpla acelaşi lucru şi cu vocea mea? Cu fizicul meu? Nu mai eram un *eu* indistinct care vorbea şi îi privea pe ceilalţi, ci unul pe care ceilalţi îl priveau, în afara lor, şi care avea o voce şi nişte trăsături ce nu le cunoşteam. Eram pentru prietenul meu ceea ce era şi el pentru mine: un trup impenetrabil ce-i stătea în faţă şi pe care şi-l reprezenta prin trăsături foarte cunoscute pentru el, fără nici o semnificaţie însă pentru mine. E foarte adevărat că nici măcar nu mă gândeam la ele, în timp ce vorbeam, şi oricum n-aş fi putut să mi le văd, dar pentru el însemnau totul, alcătuind reprezentarea lui despre mine, despre unul printre atâţia: *Moscarda*. E posibil? Şi *Moscarda* însemna tot ce corpul acesta făcea într-o lume necunoscută mie: *Moscarda* era şi umbra mea; *Moscarda*, dacă-l vedeam mâncând; *Moscarda*, dacă-l vedeam fumând; *Moscarda*, dacă mergea la plimbare; *Moscarda*, dacă-şi sufla nasul.

N-o ştiusem, nu mă gândisem la asta, dar în trăsăturile mele, aşa cum le vedeau ceilalţi, în orice cuvânt ce suna pentru ei într-un fel pe care eu nu aveam cum să-l cunosc, în orice act al meu, interpretat de fiecare în felul său, existau pentru ceilalţi, în mod implicit, numele şi trupul meu.

Numai că, de acum, oricât de stupid şi odios mi s-ar fi părut să fiu etichetat aşa pentru totdeauna, fără a-mi putea da un nume diferit sau alte nume, după chef, în funcţie de sentimentele şi acţiunile mele, de acum, repet, obişnuit cum eram să-l port încă de la naştere, puteam să nu ţin cont prea mult de el, să mă gândesc că, la urma urmei, eu nu eram numele acela, că numele reprezenta pentru ceilalţi doar un mod de a mă striga, nu frumos, e drept, dar care ar fi putut fi şi mai urât. Nu era la Richieri un sard* pe care-l chema Porcu? Ba da.

„Domnul Porcu...”

Şi doar nu răspundea cu un grohăit.

„La ordinele dumneavoastră...”

Foarte frumos răspundea, surâzător. Că ţi-era şi jenă că trebuie să-i zici aşa.

Să lăsăm deci numele, şi să lăsăm şi trăsăturile, deşi — acum când, în faţa oglinzii, mă lămurisem că nu pot vedea o altă imagine a mea, în afara celei cu care mă obişnuisem — simţeam că şi trăsăturile erau străine voinţei mele şi că nu aş fi putut, în ciuda oricărei dorinţe, să am altele diferite de astea, adică de părul ăsta, de culoarea asta, de ochii verzui, de nasul şi de gura asta. Să lăsăm, ziceam, şi trăsăturile, deoarece, la urma urmelor, ar fi putut fi monstruoase, şi ar fi trebuit să mă resemnez cu ele, dacă aş fi vrut să trăiesc; nu erau însă, deci puteam fi mulţumit aşa.

Dar situaţia? Vorbesc de situaţia mea, care nu depindea de mine. Şi celelalte lucruri de care eram determinat, în afara mea, în afara voinţei mele? Condiţiile în care m-am născut, familia mea? Nu mi le înfăţişasem pentru a le examina, aşa cum le puteau examina ceilalţi, fiecare în

felul său, se înţelege, cu balanţa lui specială, la unul cântărind mai greu invidia, la altul ura, dispreţul sau mai ştiu eu ce.

Până acum crezusem că sunt un bărbat care trăieşte. Un bărbat, şi atât. Care trăieşte. Ca şi cum m-aş fi creat singur, în întregime. Dar, aşa cum nu-mi creasem eu trupul, nu-mi dădusem numele şi fusesem aruncat în viaţă de alţii, fără să fiu întrebat, tot aşa, independent de voinţa mea, căpătasem atâtea de la alţii. Atâtea alte lucruri mi se făcuseră, mi se dăduseră, lucruri la care nu mă gândisem niciodată, nu mi le închipuisem în felul straniu, duşmănos, în care se năpusteau acum asupra mea.

Istoria familiei mele! Istoria familiei mele în orăşelul meu, nu mă gândisem la ea. Dar era prezentă în mine, istoria aceasta, pentru ceilalţi. Eu eram unul, ultimul din familie, şi aveam în mine, întipărite în trup, cine ştie câte gesturi, la care nu mă gândisem niciodată, dar pe care ceilalţi le recunoşteau imediat, în felul meu de a merge, de a râde, de a saluta. Credeam că sunt un bărbat obişnuit care duce, de azi pe mâine, o viaţă leneşă, deşi plină de ciudate gânduri vagaboande. Dar nu, nu era aşa: puteam fi pentru mine un oarecare, pentru ceilalţi nu. Pentru ei aveam o mulţime de trăsături caracteristice, pe care nu mi le creasem şi la care nu mă gândisem niciodată. Iar faptul că mă puteam crede un oarecare, chiar huzurul meu, pe care îl consideram chiar al meu, nici măcar asta nu-mi aparţinea în ochii celorlalţi: îmi fusese dat de tatăl meu, depindea de bogăţia lui. Şi era un huzur teribil, fiindcă tatăl meu...

A, ce descoperire! Tatăl meu... Viaţa tatălui meu...

III
Rădăcinile

Parcă-l văd. Înalt, gras, chel. În ochii limpezi, de un albastru aproape sticlos, străluceşte zâmbetul lui obişnuit

pentru mine, de o tandreţe ciudată, ascunzând în parte compasiune, în parte un uşor dispreţ, dar şi afecţiune, ca şi cum, de fapt, i-ar fi plăcut că eu îi merit batjocura, socotind că poate să-şi reverse asupra mea, fără teamă, bunătatea ca pe un lux.

Numai că zâmbetul lui, în barba bogată, atât de roşie şi deasă încât îi decolora obrajii, surâsul lui sub mustăţile mari, puţin îngălbenite la mijloc, era, acum, pe neaşteptate, un fel de rânjet mut şi îngheţat, ascuns acolo, de care nu-mi dădusem seama niciodată. Şi tandreţea lui faţă de mine, înflorind şi strălucindu-i în ochi de la rânjetul ascuns, îmi părea acum groaznic de maliţioasă: îmi dezvăluia deodată atâtea, încât simţeam că mă trec fiorii. Iar privirea ochilor sticloşi mă ţintuia, fascinat, pentru a mă împiedica să mă gândesc la lucrurile acelea, de unde venea tandreţea lui, e drept, dar care erau nu mai puţin oribile.

„Tu ai fost şi ai rămas un prost... da, un biet naiv fără minte, care te învârteşti în jurul gândurilor tale, fără a te opri vreodată la unul. Şi n-apuci să iei niciodată o hotărâre, fiindcă te învârteşti în jurul ei şi atâta o examinezi, că până la urmă adormi, iar a doua zi deschizi ochii, o vezi în faţa ta şi nu mai ştii cum de ţi-a putut veni în minte, când ieri era soare şi aerul ăsta curat. Şi eu, ce să fac, a trebuit să te iubesc aşa cum eşti. Mâinile? De ce te uiţi la ele? A, firele de păr roşu de pe degete? Inelele, prea multe? Şi acul gros de la cravată, şi lanţul de la ceas... Prea mult aur? De ce te uiţi la mine?”

Vedeam cu uimire cum neliniştea mea se depărtează cu un efort de la ochii lui, de la tot aurul acela şi se fixează pe vinişoarele albăstrii care de-abia se zăreau, şerpuitoare, pe fruntea-i palidă şi pe craniul lucitor, înconjurat de păr roşu, roşu ca al meu — adică al meu ca al lui — şi, în definitiv, cum al meu, când era clar că-l moşteneam de la el? Iar craniul lucitor, uite, dispărea încet, încet, ca înghiţit în golul spaţiului.

Tatăl meu!

În vid, acum, o linişte plină de spaimă, încărcată cu toate lucrurile informe, pe care nu le poţi atinge, ce zac în inerţia lor, mute şi de nepătruns pentru spirit.

A fost o clipă, dar eternă. Am simţit în ea întreaga spaimă a necesităţii oarbe, a lucrurilor care nu se schimbă: închisoarea timpului; naşterea de acum, şi nu de mainainte sau de mai târziu; numele şi trupul ce ne-au fost date; înlănţuirea cauzelor; sămânţa aruncată de bărbatul acela; venirea mea pe lume, din sămânţa aceea; fruct involuntar al acelui bărbat; legat de ramul acela; exprimat prin aceste rădăcini.

IV
Sămânţa

L-am văzut atunci, pentru prima oară, pe tatăl meu aşa cum nu-l mai văzusem niciodată: în afară, trăindu-şi viaţa. Nu cum era pentru sine, cum se simţea în sinea lui, aşa nu-l puteam cunoaşte. Ci ca străin cu totul mie, în realitatea pe care, aşa cum îmi apărea el acum, puteam să-mi închipui că i-o acordau ceilalţi.

Cred că li s-a întâmplat tuturor fiilor. Să observi un amănunt obscen care te mortifică, acolo unde pentru tine nu există decât tatăl respectat. Să observi, deci, că ceilalţi nu dau şi nu pot să dea tatălui aceeaşi realitate pe care i-o acorzi tu. Să descoperi că el trăieşte ca un bărbat în afara ta, pentru sine, în relaţiile lui cu alţii, atunci când aceia, vorbind cu el sau îndemnându-l să vorbească, să râdă, să privească, uită pentru o clipă că tu eşti de faţă şi te lasă astfel să întrevezi bărbatul pe care-l cunosc ei, aşa cum e pentru ei. Altul. Dar cum? Nu se poate şti. Imediat tatăl a făcut un semn, cu mâna sau cu ochiul, că eşti şi tu aici. Şi micul semn făcut pe furiş, iată, a săpat într-o clipă un abis în tine. Acela care era atât de aproape de tine, iată-l deodată departe, întrezărit acolo ca un străin. Şi simţi cum toată viaţa ta e sfâşiată, în afara unui punct prin care

rămâne legată de bărbatul acela. Iar acest punct e ruşinos. Naşterea ta detaşată, ruptă de el, ca un caz normal, prevăzut poate, dar involuntar în viaţa acestui străin, dovadă a unui gest, fruct al unui act, în fine, un nimic care acum te umple de ruşine, trezeşte în tine furia, ba chiar ura. Şi dacă nu chiar ura, o oarecare iritare observi şi în ochii tatălui tău, care în clipa aceea i-au întâlnit pe ai tăi. Eşti pentru el, drept în faţa lui, cu doi ochi atenţi şi ostili, ceea ce, din împlinirea unei nevoi sau plăceri momentane, s-a ivit pe neaşteptate: sămânţa aruncată de care nu ştia, drept în picioare acum, cu doi ochi holbaţi, de melc, ce privesc pe dibuite şi îl judecă şi îl împiedică să se dedea pe de-a-ntregul plăcerilor sale, liber, *un altul iată* de tine.

V
Traducerea unei denumiri

Până atunci nu mă mai gândisem vreodată cu atâta detaşare la tatăl meu. Îl aveam în minte, îl aveam ca pe un tată, aşa cum fusese pentru mine, nu multă vreme, e drept, fiindcă, murind mama de foarte tânără, am fost trimis într-un colegiu departe de Richieri, pe urmă în altul, apoi într-un al treilea, până la optsprezece ani, după care am mers la universitate, unde am trecut, timp de şase ani, de la o facultate la alta, fără să mă aleg cu ceva concret din vreuna. Motiv pentru care până la urmă am fost chemat la Richieri şi, nu ştiu dacă drept premiu sau pedeapsă, însurat imediat. După doi ani tata a murit, fără să-mi lase altă amintire mai vie decât acel surâs tandru, care se compunea — cum am mai spus — din puţină compasiune şi puţină batjocură.

Dar ce fusese pentru el? Murea acum, tatăl meu, cu totul. Ceea ce fusese pentru ceilalţi... şi aşa puţin pentru mine! Surâsul acela adresat mie provenea, în parte, şi din realitatea pe care i-o dădeau ceilalţi şi pe care el o bănuia... Acum înţelegeam şi eu, şi era groaznic.

„Ce e tatăl tău?”, m-au întrebat de atâtea ori colegii de şcoală.

Şi eu:

„Bancher”.

Deoarece, *pentru mine*, tatăl meu era bancher.

Dacă tatăl vostru ar fi călău, cum s-ar traduce în familia voastră această denumire, pentru a o armoniza cu dragostea voastră pentru el şi a lui pentru voi? O, da, el e atât de bun cu voi, da, ştiu, nu-i nevoie să-mi spuneţi. Îmi imaginez foarte bine dragostea unui astfel de tată pentru fiul său, mâinile sale groase tremurând cu delicateţe când îi încheie la gât cămăşuţa albă. Şi pe urmă, a doua zi în zori, aceleaşi mâini, cu ferocitate, pe eşafod. Deoarece şi un *bancher*, îmi dau seama perfect, trece de la zece la douăzeci, de la douăzeci la patruzeci la sută, pe măsură ce creşte în orăşel, împreună cu dispreţul celorlalţi, faima lui de cămătar, ce va apăsa mâine ca o ruşine asupra fiului său, care acum nu ştie şi se distrează gândindu-se aiurea; şi îşi merita, săracul băiat, v-o spun eu, revărsarea de bunătate, ca un lux, zâmbetul acela tandru, jumătate compasiune, jumătate batjocură.

VI
Bunul fiu feroce

Cu ochii plini de spaima acestei descoperiri, umbriţi puţin însă de o umilinţă, de o tristeţe care-mi crispau buzele într-un zâmbet deşart, cu bănuiala că nimeni n-o să mă creadă şi n-o să mă înţeleagă, m-am dus la nevastă-mea Dida.

Stătea — îmi aduc aminte — într-o cameră luminoasă, îmbrăcată în alb, într-o baie de soare, şi-şi aranja noile haine de primăvară în dulapul mare, lăcuit în alb, cu trei oglinzi aurite.

Am făcut un efort, înecat în ruşinea secretă ce o simţeam, să-mi găsesc glasul meu obişnuit şi am întrebat-o:

— Tu ştii, Dida, care e profesia mea?

Dida, în mână cu un umeraş de care atârna o rochie de voal gălbui, s-a uitat întâi lung la mine, de parcă nu m-ar fi recunoscut. Mirată, a repetat:

— Profesia ta?

Şi a trebuit să simt din nou gustul ruşinii pentru a relua, cu o sforţare lăuntrică, întrebarea. De data aceasta i-am dat drumul firesc:

— Da, am spus, ce fac eu?

Dida, atunci, m-a fixat câteva clipe, după care a izbucnit în hohote de râs:

— Ce tot spui, Gengè?

Şi hohotul acela mi-a pulverizat deodată spaima, coşmarul necesităţii oarbe de care se lovise mai înainte spiritul meu, în profunzimea căutărilor, şi se înfiorase.

A, da — un cămătar, pentru ceilalţi; iar pentru nevastămea Dida — un prost. Eu eram Gengè: unul aici, în sufletul şi în ochii nevestei mele, şi cine ştie câţi alţi Gengè, în sufletul sau doar în ochii oamenilor din Richieri. Nu era vorba de spiritul meu, care se simţea în mine liber şi de neatins, în intimitatea lui originară, de toate reflecţiile asupra lucrurilor primite, făcute şi date mie de alţii, şi mai ales de problema banilor şi a profesiei tatălui meu.

Nu? Şi atunci despre cine era vorba? Dacă puteam să nu recunosc drept a mea realitatea demnă de dispreţ, pe care mi-o dădeau ceilalţi, vai, trebuia totuşi să recunosc că, şi dacă mi-aş fi dat eu una, pentru mine, nici aceasta nu ar fi fost mai adevărată, *ca realitate*, decât aceea pe care mi-o dădeau ceilalţi, în care ei mă făceau să exist cu trupul acesta care, acum, în faţa nevestei mele, nu putea să-mi pară *al meu*, fiindcă îi aparţinea de fapt lui Gengè *al ei*, ce tocmai trântise o altă prostioară, făcând-o să râdă atâta. Să vrea să ştie ce profesie are! Ce, nu se ştia?

— Bunătate ca un lux... am spus ca pentru mine, desprinzându-mi glasul dintr-o tăcere ce mi s-a părut în afara vieţii, deoarece, umbră în faţa nevestei mele, nu mai ştiam de unde — eu ca eu — i-am vorbit.

— Ce spui? a repetat, din siguranţa solidă a vieţii ei, cu rochia gălbuie sub braţ.

Şi, cum nu i-am răspuns, a venit spre mine, m-a prins de mâini şi mi-a suflat peste faţă, ca şi cum ar fi vrut să îndepărteze o privire ce nu mai era a lui Gengè, a acelui Gengè care, ca şi ea, trebuia să simuleze că nu ştie cum se traducea în orăşel denumirea profesiunii tatălui meu.

Dar oare nu eram eu mai rău decât tatăl meu? Ah! Tatăl meu măcar *muncea*... Dar eu? Ce făceam eu? Bunul fiu feroce. Bunul fiu care vorbea de lucruri neobişnuite (ba chiar bizare): de descoperirea că nasul îmi atârna spre dreapta sau despre cealaltă faţă a Lunii, în timp ce aşa-zisa bancă a tatălui meu continua *să lucreze*, prospera, mulţumită celor doi prieteni de încredere, Firbo şi Quantorzo. Existau şi asociaţi mai puţin importanţi la bancă, şi chiar şi cei doi prieteni de încredere erau — cum se zice — cointeresaţi, şi totul mergea ca pe roate fără ca eu să mă amestec câtuşi de puţin, îndrăgit de toţi asociaţii, de Quantorzo, ca un fiu, de Firbo, ca un frate. Şi ei toţi ştiau că era inutil să discute cu mine despre afaceri şi că era de ajuns să mă cheme din când în când să semnez; semnam, şi asta era tot. Nu chiar tot, deoarece, din vreme în vreme, câte unul venea să mă roage să-l însoţesc la Firbo sau la Quantorzo, cu un bilet de recomandare. Da! Şi eu descopeream atunci că are pe bărbie o gropiţă care i-o divide în două părţi nu tocmai egale, una mai adâncită, una mai proeminentă.

Cum de nu mă omorâseră până acum? Ei, nu mă omorau, domnii mei, deoarece, aşa cum eu nu mă distanţasem de mine până acum, pentru a mă vedea, şi trăiam ca un orb în condiţiile date, fără să le analizez, pentru că mă născusem şi crezusem în ele şi-mi păreau deci fireşti, tot astfel pentru ceilalţi era firesc ca eu să fiu aşa. Mă cunoşteau aşa. Nu puteau să mă închipuie altfel şi puteau cu toţii să mă privească fără ură şi chiar să-i zâmbească *bunului fiu feroce*.

Toţi?

Am simţit deodată cum mi se înfig în inimă două perechi de ochi ca patru pumnale înveninate: ai lui Marco di Dio şi ai nevestei sale Diamante, pe care-i întâlneam în fiecare zi pe strada mea, întorcându-mă acasă.

VII
Paranteză necesară, una singură

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante s-au nimerit să fie (dacă-mi amintesc bine) primele mele victime. Vreau să spun, primele destinate experimentului de distrugere a unui Moscarda.

Dar cu ce drept vorbesc despre ei? Cu ce drept dau glas şi făptură altora? Ce ştiu eu despre ei? Cum pot vorbi despre ei? Îi văd din afară, fireşte, aşa cum sunt pentru mine, adică într-o formă în care ei în mod sigur nu s-ar recunoaşte. Nu comit eu atunci faţă de alţii aceeaşi nedreptate de care mă plâng atâta?

Da, desigur; însă cu mica diferenţă a fixaţiilor, de care am vorbit mai devreme, a felului în care fiecare se vrea, construindu-se astfel în funcţie de cum se vede şi de cum crede sincer că este, nu numai pentru sine, ci şi pentru ceilalţi. Presupuneri, oricum, pentru care trebuie să pătimeşti.

Dar voi, ştiu asta, nu vreţi să vă daţi încă bătuţi şi exclamaţi:

„Şi faptele? O, Doamne, dar nu există faptele?”

„Ba da, există.”

Să te naşti e un fapt. Să te naşti într-un anumit moment, nu în altul, am mai spus-o; din tatăl acela sau acesta, cu o stare materială sau alta; să te naşti băiat sau fată; în Laponia sau în mijlocul Africii; urât sau frumos; cu cocoaşă sau *iară: fapte*. Şi dacă pierzi un ochi, e un fapt. Şi poţi să-i pierzi pe amândoi şi, dacă eşti pictor, ăsta-i cel mai rău lucru care poate să ţi se-ntâmple.

Timp, spaţiu: necesitate. Soartă, noroc, întâmplări:

toate, curse ale vieţii. Vreţi să existaţi? Asta e. În abstract nu poţi să exişti. Trebuie să prinzi existenţa într-o formă şi pentru o vreme s-o întrupezi în ea, aici sau acolo, aşa sau altfel. Şi orice lucru, atât timp cât durează, poartă cu sine pedeapsa propriei forme, pedeapsa de a fi aşa şi de a nu putea fi altfel. Rahiticul ăla pare o ironie a sorţii, o glumă de plâns, dar numai un minut şi gata: pe urmă sus, drept, zvelt, ager, înalt... aiurea!... aşa rămâne toată viaţa, care e una singură. Şi trebuie să te resemnezi să ţi-o trăieşti aşa pe toată, chiar pe toată.

Şi ca formele, acţiunile.

Când ai îndeplinit o acţiune, aia e; nu se mai schimbă. Când cineva, oricum, a acţionat, chiar dacă el nu se mai regăseşte în acţiunea îndeplinită, ceea ce a făcut rămâne ca o închisoare pentru el. Dacă v-aţi însurat, sau mai concret, dacă aţi furat şi aţi fost descoperiţi, dacă aţi ucis, consecinţele acţiunilor voastre vă înfăşoară ca nişte fire, ca nişte tentacule, şi deasupra voastră apasă greu, ca un aer dens, irespirabil, responsabilitatea ce v-aţi asumat-o pentru acţiunile acelea şi consecinţele lor, chiar dacă nu le-aţi vrut sau nu le-aţi prevăzut. Şi cum să vă mai eliberaţi de ele?

Da. Dar ce vreţi să spuneţi cu asta? Că acţiunile, ca şi formele, determină realitatea mea sau pe a voastră? Cum aşa? De ce? Că sunt ca o închisoare, nimeni nu poate să nege. Dar dacă vreţi să spuneţi doar atât, fiţi atenţi că nu spuneţi nimic contra mea, deoarece asta spun şi eu, ba chiar o susţin, că sunt o închisoare, şi încă cea mai nedreaptă ce se poate imagina.

Credeam, Doamne sfinte, că v-am demonstrat-o! Îl cunosc pe Cutare. După cum îl ştiu eu, îi dau o realitate: pentru mine. Dar pe Cutare îl cunoaşteţi şi voi şi, desigur, acela pe care-l cunoaşteţi voi nu e la fel cu cel pe care-l cunosc eu, fiindcă fiecare din noi îl cunoaşte în felul său şi îi dă o realitate proprie. Acum şi pentru sine Cutare are tot atâtea realităţi pentru câţi din noi cunoaşte, fiindcă într-un fel se cunoaşte cu mine, şi altfel cu altul, cu un al treilea,

cu un al patrulea şi aşa mai departe. Ceea ce înseamnă că acest Cutare e unul cu mine, unul cu tine, altul cu un al treilea, altul cu un al patrulea şi aşa mai departe, chiar dacă el are impresia, mai ales el, că e unul şi acelaşi pentru toţi.

Ăsta-i necazul; sau gluma, dacă vreţi să-i spunem mai curând aşa. Îndeplinim o acţiune. Credeam sincer că ne regăsim total în ea. Ne dăm seama însă, din păcate, că nu e aşa, că acţiunea aparţine întotdeauna numai unuia din atâţia care suntem sau care am putea fi, când, printr-o întâmplare nefericită, rămânem deodată ca agăţaţi, suspendaţi; ne dăm seama, deci, că nu ne regăsim total în acţiunea aceea, şi că ar fi deci o mare nedreptate să fim judecaţi numai în funcţie de ea, să fim agăţaţi, suspendaţi de ea, la stâlpul infamiei, pentru întreaga viaţă, pe care am fi consumat-o în acea singură acţiune.

„Dar eu mai sunt şi asta, şi aia, şi ailaltă!”, începem să ţipăm.

Atâţia, da; atâţia, care erau în afara acţiunii aceluia, şi care nu aveau nimic sau prea puţin de-a face cu el. Nu numai atât, dar acel unul, adică realitatea pe care ne-am dat-o pentru un moment şi care, chiar în acel moment, a îndeplinit acţiunea, dispare cu totul, adesea imediat. E adevărat însă că amintirea acţiunii rămâne în noi; dacă rămâne, ca un vis neliniştitor, inexplicabil. Un altul, zece alţii, toţi ceilalţi care suntem sau care putem fi apar din noi pe rând, pentru a ne întreba cum de am putut face aşa ceva. Şi nu mai ştim ce să le spunem.

Realităţi trecute.

Dacă acţiunile nu sunt prea serioase, numim aceste realităţi trecute dezamăgiri. Da, aşa e, deoarece, într-adevăr, orice realitate e o amăgire. Tocmai amăgirea în virtutea căreia vă spun acum că aveţi un altul în faţa voastră.

„Greşeşti!”

Suntem foarte superficiali, eu şi voi. Nu intrăm în miezul glumei, care e foarte profundă şi radicală, dragii

mei. Şi constă în aceea că existenţa acţionează în mod necesar prin formă, care este aparenţa ce ea şi-o creează, şi căreia noi îi dăm valoare de realitate. O valoare ce se schimbă, evident, după cum ne apare existenţa într-o anume formă sau acţiune.

Şi trebuie să ni se pară, în mod firesc, că ceilalţi au greşit, că o anumită formă, o anumită acţiune nu este asta şi nu e aşa. Dar, inevitabil, puţin după aceea, ne schimbăm niţel poziţia, ne dăm seama că am greşit şi noi, şi că nu e asta, şi că nu e aşa. Şi până la urmă suntem obligaţi să recunoaştem că n-o să fie nici asta, nici aşa, în nici un fel stabil şi sigur, ci acum într-un fel, acum în altul, de o să ne pară când toate greşite, când toate adevărate, ceea ce-i acelaşi lucru. Fiindcă o realitate nu ne-a fost dată şi nu există, ci trebuie să ne-o facem-noi, dacă vrem să existăm. Şi nu va fi niciodată una pentru toţi, ci schimbătoare mereu, la infinit. Capacitatea de a ne face iluzii că realitatea de azi e singura adevărată, dacă ne susţine pe de o parte, pe cealaltă ne împinge într-un gol fără sfârşit, deoarece realitatea de azi e sortită să ni se descopere mâine ca o iluzie. Şi viaţa nu se opreşte. Nu se poate opri. Dacă mâine se opreşte, s-a sfârşit.

VIII
Să coborâm puţin

Vi se pare că am ajuns la un nivel prea înalt? Să coborâm atunci puţin. Mingea e elastică, dar, ca să sară, trebuie să atingă pământul. Să atingem pământul şi s-o aducem iar în mână.

De care fapte vreţi să vorbiţi? De faptul că eu m-am născut în cutare an, cutare lună, în cutare zi, în nobila urbe Richieri, în casa din strada cutare, numărul cutare, fiu al domnului Cutare al lui Cutare şi al doamnei Cutare a lui Cutare; botezat în sfânta biserică la şase zile; trimis la şcoală la şase ani; căsătorit la douăzeci şi trei de ani; înalt

de un metru şi şaizeci şi opt; cu părul roşu etc. etc.?

Astea sunt semnalmentele mele. Date, spuneţi voi. Şi vreţi să deduceţi din ele realitatea mea? Dar aceste date, care prin ele însele nu înseamnă nimic, credeţi că sunt evaluate la fel de toată lumea? Şi, chiar dacă ele m-ar reprezenta integral şi cu precizie, unde m-ar reprezenta, în care realitate?

În a voastră, care nu e a altuia; apoi în a altuia, pe urmă în a altuia. Există oare o singură realitate, una pentru toţi? Păi dacă am văzut că nu există una singură nici măcar pentru fiecare în parte, întrucât realitatea noastră, din noi, se schimbă tot mereu! Şi atunci?

Asta e, pământul, pământul. Sunteţi cinci? Veniţi cu mine.

Asta e casa în care m-am născut, în anul cutare, luna cutare, ziua cutare. Ei bine, luând în consideraţie faptul că din punct de vedere topografic, al lungimii, lăţimii şi numărului de ferestre, casa e aceeaşi pentru toţi şi faptul că pentru voi cinci eu m-am născut în anul cutare, luna cutare, ziua cutare, cu părul roşu, şi am acum un metru şaizeci şi opt, rezultă oare de aici că voi cinci daţi o aceeaşi realitate casei şi mie? Ţie, care locuieşti într-un bordei, casa ţi se pare un palat; ţie, care ai puţin gust, casa ţi se pare vulgară; tu, care treci cu neplăcere pe strada pe care se află, fiindcă îţi aminteşte un episod trist al vieţii tale, o priveşti pieziş; tu, în schimb, ai o privire afectuoasă pentru ea, deoarece — ştiu asta — aici, alături, locuia biata ta mamă, care era prietenă bună cu a mea.

Iar eu, care m-am născut aici? O, Doamne! Chiar dacă pentru voi cinci, în casa asta, care e una şi cinci în acelaşi timp, s-ar fi născut în anul cutare, luna cutare, ziua cutare un imbecil, credeţi că ar fi acelaşi imbecil pentru toţi? Pentru unul voi fi un imbecil fiindcă îl las pe Quantorzo să fie director al băncii şi pe Firbo consultant juridic, adică exact din motivul pentru care mă consideră foarte înţelept un altul, căruia i se pare însă un semn clar de imbecilitate din partea mea faptul că duc la plimbare zilnic căţeluşa

nevesti-mii, şi aşa mai departe.

Cinci imbecili. Unul pentru fiecare. Cinci imbecili ce vă stau în faţă, aşa cum îi vedeţi din afară, în mine, care sunt unul şi cinci în acelaşi timp, ca şi casa, toţi cu numele de Moscarda, nimic în sine, nici măcar unul, fiindcă desemnează cinci imbecili diferiţi care, chiar aşa e, o să se întoarcă toţi cinci dacă veţi striga: *„Moscarda*!*”*,

dar fiecare cu aspectul pe care i-l daţi. Cinci aspecte; dacă râd, cinci surâsuri, şi aşa mai departe.

Şi n-o să fie pentru voi, orice acţiune voi îndeplini, acţiunea unuia din aceşti cinci? Poate oare să fie aceeaşi acţiunea, când cei cinci sunt diferiţi? Fiecare o va interpreta, îi va da un sens şi o valoare în funcţie de realitatea pe care mi-a dat-o.

Unul va spune:

„Moscarda a făcut asta.”

Altul o să zică:

„Da' de unde! A făcut cu totul altceva!”

Al treilea:

„După mine, a făcut foarte bine. Aşa trebuia să facă!”

Al patrulea:

„Cum o să fie aşa? A făcut foarte rău. Trebuia de fapt să…”

Iar al cincilea:

„Ce trebuia să facă? Doar n-a făcut nimic!”

Şi aţi fi în stare să vă încăieraţi pentru ceea ce a făcut sau n-a făcut Moscarda, pentru ce trebuia sau nu să facă, fără să înţelegeţi că Moscarda al unuia nu e şi Moscarda al celuilalt, crezând că vorbiţi de un singur Moscarda, care e doar unul, da, acela care vă stă în faţă aşa, cum îl vedeţi şi cum îl atingeţi voi, în timp ce vorbiţi de fapt de cinci Moscarda, deoarece şi ceilalţi patru au câte unul în faţă, unul pentru fiecare, care e singurul, aşa cum îl vede şi atinge fiecare. Cinci, ba chiar şase, dacă bietul Moscarda vede şi atinge un altul pentru sine; unul şi nici unul, vai, cum se vede şi se atinge el, în timp ce ceilalţi îl văd şi îl ating într-un mod diferit.

IX
Să închidem paranteza

Oricum, o să mă străduiesc să vă dau, să n-aveţi nici o grijă, realitatea pe care voi credeţi că o aveţi, adică o să vă vreau pentru mine aşa cum vă doriţi voi. Nu e posibil, de-acum ştim asta foarte bine, fiindcă, oricâte eforturi aş face să vă închipui în felul vostru, va fi „un fel al vostru” doar pentru mine, nu „un fel al vostru” pentru voi şi pentru ceilalţi.

Iertaţi-mă însă: dacă pentru voi nu am o altă realitate în afară de aceea pe care mi-o daţi voi, şi sunt gata să recunosc că ea nu e mai puţin adevărată decât aceea pe care mi-aş putea-o da eu, dacă ea e pentru voi singura adevărată (şi Dumnezeu ştie cum o fi realitatea asta pe care mi-o daţi!), vreţi acum să vă plângeţi de aceea pe care v-o dau eu, cu toată bunăvoinţa mea de a vă imagina cât mai aproape de felul în care vă imaginaţi voi?

Nu-mi permit să afirm că aţi fi cum vă văd eu. Am spus deja că nu sunteţi nici măcar acel unu care vă credeţi, ci mai mulţi în acelaşi timp, în funcţie de toate posibilităţile voastre de a fi, de întâmplări, relaţii, circumstanţe. Ce rău vă fac eu, atunci? Voi îmi faceţi o nedreptate, când credeţi că eu nu am sau nu pot avea o altă realitate în afara aceleia pe care mi-o daţi voi, care e doar a voastră, credeţi-mă, o idee a voastră, aceea pe care v-aţi făcut-o despre mine, o posibilitate de a fi cum o simţiţi voi, cum vi se pare vouă, aşa cum o recunoaşteţi posibilă în voi, întrucât, din ceea ce aş putea fi eu pentru mine nu numai că nu ştiţi voi, dar nici măcar eu însumi.

X
Două vizite

Şi sunt mulţumit că acum, în timp ce citeşti cărticica asta a mea, cu zâmbetul puţin ironic care ţi-a însoţit lectura încă de la început, două vizite simultane ţi-au demonstrat brusc cât de prostesc era zâmbetul dumitale.

Eşti încă deconcertat — te văd — iritat, mortificat, de figura foarte urâtă pe care ai făcut-o vechiului dumitale prieten, trimis la plimbare imediat ce a apărut prietenul cel nou, cu o scuză meschină, deoarece nu mai suporţi să-l vezi în faţă, să-l auzi vorbind şi râzând în prezenţa celuilalt. Cum aşa, să-l trimiţi la plimbare când, puţin înainte să sosească celălalt, îţi făcea atâta plăcere să vorbeşti şi să râzi cu el?

Trimis la plimbare. Cine? Prietenul dumitale? Crezi cu adevărat că l-ai trimis la plimbare?

Să ne gândim puţin.

Vechiul dumitale prieten, în sine şi pentru sine, nu prezenta nici un motiv pentru a fi trimis la plimbare, atunci când a apărut cel nou. Cei doi nu se cunoşteau deloc între ei. Dumneata i-ai prezentat unul altuia. Şi puteau să petreacă o jumătate de oră împreună în salonul dumitale, vorbind de una şi de alta. Nimic jenant, nici pentru unul, nici pentru celălalt.

Jena ai simţit-o dumneata, şi cu atât mai vie şi de nesuportat, cu cât îi vedeai pe cei doi cum încep să se înţeleagă între ei. Ai frânt imediat înţelegerea lor. De ce? Fiindcă dumneata (nu vrei încă să pricepi?), dumneata, deodată, adică la sosirea noului prieten, te-ai descoperit a fi doi, unul foarte diferit de celălalt, încât, la un moment dat, nemaisuportând situaţia, ai vrut să-l trimiţi la plimbare pe unul din ei. Nu pe vechiul dumitale prieten, nu, te-ai trimis la plimbare pe dumneata însuţi, pe acela care erai pentru vechiul prieten, fiindcă l-ai simţit cu totul diferit faţă de cel care eşti sau vrei să fii pentru prietenul cel nou.

Nu erau incompatibili între ei cei doi, străini unul de altul, foarte politicoşi amândoi şi făcuţi poate să se înţeleagă de minune, ci cei doi *dumneata* pe care i-ai des-

coperit deodată în sinea dumitale. N-ai putut suporta ca felul de a fi al unuia să se amestece cu al celuilalt, nea vând ei nimic comun între ei. Nimic, nimic, întrucât pentru vechiul prieten ai o realitate, iar pentru cel nou o alta, atât de diferite între ele, încât, îţi dai singur seama, dacă te-ai adresa unuia, celălalt ar rămâne cu gura căscată, nu te-ar recunoaşte, ar exclama în sinea lui:

„Cum aşa? Ce-i asta? Chiar aşa?”

Şi, simţind o jenă imposibilă de a fi, în acelaşi timp, doi, ai căutat o scuză meschină pentru a te elibera, nu de unul din ei, ci de unul din cei ce erai silit să fii, în acelaşi timp, de către prezenţa celor doi prieteni.

Haide, lasă, continuă să citeşti cărticica mea, fără să mai zâmbeşti ca până acum.

Crede-mă însă, dacă nu prea ţi-a făcut plăcere experienţa încercată acum, asta-i un fleac, dragul meu, fiindcă dumneata nu eşti doar doi, ci cine ştie câţi, fără s-o ştii, în timp ce te crezi, mereu, doar unul.

Să mergem mai departe.

Cartea a patra

I
Cum erau pentru mine Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante

Spun „erau”, dar poate că mai trăiesc încă. Unde? Aici poate, şi o să-i văd şi mâine. Dar aici, unde? Eu nu mai am o lume a mea; şi nu am cum să ştiu ceva despre a lor, în care îşi închipuie că se află. Ştiu sigur că ei merg pe stradă, dacă mâine îi întâlnesc pe stradă. L-aş putea întreba pe el:

— Tu eşti Marco di Dio?

Şi el mi-ar răspunde:

— Da. Marco di Dio.

— Şi mergi pe strada asta?

— Da. Pe strada asta.

— Şi asta e nevastă-ta Diamante?

— Da. Nevastă-mea Diamante.

— Şi strada asta se numeşte aşa?

— Aşa. Şi are atâtea case, atâtea intersecţii, atâtea felinare etc, etc.

Ca într-o carte de gramatică.

Ei bine, atunci mi-ajungea şi atât, ca vouă acum, pentru a stabili realitatea lui Marco di Dio şi a nevesti-sii Diamante, precum şi a străzii pe care aş putea să-i întâlnesc şi azi, cum îi întâlneam atunci. Când? O, nu cu mulţi ani în urmă. Câtă precizie în spaţiu şi timp! Pe stradă, acum cinci ani. S-a căscat o eternitate pentru mine, nu numai între aceşti cinci ani, ci între un minut şi altul. Iar lumea în care trăiam atunci îmi pare mai departe decât cea mai îndepărtată stea de pe cer.

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante îmi păreau doi nenorociţi pe care mizeria, deşi pe de o parte îi convinsese că e inutil să se mai spele pe faţă în fiecare dimineaţă, îi

îndemna pe de alta să încerce orice mijloc, nu pentru a câştiga puţinul care să-i ajute să nu moară de foame, ci pentru a deveni, de azi pe mâine, milionari: *mi-li-o-na-ri*, cum spunea el, silabisind, cu ochii holbaţi ameninţător.

Râdeam pe atunci, o dată cu toţi cei ce-l auzeau spunând asta. Dar acum mă înfior, când mă gândesc că râdeam doar pentru că nu mi se întâmplase încă să mă îndoiesc de acel lucru de o logică providenţială, ce se numeşte regularitatea experienţelor, datorită căruia consideram un caraghioslâc ideea de a deveni milionar de azi pe mâine. Dar dacă aceasta, ce s-a dovedit deja a fi un fir foarte subţire, vorbesc de regularitatea experienţelor, s-ar fi rupt pentru mine? Dacă ar fi căpătat pentru mine, prin repetarea sa, de două sau de trei ori, regularitate acest vis caraghios? Atunci mie mi s-ar fi părut imposibil să te îndoieşti că poţi deveni milionar de pe o zi pe alta. Cei care păstrează sfânta regularitate a experienţelor nu-şi imaginează ce lucruri pot fi reale sau verosimile pentru cine trăieşte în afara oricărei reguli, cum trăia omul acela.

Se credea inventator.

Iar un inventator, domnii mei, într-o bună zi deschide ochii, inventează ceva şi gata: devine milionar!

Atâţia îşi mai amintesc de el ca de un sălbatic, de-abia sosit de la ţară la Richieri. Îşi amintesc că a fost primit în atelierul unuia dintre cei mai reputaţi artişti ai noştri, acum mort, şi că, în puţină vreme, învăţase să lucreze cu multă pricepere marmura. Numai că maestrul a vrut într-o zi să-l ia drept model pentru o compoziţie care, expusă în ghips într-o expoziţie de sculptură, a devenit celebră sub titlul *Satir şi copil*.

Artistul a putut să-şi traducă în ghips superba viziune fantastică fără să fie criticat, ci dimpotrivă, lăudat.

Delictul era în ghips.

N-a bănuit maestrul că în discipolul său poate apărea tentaţia de a traduce la rândul lui viziunea fantastică, din ghips, unde era fixată meritoriu pentru totdeauna, într-o mişcare momentană şi blamabilă, în timp ce, apăsat de

zăduful unei amiezi de vară, transpira în atelier pentru a trasa în marmură compoziţia.

Copilul adevărat n-a mai avut docilitatea surâzătoare pe care cel fals o arăta în ghips. A strigat ajutor. A venit lumea. Iar Marco di Dio a fost surprins în actul animalic pe care-l iscase în el clipa de zăduf.

Acum, să fim drepţi: animal, da; dezgustător în actul acela; dar pentru atâtea alte acte, atestate onest, nu mai era oare Marco di Dio şi tânărul cumsecade pe care maestrul l-a recunoscut întotdeauna ca pe lucrătorul său?

Ştiu că vă jignesc moralitatea cu această întrebare. Într-adevăr, îmi răspundeţi că, dacă în Marco di Dio a putut să apară o asemenea tentaţie, ăsta-i un semn clar că el nu era băiatul cumsecade pe care-l cunoştea maestrul său. Aş putea să vă atrag atenţia însă că de astfel de tentaţii (ba chiar şi de mai rele) sunt pline vieţile sfinţilor. Sfinţii le atribuiau demonilor pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, îi puteau învinge. Tot aşa, frâul pe care vi-l puneţi opreşte apariţia unor astfel de tentaţii, nelăsând să se ivească, brusc, hoţul sau asasinul din voi. Apăsarea zăduflui unei amiezi de vară n-a izbutit niciodată să topească crusta probităţii voastre obişnuite, şi nici să întărâte în voi, pentru o clipă, bestia originară. Puteţi să condamnaţi.

Dar dacă eu mă apuc să vă vorbesc de Iulius Cezar, a cărui glorie imperială vă umple de admiraţie?

„Vulgarităţi!”, veţi exclama. „Atunci nu era Iulius Cezar. Noi îl admirăm acolo unde Iulius Cezar era cu adevărat *el.”*

Foarte bine. El. Dar vedeţi? Dacă Iulius Cezar era *el* doar acolo unde îl admiraţi voi, când nu mai era acolo, unde era? Cine era? Nimeni? Un oarecare? Cine atunci?

O să fie nevoie s-o întrebăm pe nevastă-sa, Calpurnia, sau pe Nicomede, rege al Bitiniei.

Tot tocându-vă, până la urmă v-a intrat în cap şi asta: că Iulius Cezar, unul singur, nu exista. Exista, într-adevăr, un Iulius Cezar, aşa cum apărea el în cea mai mare parte a vieţii sale. Şi avea, acesta, o valoare incomparabil mai

mare decât ceilalţi. Nu însă în ceea ce priveşte realitatea, deoarece nu era cu nimic mai puţin real decât Iulius Cezar împăratul, acel pisălog sclifosit, ras peste tot şi neglijent, atât de infidel, al nevestei sale, Calpurnia, sau acela, complet lipsit de pudoare, al regelui Nicomede al Bitiniei.

Ăsta e necazul întotdeauna, domnii mei: că toţi aveau acelaşi nume, Iulius Cezar, şi că într-un singur trup masculin trebuiau să coexiste atâţia, şi o femeie pe deasupra, care, dorind să fie femeie şi neizbutind acest lucru în acel trup de bărbat, a fost unde şi cum a putut, într-un mod nefiresc, fără pic de pudoare, repetând delictul.

Satirul din Marco di Dio a izbucnit o singură dată, şi atunci tentat de compoziţia maestrului său. Surprins în acel act momentan, a fost condamnat pentru totdeauna. N-a găsit pe nimeni care să aibă înţelegere pentru el. Şi, ieşit din închisoare, a început să născocească cele mai trăsnite proiecte pentru a se ridica din mizeria cruntă în care căzuse, la braţ cu o femeie ce apăruse într-o bună zi, nu se ştie cum şi de unde.

Zicea de vreo zece ani că o să plece în Anglia săptămâna viitoare. Dar trecuseră oare pentru el aceşti zece ani? Trecuseră pentru cei ce-l ascultau. El însă era mereu hotărât să plece în Anglia săptămâna viitoare. Şi învăţa engleza. Sau, cel puţin, ţinea de ani de zile sub braţ o gramatică engleză, deschisă şi îndoită mereu în acelaşi loc, aşa încât cele două pagini ce se frecau de braţ şi de sudoarea hainei ajunseseră ilizibile, în timp ce celelalte rămăseseră incredibil de curate. Dar până unde se murdărise el ştia. Şi, din când în când, mergând pe stradă, îi adresa nevesti-sii, încruntându-se, câte o întrebare, ca pentru a-i încerca promptitudinea şi priceperea:

„Is Jane a happy child?”

Iar nevastă-sa îi răspundea prompt şi cu gravitate:

„Yes, Jane is a happy child.”

Deoarece şi nevastă-sa urma să plece săptămâna viitoare în Anglia cu el.

Te înspăimânta şi îţi trezea mila, în acelaşi timp, spec-

tacolul femeii acesteia, pe care el reuşise, cine ştie cum, s-o atragă şi s-o facă să trăiască ca un câine credincios, în visul lui ridicol, de a deveni milionar de azi pe mâine graţie unei invenţii cum ar fi, de exemplu, *„closete inodore pentru satele fără apă curentă în case”*. Râdeţi? Iar ei erau de o seriozitate cumplită, tocmai fiindcă toţi îi luau în râs. Erau chiar feroce. Şi deveneau cu atât mai încrâncenaţi, cu cât creşteau, în jurul lor, râsetele.

Şi ajunseseră până acolo încât, dacă cineva se oprea din întâmplare să le asculte proiectele şi nu râdea, ei, în loc să se bucure, îi aruncau priviri piezişe, încărcate nu numai de suspiciune, ci de-a dreptul de ură. Fiindcă batjocura celorlalţi era aerul în care visul lor respira. Dispărută batjocura, riscau să se sufoce.

De aceea înţeleg că pentru ei cel mai mare duşman era tatăl meu.

El nu-şi permitea numai cu mine luxul acela al bunătăţii, de care am vorbit mai sus. Se complăcea în a înlesni, cu o neobosită generozitate, şi zâmbind în felul acela special, iluziile prosteşti ale unora care, ca Marco di Dio, veneau la el să se plângă că nu au atâta cât să-şi ducă la capăt proiectele, visul lor: bogăţia!

„Cât?”, întreba tatăl meu.

A, puţin. Fiindcă le trebuia întotdeauna puţin acestora ca să devină bogaţi: mi-li-o-na-ri. Şi tatăl meu le dădea.

„Cum aşa? Ziceai că ai nevoie de aşa puţin.

„Da. Nu calculasem bine. Dar acum, chiar că...”

„Cât?”

„A, puţin!”

Şi tatăl meu dădea, dădea. Pe urmă însă, la un moment dat, gata. Şi aceia atunci, se înţelege de la sine, nu îi erau recunoscători că n-a vrut să se bucure până la sfârşit, ca să se distreze, de totalul lor eşec, ci îi atribuiau, în schimb, fără remuşcări, falimentul iluziilor lor, tocmai când lucrurile mergeau mai bine. Şi nimeni nu se răzbuna cu mai multă îndârjire decât aceştia, spunându-i tatălui meu cămătar.

Cel mai îndârjit dintre toţi fusese Marco di Dio. Şi acum, tata murind, îşi revărsa asupra mea, nu fără motiv, ura sa feroce. Nu fără motiv, fiindcă şi eu, aproape fără să-mi dau seama, îi făceam un bine. Îi dădeam voie să locuiască într-o cocioabă de pe proprietatea mea, pentru care nici Firbo şi nici Quantorzo nu-i ceruseră vreodată chirie. Şi tocmai cocioaba asta mi-a oferit posibilitatea să încerc asupra lui primul meu experiment.

II
Dar a fost total

Total, deoarece a fost de ajuns să se pună în mişcare, doar puţin, în joacă, voinţa mea de a mă reprezenta diferit de unul din cei o sută de mii în care trăiam, ca toate celelalte realităţi ale mele să se schimbe în o sută de mii de feluri.

Şi, în mod necesar, jocul acesta, dacă ne gândim bine, trebuia să mă ducă la nebunie. Sau, mai bine zis, la ceva oribil: conştiinţa nebuniei, proaspătă şi limpede, domnilor, proaspătă şi limpede ca o dimineaţă de aprilie, clară şi precisă ca o oglindă.

Deoarece, angajându-mă în primul meu experiment, îmi depuneam cu graţie voinţa în afara mea, ca pe o batistă pe care aş fi scos-o din buzunar. Voiam să duc la îndeplinire o acţiune care nu trebuia să fie a mea, ci a umbrei mele, care-şi trăia realitatea în altcineva; atât de solidă şi de reală încât aş fi putut să-mi ridic pălăria şi să o salut dacă, printr-o blestemată necesitate, n-aş fi fost nevoit s-o întâlnesc şi s-o salut vie, nu chiar în mine, ci în propriul meu trup, care, nefiind în sine nimic, putea fi şi era al meu în măsura în care mă reprezenta, dar putea fi şi era şi al umbrei aceleia, una din cele o sută de mii de umbre care mă reprezentau în o sută de mii de feluri, viu şi altul pentru alţi o sută de mii.

De fapt, nu mă pregăteam oare să-i joc domnului Vi-

tangelo Moscarda o farsă? Ei da, domnilor, o farsă (scuzaţi-mă că vă fac semne; dar trebuie să vi le fac, deoarece, fiindcă nu ştiu cum vă apar în clipa de faţă, încerc, prin semnele acestea, să ghicesc), adică să-l fac să îndeplinească o acţiune total opusă sieşi şi incoerentă: o acţiune care, distrugând dintr-o dată logica realităţii lui, să-l anihileze în ochii lui Marco di Dio, ca şi în ai celorlalţi.

Fără să înţeleg, nenorocitul de mine, că urmarea acţiunii mele nu putea să fie aceea pe care mi-o închipuisem, adică să vin în faţa tuturor, pe urmă, şi să întreb:

„Vedeţi acum, domnilor, că nu e deloc adevărat că eu sunt cămătarul pe care voi îl vedeţi în mine?”

Ci cu totul alta, în schimb: toţi vor exclama, uimiţi:

„O, o! Ştiţi? Cămătarul Moscarda a înnebunit!”

Deoarece cămătarul Moscarda putea să înnebunească, asta da, dar nu să se autodistrugă aşa, dintr-o dată, printr-o acţiune opusă sieşi şi incoerentă. Nu era o umbră cu care să te joci şi pe care s-o iei în râs cămătarul Moscarda, ci un domn serios, ce trebuia tratat ca atare, înalt de un metru şaizeci şi opt, cu părul roşu, ca tatăl lui, fondatorul băncii, cu sprâncenele, aşa-i, ca nişte accente circumflexe şi cu nasul care atârna spre dreapta, ca al prostuţului de Gengè al nevesti-mii Dida, un domn care, în fine, Doamne fereşte, dacă înnebunea, risca să-i tragă după el la balamuc pe toţi ceilalţi Moscarda ce eram eu pentru alţii şi chiar pe, o, Doamne, bietul şi nevinovatul de Gengè al nevesti-mii Dida şi, dacă-mi permiteţi, până şi pe mine care, senin şi zâmbitor, eram autorul farsei.

Am riscat eu, aşadar, am riscat toţi, cum veţi vedea, să ajungem la balamuc, de data asta; şi nu ne-a fost de ajuns. Trebuia să ne riscăm şi viaţa pentru ca eu să-mi vin în fire şi să-mi găsesc până la urmă (unul, nici unul şi o sută de mii) salvarea.

Să nu anticipăm însă.

III

Act notarial

M-am dus întâi la biroul notarului Stampa, în Via del Crocefisso, numărul 24. Deoarece (ei, acestea sunt fapte sigure) în ziua de... din anul..., fiind Vittorio Emanuele III, prin mila lui Dumnezeu şi voinţa naţiunii, regele Italiei, în nobila urbe Richieri, în Via del Crocefisso, la numărul 24, îşi avea biroul de notar legal domnul Stampa, cavaler Elpidio, de ani 52 sau 53.

„Stă încă acolo? La numărul 24? Îl cunoaşteţi cu toţii pe notarul Stampa?”

Ei, atunci putem fi siguri că nu greşim. Notarul Stampa de acolo, pe care-l cunoaştem cu toţii. Aşa e? Dar eu eram, când am intrat în biroul lui, într-o stare de spirit pe care nici nu vi-o puteţi închipui. Cum să vi-o închipuiţi, iertaţi-mă, dacă vi se pare cel mai normal lucru din lume să intraţi în biroul unui notar pentru a face un act oarecare, şi dacă spuneţi că-l cunoaşteţi cu toţii pe notarul Stampa?

Vă spun că eu m-am dus acolo, în ziua aceea, pentru primul meu experiment. Şi, în sfârşit, vreţi să faceţi şi voi cu mine, da sau nu, acest experiment, odată pentru totdeauna? Adică să pătrundeţi farsa înspăimântătoare care zace sub liniştea firească a relaţiilor cotidiene, a acelora care vă par cele mai obişnuite şi normale, sub aparenţa calmă a aşa-zisei realităţi a lucrurilor? Farsa, Doamne sfinte, din pricina căreia vă enervaţi la fiecare cinci minute şi ţipaţi la prietenul de lângă voi:

„Iartă-mă, dar cum de nu vezi asta? Eşti chior?”

Iar el nu, n-o vede, fiindcă el vede altceva, atunci când voi credeţi că trebuie să vadă ce vedeţi voi, ce vi se pare vouă. El vede în schimb ce i se pare lui, şi deci pentru el chiorii sunteţi voi.

Farsa asta, v-o spun, aşa cum eu o pătrunsesem deja.

Acum intram în biroul lui, cu mintea plină de toate reflecţiile şi gândurile clocite atâta vreme; şi le simţeam fierbând în mine, în clocot mare; şi voiam să rămân aşa, într-o nemişcare lucidă, într-o răceală aproape de neclintit,

în timp ce, vă daţi seama, îmi venea să izbucnesc într-un râs grozav, când îl vedeam în faţa mea atât de serios, bietul, pe domnul notar Stampa, care nu avea nici cea mai mică bănuială că eu aş fi pentru mine altul decât mă vedea el şi era foarte sigur că el e pentru mine acelaşi care se vedea zilnic, înnodându-şi cravata neagră în faţa oglinzii, cu toate lucrurile lui în jur.

Înţelegeţi, acum? Îmi venea să fac cu ochiul, să-i fac şi lui cu ochiul, ca să-l avertizez cu viclenie: „Bagă de seamă!" Îmi venea chiar, Doamne, să scot brusc limba, să fac o strâmbătură din nas, pentru a modifica deodată, aşa, în glumă, fără maliţie, imaginea aceea a mea pe care el o credea adevărată. Serios însă, nu? Serios, desigur, serios. Trebuia să fac experimentul.

— Deci, domnule notar, iată-mă. Iertaţi-mă însă, staţi mereu aşa, cufundat în liniştea asta?

S-a întors brusc să mă măsoare. A zis:

— Linişte? Unde?

Pe Via del Crocefisso era, într-adevăr, în acel moment, un continuu du-te-vino de oameni şi trăsuri.

— Da; nu pe stradă, desigur. Dar sunt aici toate hârtiile astea, domnule notar, în spatele geamurilor prăfuite ale dulapurilor. Nu auziţi?

Între tulburare şi uimire, s-a întors iar să mă măsoare. Pe urmă şi-a încordat auzul:

— Ce să aud?

— Râcâitul! A, sunt gheruţele, mă scuzaţi, gheruţele canarului dumneavoastră, scuzaţi-mă, scuzaţi-mă. Sunt ascuţite gheruţele, şi când râcâie pe metalul coliviei...

— Aşa e. Da. Ce vreţi să spuneţi cu asta?

— A, nimic. Nu vă enervează metalul, domnule notar?

— Metalul? Dar cine-i dă atenţie? Nu îmi dau seama...

— Şi totuşi, metalul, gândiţi-vă, într-o colivie, sub ghearele subţiri ale unui canar, în biroul unui notar... Pariez că nu cântă, canarul.

— Nu, domnule, nu cântă.

Notarul începuse să se uite cam lung la mine, aşa că am

crezut că e prudent să las încolo canarul, ca să nu-mi compromit experimentul care, cel puţin la început şi mai ales acolo, în biroul lui, cerea să nu apară nici o îndoială în privinţa facultăţilor mele mintale. Şi l-am întrebat pe domnul notar dacă ştia de o anumită casă, din strada cutare, numărul cutare, aparţinând unui anumit domn Moscarda Vitangelo, fiu al răposatului Francesco Antonio Moscarda...

— Păi nu sunteţi dumneavoastră?

— Ba da, eu. Eu aş fi...

Era aşa frumos — păcat! — în biroul acela al unui notar, între toate hârţoagele îngălbenite din dulapurile vechi şi pline de praf, să vorbeşti astfel, ca de la o distanţă de secole, de o casă care-i aparţinea unui oarecare Moscarda Vitangelo... Cu atât mai mult cu cât eu, aşa e, eram acolo, prezent juridic, în biroul notarului, dar cine ştie cum şi unde îşi vedea el, domnul notar, biroul; ce miros simţea el acolo, diferit de cel pe care-l simţeam eu; şi cine ştie cum şi unde era, în lumea domnului notar, casa aceea despre care îi vorbeam cu voce îndepărtată; iar eu, eu, în lumea domnului notar, cine ştie în ce mod ciudat...

Ah, plăcerea istoriei, domnilor! Nimic mai odihnitor decât istoria. Totul în viaţă vi se schimbă mereu sub ochi. Nimic sigur. Şi această nerăbdare continuă de a şti cum se vor ordona evenimentele, de a vedea cum se vor rezolva lucrurile care vă ţin suspendaţi, atât de agitaţi! În schimb, în istorie, totul e limpezit, stabilit. Oricât ar fi de dureroase întâmplările sau triste evenimentele, uite-le aici, ordonate măcar, fixate în treizeci sau patruzeci de pagini de carte: acelea, aici, şi n-o să se schimbe niciodată, numai dacă nu cumva vreun spirit critic răuvoitor nu va avea satisfacţia răutăcioasă să arunce în aer construcţia aceea ideală, în care toate elementele erau atât de bine legate între ele, iar voi vă simţeaţi reconfortaţi admirând cum fiecare efect îşi urma ascultător cauza sa, cu o logică perfectă, şi orice eveniment se desfăşura precis şi coerent în toate detaliile sale, cu domnul duce de Nevers, care în

ziua de, anul cutare etc., etc.

Ca să nu stric totul, a trebuit să mă întorc la realitatea suspendată, temporară şi consternată a domnului notar Stampa.

— Eu, aşa e, m-am grăbit să-i spun. Eu aş fi, domnule notar. Şi casa, nu e nici o problemă pentru dumneavoastră — aşa e? — să admiteţi că e a mea, ca toată moştenirea răposatului Francesco Antonio Moscarda, tatăl meu. Da! Şi că acum casa e neînchiriată, domnule notar. A, mică, ştiţi... Or fi cinci sau şase camere, cu două corpuri adăugate — aşa se zice? Frumoase, corpurile adăugate... Neînchiriată deci, domnule notar, aşa că pot să dispun de ea după plac. Deci acum, dumneavoastră...

M-am aplecat şi, cu o voce scăzută, foarte serios, i-am încredinţat domnului notar actul pe care intenţionam să-l fac şi despre care, acum, nu pot să vorbesc, deoarece... i-am spus:

— Trebuie să rămână între noi, domnule notar, ca un secret profesional, atâta timp cât voi dori eu. Ne-am înţeles?

Ne-am înţeles. Dar domnul notar mi-a atras atenţia că, pentru a face actul, avea nevoie de nişte date şi documente pe care trebuia să le iau de la bancă, de la Quantorzo. Am fost contrariat; totuşi m-am ridicat. Cum m-am mişcat, mi-a venit un chef nebun să-l întreb pe domnul notar:

— Cum merg? Mă iertaţi: puteţi măcar să-mi spuneţi cum mă vedeţi că merg?

M-am reţinut cu greu. Dar nu m-am putut opri să nu mă întorc, când deschideam uşa cu geamuri, şi să-i spun cu un zâmbet de compasiune:

— Da, cu pasul meu, mulţumesc!

— Ce spuneţi? a întrebat, uluit, domnul notar.

— A, nimic, spuneam că plec cu pasul meu. Dar ştiţi că eu am văzut odată un cal râzând? Da, domnule, în timp ce calul mergea. Dumneavoastră o să vă uitaţi acum la botul unui cal ca să-l vedeţi râzând, după care o să-mi spuneţi că

nu râdea. Dar care bot! Caii nici nu râd cu botul! Ştiţi cu ce râd caii, domnule notar? Cu bucile. Vă asigur că, în timp ce merge, calul râde cu bucile de lucrurile pe care le vede sau care-i trec prin cap. Şi dacă vreţi să vedeţi calul râzând, priviţi-i bucile şi să fiţi sănătos!

Înţeleg că n-avea nici un rost să-i vorbesc astfel. Înţeleg totul acum. Dar dacă mă gândesc la starea de spirit în care mă găseam atunci, când, văzând asupra mea privirea altora, mi se părea că sunt supus unei oribile agresiuni, gândindu-mă că toate privirile acelea îmi creau o imagine ce nu era nici pe departe aceea pe care o ştiam eu, ci o alta pe care nu puteam nici s-o cunosc, nici s-o împiedic, nu numai că-mi venea să zic, dar să şi fac, să fac nebunii, să mă dau de-a dura pe străzi sau să trec în pas de dans, făcând cu ochiul aici, scoţând limba şi strâmbându-mă dincolo... În schimb, mergeam serios, extrem de serios, pe stradă. Şi chiar şi voi, ce frumos mergeţi cu toţii, atât de serioşi...

IV
Strada principală

A trebuit deci să mă duc la bancă pentru hârtiile casei, de care avea nevoie domnul notar.

Hârtiile erau ale mele, fără îndoială, deoarece şi casa era a mea, şi puteam să dispun de ele. Dar dacă vă gândiţi bine, hârtiile, deşi ale mele, nu le puteam obţine decât prin furt sau smulgându-i-le din mână, cu o violenţă de nebun, altuia, care în ochii tuturor era proprietarul lor legitim: vorbesc de domnul cămătar Vitangelo Moscarda.

Pentru mine acesta era un lucru evident, întrucât eu îl vedeam bine în afară, viu în alţii şi nu în mine, pe domnul cămătar Vitangelo Moscarda. Dar pentru ceilalţi, care nu vedeau în mine altceva decât acel cămătar, pentru ceilalţi eu, acolo la bancă, mergeam să-mi fur mie însumi hârtiile sau să mi le smulg din mână ca un nebun.

Puteam oare să zic că nu eram eu? Sau că eu eram un altul? În nici un fel nu putea fi raţional un act care apărea în ochii tuturor contrar mie însumi şi incoerent.

Continuam să merg, după cum vedeţi, perfect conştient, pe strada principală a nebuniei, care era tocmai strada realităţii mele, aşa cum mi se deschisese de-acum în faţă cu maximă luciditate, cu toate imaginile mele, vii, oglindite şi înaintând împreună cu mine.

Eu eram însă nebun tocmai pentru că aveam această conştiinţă clară în care mă oglindeam; voi, care mergeţi pe aceeaşi stradă, fără să vreţi să vă daţi seama, voi sunteţi înţelepţi, şi cu atât mai tare îi strigaţi celui care păşeşte alături de voi:

„Eu, ăsta? Eu, aşa? Tu eşti chior! Tu eşti nebun!”

V
Dominaţie

Furtul însă nu era posibil, cel puţin deocamdată. Nu ştiam unde se aflau hârtiile. Ultimul dintre subalternii lui Quantorzo sau Firbo era la bancă mai stăpân decât mine. Când intram acolo să semnez câte ceva, funcţionarii nici măcar nu-şi ridicau ochii din registru şi, dacă vreunul se uita totuşi, arăta foarte clar, după felul cum mă privea, că nu dădea doi bani pe mine.

Şi totuşi lucrau aici toţi, cu atâta zel, pentru mine, ca să întărească mereu prin munca lor asiduă părerea ce exista în orăşel asupra mea, că eram un cămătar. Şi nimănui nu-i trecea prin cap că eu, în loc să le fiu recunoscător şi gata să-i laud, mă simţeam, dimpotrivă, jignit de zelul lor.

Ah, ce mizerie rece şi dezolantă la banca aceea! Toţi pereţii de sticlă, care împărţeau cele trei încăperi vaste ce dădeau una în alta, cu geamurile îngheţate, cu cinci ghişee galbene fiecare, galbene fiind şi ramele geamurilor mari; ici şi colo câte o bucată de hârtie lipită unde un geam se spărsese; şi podeaua veche de ceramică, tocită pe mijloc,

de-a lungul celor trei încăperi; tocită în faţa fiecărui ghişeu; coridor trist, cu pereţii de sticlă de o parte, iar de cealaltă cele două mari ferestre ale fiecărei încăperi, pline de praf; şi şirurile de cifre scrise pe pereţi, cu creionul, cu tocul, deasupra măsuţelor murdare de cerneală, între o fereastră şi alta, sub marginile destrămate ale unor perdele afumate pe alocuri, umflate şi prăfuite, atârnate acolo; şi un miros de mucegai peste tot, amestecat cu izul acru al hârtiei registrelor şi cu suflarea uscată a unui cuptor de la parter. Şi melancolia disperată a celor câteva scaune de modă veche, de lângă măsuţe, pe care nu stătea nimeni, toţi mutându-le şi lăsându-le acolo, în dezordine, o adevărată ofensă şi un chin pentru bietele scaune să fie lăsate aşa.

De atâtea ori, intrând, îmi venea să spun:

„Dar la ce servesc scaunele astea? De ce sunt condamnate să stea aici, dacă nimeni nu le foloseşte?”

M-am abţinut, nu pentru că mi-aş fi dat seama la timp că într-un loc ca acela mila pentru scaune i-ar fi uluit pe toţi, ba chiar ar fi riscat să pară cinică, ci pentru că am înţeles în schimb că i-aş fi făcut să râdă de mine, dând atenţie unui lucru ce ar fi părut, desigur, extravagant celor ce ştiau cât de puţin mă ocupam eu de afacerile mele.

În ziua aceea, intrând, i-am găsit pe micii funcţionari strânşi în ultima încăpere, râzând zgomotos pe când asistau la o dispută între Stefano Firbo şi un oarecare Turolla, de care-şi băteau joc toţi, chiar şi pentru felul cum se îmbrăca.

O haină lungă, zicea bietul Turolla, pe el, aşa de scund, l-ar fi făcut să pară şi mai scund. Şi bine zicea. Dar nu-şi dădea seama, aşa bondoc şi grav, cu mustăţile lui de poliţist, cât de caraghioasă era hăinuţa lui scurtată în spate, descoperindu-i bucile zdravene.

Acum, gata să plângă, umilit, congestionat, biciuit de râsetele colegilor, ridica un braţ şi-i spunea lui Firbo, cu grijă:

— O, Doamne, cum interpretaţi dumneavoastră cu-

vintele! Firbo se repezise la el şi îi striga în faţă, scuturându-l cu furie de braţul ridicat:

— Dar ce ştii tu? Ce ştii tu? Nici măcar pe *o* nu-l ştii, cu toate că îţi seamănă!

Cum am aflat că era vorba de unul care ceruse un împrumut băncii, prezentat chiar de Turolla care spunea că-l ştie ca persoană de încredere, în timp ce Firbo susţinea contrariul, am simţit cum mă cuprindea revolta.

Fără să cunoască tortura secretă din cugetul meu, nimeni nu a putut să-mi înţeleagă motivele şi toţi au rămas perplecşi când eu, dând la o parte doi sau trei funcţionari, i-am strigat lui Firbo:

— Şi tu, tu ce ştii? Cu ce drept vrei să te impui în faţa altuia?

Firbo s-a întors uluit către mine şi, aproape nevenindu-i să creadă că mă repezisem aşa la el, a ţipat:

— Eşti nebun?

Mi-a venit, nu ştiu cum, să-i arunc în faţă un răspuns jignitor, care i-a îngheţat pe toţi:

— Da, ca nevastă-ta, pe care îţi convine s-o ţii la balamuc!

S-a oprit în faţa mea, palid şi tremurând:

— Ce-ai spus? Îmi convine?

Am dat din umeri, enervat de spaima care-i înlemnise pe toţi şi, în acelaşi timp, izbit parcă deodată de lipsa de oportunitate a intervenţiei mele, i-am răspuns încet, ca să termin:

— Da, ştii bine asta.

Şi n-am auzit, ca şi cum după aceste cuvinte aş fi devenit, nu ştiu, ca de piatră, ce mi-a strigat Firbo printre dinţi înainte să iasă, furios. Ştiu că zâmbeam atunci când Quantorzo, apărut în timpul altercaţiei, mă trăgea cu el, în biroul direcţiei. Zâmbeam ca să arăt că nu mai era nevoie de violenţa lui, că totul se terminase, deşi simţeam clar că, în momentul acela, chiar când zâmbeam, aş fi putut să ucid pe cineva, aşa de tare mă enerva severa indignare a lui Quantorzo. În biroul direcţiei am început să mă uit în

jur, mirat că buimăceala ciudată în care căzusem nu mă împiedica să percep lucrurile clar şi lucid, până într-atât încât aveam chef să râd şi, în ciuda furiei ce mi-o provocase Quantorzo, să-i pun în mod special câteva întrebări copilăreşti despre unul sau altul din obiectele ce se aflau în cameră. Şi, între timp, nu ştiu cum, în mod automat, mă gândeam că lui Stefano Firbo, când era mic, îi apăruseră nişte umflături pe şira spinării şi, chiar dacă nu i se vedea cocoaşa, avea totuşi aspectul general al unui cocoşat: da, da, pe picioarele acelea lungi şi subţiri de pasăre, dar elegant. Da, da, un fals cocoşat elegant, foarte reuşit.

Şi, gândindu-mă la asta, mi-a trecut deodată prin cap că el se folosea de inteligenţa lui deosebită pentru a se răzbuna pe toţi cei care nu avuseseră, ca el, umflături pe şira spinării când erau mici.

Mă gândeam la lucrurile acestea, repet, ca şi cum un altul le-ar fi gândit în mine, acela care devenise brusc ciudat de rece şi distrat, nu atât pentru a se apăra, la nevoie, prin această răceală, cât pentru a juca un rol în spatele căruia îmi convenea să ascund, încă, ceea ce descopeream în continuare din înspăimântătorul adevăr deja revelat:

„Ba da, asta-i tot”, mă gândeam, „dominaţia asta. Fiecare vrea să impună celorlalţi lumea sa intimă, ca şi cum ea ar exista în afară, şi toţi ar trebui s-o vadă în felul lui, iar ceilalţi nu ar putea fi altfel decât îi vede el.”

Îmi reveneau în minte feţele stupide ale micilor funcţionari şi continuam să-mi spun:

„Ba da! Ba da! Cum poate fi realitatea pe care majoritatea oamenilor reuşeşte s-o construiască, în sine? Mizerabilă, labilă, incertă. Şi cei ce vor să domine, uite, profită de asta! Sau mai curând îşi fac iluzii că pot profita, impunând şi făcând să fie acceptate sensul şi valoarea pe care şi le dau lor înşile, celorlalţi, lucrurilor, astfel încât toată lumea să vadă şi să simtă, să gândească şi să vorbească la fel ca ei.”

M-am ridicat. M-am îndreptat către fereastră foarte uşurat. Apoi m-am întors către Quantorzo care, întrerupt în mijlocul discursului ce mi-l ţinea, mă privea cu ochii holbaţi şi, urmărind gândul ce mă tortura, i-am spus:

— Da' de unde! Da' de unde! Îşi fac iluzii!

— Cine îşi face iluzii?

— Cei ce vor să domine! Domnul Firbo, de exemplu! Îşi fac iluzii, deoarece în realitate, dragul meu, nu izbutesc să impună altceva decât cuvinte. Cuvinte, înţelegi? Cuvinte, pe care fiecare le înţelege şi le repetă în felul său. Şi astfel se formează aşa-zisele opinii generale! Şi vai de cel care, într-o bună zi, se trezeşte etichetat cu unul din aceste cuvinte repetate de toţi. De exemplu: *cămătari* De exemplu: *nebuni* Dar ia spune-mi: cum poţi să stai liniştit şi să te gândeşti că există unul care se chinuie să-i convingă pe ceilalţi că tu eşti aşa cum te vede el, şi încearcă să te fixeze în opinia lor după felul în care te-a judecat el, şi vrea să-i împiedice să te vadă şi să te judece altfel?

Abia am avut timp să observ uluiala lui Quantorzo, că l-am şi văzut apărând pe Stefano Firbo. I-am citit în ochi că îmi devenise duşman în câteva clipe. Atunci şi eu i-am fost duşman, fiindcă nu înţelegea că, dacă fuseseră crude cuvintele mele, impulsul ce pusese stăpânire pe mine cu puţin timp înainte nu era îndreptat contra lui. Mai ales că pentru cuvintele acelea eram gata să-i cer scuze. Şi, de parcă eram beat, am făcut mai mult. El, repezindu-se la mine, tulburat şi ameninţător, mi-a spus:

— Vreau să-mi dai socoteală pentru ce ai spus despre soţia mea!

Am îngenuncheat.

— Sigur! Priveşte! i-am strigat. Aşa! Şi am atins podeaua cu fruntea.

Imediat mi-a fost silă de ce-am făcut sau, mai bine zis, de faptul că el şi Quantorzo ar fi putut crede că am îngenuncheat pentru el. I-am privit râzând şi buf, buf, încă de două ori cu fruntea la pământ.

— Tu, nu eu, înţelegi? În faţa soţiei tale, înţelegi, ar trebui sa stai aşa! Şi eu, şi el, şi toţi, în faţa aşa-zişilor nebuni, aşa!

Am sărit în picioare, fierbând. Cei doi s-au privit în ochi, speriaţi. Unul l-a întrebat pe celălalt.

— Ce naiba zice?

— Cuvinte noi, am strigat. Vreţi să le ascultaţi? Duceţi-vă, duceţi-vă acolo unde îi ţineţi închişi; duceţi-vă, duceţi-vă şi ascultaţi ce spun! Îi ţineţi închişi fiindcă aşa vă convine!

L-am apucat pe Firbo de reverul hainei şi l-am scuturat, râzând.

— Înţelegi, Stefano? N-am nimic cu tine. Te-ai supărat. Nu, dragul meu! Ce spunea soţia ta despre tine? Că eşti un libertin, un hoţ, un falsificator, un impostor, că nu faci altceva decât să minţi! Nu-i adevărat. Nimeni nu poate crede asta. Dar înainte s-o închizi, de, toţi o ascultam, înspăimântaţi. Aş vrea să ştiu de ce!

Firbo de-abia mi-a aruncat o privire, s-a întors către Quantorzo pentru a-i cere sfatul, cu deruta unui neghiob, şi a zis:

— Ei, asta-i! Tocmai pentru că nimeni nu putea s-o creadă!

— A, nu, dragă! i-am strigat. Uită-te bine în ochii mei!

— Ce vrei să spui?

— Uită-te-n ochii mei! am repetat. Nu spun că ar fi adevărat! Fii liniştit!

A făcut un efort să se uite la mine, pălind.

— Vezi, am ţipat atunci. Vezi? Tu însuţi, şi tu ai acum spaima în ochi!

— Păi fiindcă te cred nebun! mi-a strigat în faţă, exasperat.

Am izbucnit în râs, şi am râs mult, mult, fără să mă pot opri, observând spaima, uluiala pe care le provocam celor doi.

M-am oprit brusc, speriat la rândul meu de ochii cu care mă priveau. Ceea ce făcusem, ceea ce spuneam nu avea,

desigur, nici un sens pentru ei. Ca să-mi revin, am spus deodată:

— Scurt. Venisem aici, azi, ca să vă întreb de un anume Marco di Dio. Aş vrea să ştiu cum de nu mai plăteşte chiria de atâţia ani, şi încă nu i s-au făcut actele de evacuare?

Nu mă aşteptam să-i văd căzând, la întrebarea mea, într-o mai mare uimire. S-au privit de parcă fiecare ar fi vrut să găsească în persoana celuilalt un sprijin care să-i ajute să suporte impresia ce le-o făceam sau, mai curând, le-o făcea fiinţa necunoscută pe care o descopereau deodată în mine.

— Ce spui? Ce vorbe-s astea? a întrebat Quantorzo.

— Nu pricepeţi? Marco di Dio. Plăteşte sau nu chiria? Au continuat să se uite unul la altul cu gura căscată. Am izbucnit din nou în râs; apoi am devenit brusc serios şi m-am adresat unuia care ar fi stat acolo, apărut deodată în faţa lui:

— Când te-ai mai ocupat tu de astfel de lucruri? Mai mult decât uimiţi, înlemniţi de-a dreptul, s-au uitat la mine ca să descopere cine pronunţase cuvintele pe care ei le gândiseră şi erau gata să mi le spună. Cum aşa? Le spusesem eu?

— Da, am continuat, serios. Ştii bine că tatăl tău l-a lăsat acolo atâţia ani, fără să-i zică nimic, pe acest Marco di Dio. Ce te-a apucat acum?

Am pus o mână pe umărul lui Quantorzo şi, cu un alt ton, nu mai puţin serios, dar încărcat de oboseală şi nerăbdare, am adăugat:

— Îţi atrag atenţia, dragul meu, că eu nu sunt tatăl meu. Apoi m-am întors către Firbo şi, punându-i cealaltă mână pe umăr:

— Vreau ca tu să-mi faci imediat actele. Evacuare rapidă. Stăpânul sunt eu, şi eu comand. Pe urmă, vreau lista caselor mele cu actele fiecăreia. Unde sunt?

Cuvinte clare. Întrebări precise. Marco di Dio. Evacuarea. Lista caselor. Ei bine, nu mă înţelegeau. Mă priveau ca doi proşti. Şi a trebuit să repet de câteva ori ceea

ce doream, ca să-i fac să mă ducă la dulapul unde se găseau actele casei, de care avea nevoie notarul Stampa. Când am ajuns în cămăruţa unde era dulapul acela, i-am luat de mână pe Firbo şi Quantorzo, care mă conduseseră acolo ca două automate, şi i-am împins afară, închizând uşa după ei.

Sunt sigur că au rămas în spatele uşii o vreme, privindu-se în ochi, prostiţi, după care şi-au spus:

— A înnebunit!

VI
Furtul

Dulapul de acolo, imediat ce am rămas singur, mi-a captat toată atenţia, ca un coşmar. I-am perceput, de parcă ar fi avut viaţa lui, prezenţa apăsătoare, de vechi şi neatins păzitor al tuturor hârtiilor de care era încărcat, atât de bătrân, greu şi ros de cari. L-am privit, şi brusc m-am uitat în jur, coborând ochii.

Fereastra; un scaun vechi de paie; o măsuţă şi mai veche, goală, neagră şi plină de praf: nu era nimic altceva acolo. Iar lumina pătrundea palidă prin geamurile atât de murdare şi prăfuite, încât abia se vedeau prin ele barele de fier şi primele ţigle sângerii ale unui acoperiş către care dădea fereastra. Ţiglele acoperişului, lemnul lăcuit al obloanelor de la ferestre, geamurile atât de murdare: calmul nemişcat al lucrurilor fără viaţă.

Şi m-am gândit deodată că mâinile tatălui meu se ridicaseră, pline de inele, aici înăuntru, ca să ia hârtiile din dulapul acela. Şi le-am văzut, ca de ceară, albe, grase, cu toate inelele şi părul roşu de pe dosul degetelor; şi i-am văzut ochii sticloşi, albaştri şi maliţioşi, preocupaţi să citească dosarele de acolo.

Atunci, cu spaimă, făcând să dispară spectrul mâinilor lui, mi-a apărut în faţa ochilor şi s-a impus, solid, volumul corpului meu, îmbrăcat în negru; am simţit respiraţia

precipitată a acestui corp, intrat aici să fure; iar, la vederea mâinilor mele care deschideau sertarele, am simţit cum mă trece un fior. Am strâns din dinţi; m-am scuturat; m-am gândit, cu furie:

„Unde o fi, printre atâtea hârţoage, aia care-mi trebuie?”

Şi, doar ca să fac ceva, am început să trag dosarele, cu braţul, şi să le arunc pe măsuţă. La un moment dat, braţele mi-au amorţit şi n-am ştiut dacă trebuia să plâng sau să râd. Nu era o farsă faptul că mă furam pe mine însumi?

M-am uitat din nou în jur deoarece, dintr-o dată, nu mă mai simţeam în siguranţă, acolo înăuntru. Eram pe cale de a îndeplini o acţiune. Dar eram eu? Mi-a trecut prin cap că intraseră aici toţi *străinii* de care eram inseparabil, şi că mă pregăteam să comit furtul cu mâini ce nu erau ale mele.

Mi le-am privit.

Da: erau cele pe care le ştiam. Dar îmi aparţineau oare numai mie?

Mi le-am ascuns imediat la spate şi pe urmă, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, am închis ochii.

Am simţit, în întuneric, că voinţa mea se rătăcea, pierzând orice consistenţă, şi m-a apucat o asemenea groază, încât era să leşin. Am întins din instinct o mână ca să mă sprijin de masă. Am deschis puţin ochii:

„Ba da! Ba da!”, mi-am zis. „Fără nici o logică! Fără nici o logică! Aşa!”

Şi am început să caut printre hârtii.

Cât am căutat? Nu ştiu. Ştiu că furia mea a cedat la un moment dat, când o oboseală disperată m-a învins, şi m-am trezit pe scaun în faţa măsuţei, acum plină de teancuri de hârtii, şi cu un alt teanc pe genunchi, care mă strivea. Am lăsat capul să-mi cadă şi am dorit, da, am dorit să mor, fiindcă mă apucase disperarea că nu mai pot să duc până la capăt acţiunea mea nemaiauzită.

Şi-mi amintesc că acolo, cu capul sprijinit de hârtii,

ţinând ochii închişi poate ca să nu plâng, auzeam, ca de la o depărtare infinită, în vântul ce se pornise probabil afară, cotcodăcitul plângăreţ al unei găini ce ouase, iar cotcodăcitul acela mi-a adus în minte unul din satele unde nu mai fusesem din copilărie; numai că, lângă mine, din când în când, mă irita scârţâitul oblonului lovit de vânt. Până când două bătăi în uşă, neaşteptate, m-au făcut să tresar. Am strigat furios:

— Nu mă bateţi la cap!

Şi m-am apucat din nou să caut cu îndârjire.

Când în sfârşit am găsit dosarul cu toate hârtiile casei, m-am simţit eliberat; am sărit în picioare exultând, dar imediat m-am întors către uşă. A fost atât de rapidă trecerea de la bucurie la bănuială, încât *m-am văzut* şi m-au trecut fiorii. Hoţ! Furam. Furam *cu adevărat*. M-am proptit cu spatele în uşă, mi-am descheiat vesta, cămaşa şi am ascuns la piept dosarul care era destul de voluminos.

Un gândac cam nesigur pe picioare a ţâşnit în momentul acela de sub dulap, îndreptându-se spre fereastră. L-am strivit imediat.

Cu faţa contractată de scârbă, am îngrămădit celelalte hârtii în dulap şi am ieşit.

Din fericire, Quantorzo, Firbo şi ceilalţi funcţionari plecaseră; rămăsese doar bătrânul paznic, care nu putea să bănuiască nimic.

Am simţit totuşi nevoia să-i spun ceva:

— Fă curăţenie acolo: am strivit un gândac.

Şi am alergat în Via del Crocefisso, la biroul notarului Stampa.

VII
Izbucnirea

Am încă în urechi şiroitul apei ce curge pe o streaşină lângă felinarul stins, în faţa cocioabei lui Marco di Dio, pe străduţa deja întunecată înainte de asfinţit; şi văd acolo,

de-a lungul pereţilor, pentru a se adăposti de ploaie, lumea care asistă la evacuare şi pe alţii care, sub umbrele, se opresc curioşi văzând înghesuiala în jurul boarfelor mizerabile scoase cu forţa şi ţinute în ploaie acolo, în faţa porţii, printre ţipetele doamnei Diamante care, din când în când, ciufulită, iese la fereastră ca să profere ciudate înjurături, primite cu fluierături şi alte zgomote neruşinate de ştrengarii desculţi ce dansează, fără să ţină seama de ploaie, în jurul grămezii mizere de lucruri, stropindu-i cu apa din bălţi pe cei mai curioşi, care-i înjură. Şi comentarii:

— Mai scârbos decât taică-său!

— În ploaie, domnilor! N-a vrut să aştepte nici măcar până mâine!

— Să se îndârjească aşa împotriva unui biet nebun!

— Cămătarul! Cămătarul!

Fiindcă eu sunt acolo, prezent, special, la evacuare, protejat de un executor şi doi poliţişti.

— Cămătarul! Cămătarul!

Şi zâmbesc. Poate, da, puţin palid. Cu o voluptate însă care-mi dă un gol în stomac şi în gâtlej şi mă face să înghit mereu. Numai că, din când în când, simt nevoia să mă agăţ cu privirea de câte ceva şi mă uit aproape cu o indolenţă fără memorie la arhitrava porţii cocioabei ca să mă izolez puţin, sigur că nimănui, într-un moment ca ăsta, nu i-ar trece prin cap să-şi arunce ochii, pentru a se convinge, că aceea este o melancolică arhitravă, căreia nici nu-i pasă de agitaţia de pe stradă: cu tencuiala gri scorojită, cu câte o gaură ici şi colo, nu simte ca mine nevoia de a roşi, ca pentru un atentat la pudoare, din cauza unui bătrân original aruncat în stradă cu celelalte obiecte ale cocioabei şi expus acolo, pe o noptieră, vederii tuturor.

Dar era să mă coste scump această plăcere de a mă înstrăina. Când s-a sfârşit evacuarea forţată, Marco di Dio, ieşind cu nevastă-sa Diamante din cocioabă şi zărindu-mă pe stradă, între executor şi cei doi poliţişti, a aruncat în mine cu ciocănelul de fier cu care lucra înainte marmura.

M-ar fi omorât precis, dacă executorul nu m-ar fi tras repede spre el. În mijlocul strigătelor şi al confuziei generale, cei doi poliţişti s-au repezit să-l aresteze pe nenorocitul apucat de furie la vederea mea. Dar mulţimea îl proteja şi se pregătea să sară la mine, în momentul în care un omuleţ negru, jerpelit, dar cu un aspect teribil, un tânăr din biroul notarului Stampa, suit pe o măsuţă din mormanul boarfelor aruncate în mijlocul străzii, aproape sărind şi cu gesturi furioase, a început să strige:

— Staţi! Staţi! Ascultaţi! Vin în numele notarului Stampa! Ascultaţi! Marco di Dio! Unde e Marco di Dio? Vin în numele notarului Stampa să-i aduc la cunoştinţă că există o donaţie pentru el! Cămătarul Moscarda, de aici...

Eram, n-aş putea să spun cum, zguduit de un tremur, în aşteptarea miracolului: transfigurarea mea, dintr-o clipă în alta, în ochii tuturor. Dar, deodată, tremurul meu a fost ca ciopârţit în mii de părţi şi toată fiinţa mea ca smulsă şi împrăştiată ici şi colo de o explozie de fluierături foarte ascuţite, amestecate cu urlete nearticulate şi cu înjurături ale mulţimii la adresa numelui meu, fiindcă nu puteau înţelege că eu făcusem donaţia, după cruzimea feroce a evacuării forţate.

— La moarte! Jos cu el! urla mulţimea. Cămătarul!

Instinctiv, îmi ridicasem braţele să le fac semn să aştepte; dar m-am văzut ca într-un act de implorare şi le-am lăsat jos imediat, în timp ce tânărul, pe masă, gesticulând ca să facă linişte, continua să ţipe:

— Nu! Nu! Ascultaţi! El a făcut-o, el a făcut-o, prin notarul Stampa, donaţia! I-a donat o casă lui Marco di Dio!

Mulţimea toată, atunci, a încremenit. Dar eu eram departe, dezamăgit, umilit. Totuşi, liniştea mulţimii m-a atras. Ca atunci când se dă foc unei grămezi de lemne, şi la început nu se vede şi nu se aude nimic, iar apoi ici o aşchie, dincolo un vreasc izbucnesc, ţâşnesc şi, în sfârşit, toată grămada trosneşte învăluită de flăcări şi fum:

— El?

— O casă?

— Cum?
— Ce casă?
— Linişte!
— Ce zice?

Astea şi alte întrebări asemănătoare au izbucnit din mulţime, iar un murmur tot mai tare şi confuz se răspândea, în timp ce tânărul a confirmat:

— Da, da, o casă! Casa lui din Via dei Santi 15. Şi asta nu-i totul! A donat încă zece mii de lire pentru aranjarea şi utilarea unui laborator!

N-am putut vedea ce a urmat; am renunţat să mă bucur, deoarece în acel moment eram grăbit să alerg în altă parte. Dar am aflat repede ce bucurie m-ar fi aşteptat dacă aş fi rămas.

Mă ascunsesem în vestibulul casei din Via dei Santi, aşteptând ca Marco di Dio să vină s-o ia în stăpânire. Deabia ajungea, în vestibul, lumina de pe scară. Când, urmat de mulţime, el a deschis uşa cu cheia încredinţată de notar şi m-a zărit acolo, lângă perete, ca un spectru, s-a schimbat la faţă, dând înapoi la început; mi-a aruncat o privire atroce pe care n-am s-o uit niciodată; pe urmă, cu o gâfâială animalică ce părea făcută din sughiţuri şi râsete în acelaşi timp, a sărit la mine frenetic, şi a început să-mi strige, nu ştiu dacă de bucurie sau ca să mă ucidă, izbindu-mă de perete:

— Nebunule! Nebunule! Nebunule!

Era strigătul întregii mulţimi din faţa uşii:

— Nebunul! Nebunul! Nebunul!

Fiindcă voisem să demonstrez că puteam, şi pentru ceilalţi, să nu fiu cel care mă credeau.

Cartea a cincea

I
Cu coada între picioare

Mi-a folosit, din fericire, cât de cât, părerea lui Quantorzo că şi tatăl meu, la vremea lui, îşi permisese „luxuri ale bunătăţii” ca acesta al meu, amestecate cu o veselie sinistră, şi că lui, lui Quantorzo, nu-i trecuse niciodată prin cap că tatăl meu trebuia închis într-un ospiciu sau cel puţin să fie pus sub interdicţie, cum susţinea cu furie Firbo acum că trebuia să se facă cu mine, pentru a se salva creditul băncii, compromis serios de acţiunea mea nebunească.

O, Doamne, dar nu ştiau toţi în urbe că nu mă amestecasem în afacerile băncii nici un pic? De unde ameninţarea de a pierde creditul? Ce legătură avea acţiunea mea cu banca?

Da. Dar atunci nu mai conta opinia lui Quantorzo, care avea ca scop să mi-l pună pe tata în faţă ca să mă apere. Fiindcă, deşi din vreme în vreme el avusese astfel de capricii, prin felul în care trata afacerile demonstra atât de convingător că avea capul bine înfipt pe umeri, încât nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l închidă într-un ospiciu sau să-l pună sub interdicţie; în timp ce ignoranţa mea declarată şi dezinteresul mă arătau drept nebun de legat şi nimic altceva, bun doar să distrug, în mod scandalos, ceea ce tatăl meu edificase cu o tainică pricepere.

Da, nimic de zis, logica era cu totul de partea lui Firbo. Dar nu era mai puţin, dacă vrem, de partea lui Quantorzo, atunci când acesta (n-am nici cea mai mică îndoială) trebuie să-i fi spus, între patru ochi, că, patronul băncii fiind eu, dezinteresul meu faţă de afaceri şi ignoranţa mea nu erau arme de folosit contra mea, deoarece tocmai

datorită lor adevăraţii patroni acolo deveniseră ei doi; şi deci, ce mai, era mai bine să nu atingă coarda asta şi să stea liniştiţi, cel puţin până ce eu nu dădeam semne că am de gând să fac şi alte nebunii.

Altceva, în secret, aş fi putut să-i spun lui Firbo, dacă — strivit cum eram atunci de încercarea făcută — nu mi-ar fi convenit să stau cu coada între picioare, în timp ce între el şi Quantorzo continua disputa sau, mai bine zis, era încă incert dacă împotriva mea trebuia să prevaleze nerăbdarea unuia de a se răzbuna pentru afrontul ce i-l făcusem în faţa funcţionarilor sau, mai curând, indulgenţa interesată a celuilalt.

II
Râsul Didei

Mă vârâsem, pleoştit, între fustele Didei, în surda, tăcuta şi leneşa prostie a lui Gengè al ei, deoarece era clar, nu numai pentru ea, ci pentru toţi ceilalţi că, dacă voiau să considere drept o nebunie acţiunea mea, trebuiau s-o atribuie lui Gengè acela, şi mai curând ca pe un momentan şi uşuratic capriciu al unui prost inofensiv.

Şi în timp ce ea îl certa pe Gengè al ei, mie ba mi se întorcea stomacul pe dos din cauza unei umilinţe de nedescris, ba îmi venea să explodez de râsul pe care nu ştiam cum să-l mai reţin, ca să-i păstrez imaginea, nu umilă, Doamne fereşte, ci de încăpăţânat ce nu vrea să se dea cu totul bătut, chiar dacă recunoaşte că da, a cam sărit calul. Şi, în acelaşi timp, spaima că deodată, fără s-o mai pot reţine, disperarea atroce a angoasei mele secrete şi de nemărturisit să nu apară în ochii aceia, s-o spioneze pe furiş sau să izbucnească din gura aceea într-un strigăt oribil.

Ah, de nemărturisit, de nemărturisit, deoarece aparţinea doar spiritului meu angoasa, dincolo de orice formă pe care aş fi putut-o imagina şi recunoaşte ca a mea,

dincolo de aceasta, de exemplu, pe care nevastă-mea i-o dădea, adevărată şi tangibilă în mine, lui Gengè al ei, care-i stătea în faţă şi care nu eram eu; chiar dacă nu puteam spune cine eram eu atunci şi a cui şi de unde, din afară, angoasa atroce care mă sufoca.

Şi, prins de chinul acesta, mă înstrăinasem aşa de tare de mine însumi, încât îmi dădeam trupul, ca un orb, pe mâinile altora, ca fiecare să-şi ia din toţi acei străini inseparabili pe care-i purtam în mine pe acela care era al lui şi, dacă voia, să-l bată; dacă voia, să-l îmbrăţişeze; sau chiar să-l ducă la balamuc.

— Aici, Gengè. Stai aici. Aici, aşa. Uită-te-n ochii mei. Cum nu? Nu vrei să te uiţi la mine?

Ah, ce tentaţie să-i iau faţa între mâini şi s-o oblig să privească în abisul cu totul altor ochi decât cei de care voia să fie privită!

Stătea acolo, în faţa mea; cu o mână mă apucase de păr; mi se aşezase pe genunchi; îi simţeam greutatea trupului.

Cine era?

N-avea nici o îndoială că n-aş şti cine era.

Iar eu, între timp, priveam cu repulsie ochii ei, ce se uitau la mine râzători şi siguri; cu repulsie mâinile sale gingaşe, care mă atingeau sigure că eu eram aşa cum mă vedeau ochii ei; cu repulsie tot trupul acela, ce se lăsa greu pe genunchii mei, încrezător în abandonul său, fără cea mai mică bănuială că nu mi s-ar da de fapt mie, şi că eu, strângând-o în braţe, n-aş fi strâns prin acel trup pe una care-mi aparţinea total, ci o străină, căreia nu-i puteam spune cum era ea de fapt, deoarece era pentru mine exact cum o vedeam şi o atingeam: aceasta — aşa — cu ochii ăştia, cu părul ăsta şi gura asta, aşa cum o sărutam în focul dragostei mele; şi ea pe a mea, în focul ei atât de diferit şi la o depărtare nemăsurată, dacă totul pentru ea, sex, natură, imagine şi sens al lucrurilor, gânduri şi sentimente ce-i alcătuiau cugetul, amintiri, gusturi şi chiar contactul obrazului meu aspru cu al ei, delicat, totul, totul era atât de diferit; doi străini,

îmbrăţişaţi aşa — oribil —, străini nu numai unul pentru celălalt, ci fiecare faţă de sine însuşi, prin trupul pe care-l îmbrăţişa celălalt.

N-ai încercat niciodată repulsia aceasta, ştiu, deoarece ai strâns întotdeauna în braţe doar lumea dumitale în femeia dumitale, fără să-ţi dai seama că şi ea şi-o strânge pe a ei în dumneata, pe a ei care e o alta, impenetrabilă. Şi totuşi ar fi de ajuns, pentru a simţi această repulsie, să te gândeşti un moment, ştiu eu, la un fleac oarecare, la ceva ce dumitale îţi place şi ei nu: o culoare, un gust, o judecată asupra unui lucru, care să nu te facă să te gândeşti doar, superficial, la o deosebire de gusturi, senzaţii sau opinii, ci că ochii ei, în timp ce îi priveşti, nu văd în dumneata, ca ai dumitale, lucrurile pe care le vezi dumneata, şi că lumea, viaţa, realitatea lucrurilor aşa cum e pentru dumneata, cum o atingi dumneata, nu există pentru ea, care vede şi atinge o altă realitate în aceleaşi lucruri şi în dumneata şi în ea, fără să-ţi poată spune cum e, fiindcă pentru ea e aşa şi nu-şi imaginează că poate fi altfel pentru dumneata.

Mi-a fost foarte greu să ascund răceala unei ranchiuni crescânde, când vedeam că Dida, în fond, oricât se străduia să pară serioasă, râdea de distracţia dură pe care şi-o permisese Gengè al ei, desigur fără să se gândească că nu toţi, ca ea, înţeleseseră că el a vrut să facă doar o glumă şi nimic altceva.

— Dar spune şi tu dacă astea sunt glume! Evacuarea în ploaie; şi tu asistai, provocând indignarea tuturor, prostule! Mai-mai să te omoare!

Asta-mi spunea şi-şi întorcea faţa să-şi ascundă râsul provocat de ranchiuna mea care, desigur, pe figura lui Gengè al ei, cum îl vedea acum şi cum şi-l închipuia atunci, în clipele evacuării, în indignarea tuturor, i se părea doar ciudă, nimic altceva decât o comică ciudă a „prostuţului" ei, din cauza glumei ratate şi neînţelese de ceilalţi.

— Dar ce-ţi închipuiai? Îţi închipuiai că o să râdă de furiile nebunului ăluia, în timp ce tu îi aruncai în stradă zdrenţele în ploaie? Iar el — uitaţi-vă la el — ţine pentru el

surpriza donaţiei! Să ştii că are dreptate domnul Firbo! Glumă de nebuni, aşa de proastă, plătită aşa de scump. Haide, haide! Ia-o pe Bibì şi du-o puţin afară.

Vedeam cum îmi pune în mână zgarda roşie a căţeluşei, o vedeam cum se apleacă, cu uşurinţa cu care îşi îndoaie femeile coapsele lor, ca să-i aşeze botniţa lui Bibì fără s-o lovească, şi rămâneam acolo ca un tâmpit.

— Ce faci? Nu te duci?

— Mă duc...

După ce închideam uşa în spatele meu, mă rezemam de perete cu o dorinţă teribilă să mă aşez pe prima treaptă, pentru a nu mă mai ridica de acolo niciodată.

III
Vorbesc cu Bibì

Şi mă văd, pe lângă ziduri, pe stradă, că nu mai ştiu unde să mă uit, cu căţeluşa după mine, care mi se pare că vrea să arate special că, aşa cum eu nu aş vrea să merg, nici ea nu ar vrea să vină cu mine, şi-şi propteşte lăbuţele în pământ până când, enervat, o smulg de-i rup aproape zgarda roşie.

Mă duc să mă ascund la câţiva paşi de casă, pe un teren viran vândut pentru o casă ce trebuia să fie construită acolo, mare şi cine ştie cât de urâtă, dacă e să judecăm după cele din jur. Terenul a fost săpat, în parte, pentru temelii, dar grămezile de pământ nu au fost cărate, iar ici şi colo sunt răspândite în iarbă, care a crescut din nou deasă, blocurile de piatră deteriorate şi îmbătrânite înainte de a fi folosite.

Stau pe unul din aceste blocuri; mă uit la zidul casei de alături, înalt, alb, decupându-se pe albastrul cerului. Descoperit, fără nici o fereastră, tot alb şi neted, zidul, cu soarele care bate în plin, te orbeşte. Cobor ochii în umbra ierbii, ce respiră grasă şi caldă în liniştea nemişcată, doar cu bâzâitul unor insecte foarte mici; un muscoi negru îmi

dă târcoale, bâzâind, iritat de prezenţa mea; o văd pe Bibì cum s-a întins pe pământ cu urechile ridicate, dezamăgită şi surprinsă, ca şi cum m-ar întreba de ce am venit aici, într-un loc unde nu se aştepta, unde printre altele... ba da, noaptea, cineva, trecând...

— Da, Bibì, îi spun. Mirosul ăsta... Îl simt. Dar mi se pare cel mai neînsemnat lucru — ştii? — care-mi poate veni de-acum de la oameni. Ţine de trup. E mai rău acela care se împrăştie din nevoile sufletului, Bibì. Şi eşti chiar de invidiat, tu care nu poţi să-l simţi pe ăsta.

O trag spre mine de labele de dinainte şi continuu să-i vorbesc astfel:

— Vrei să ştii de ce am venit să mă ascund aici? Ei, Bibì, fiindcă lumea se uită la mine. Lumea are viciul ăsta, de care nu se poate dezbăra. Ar trebui atunci să ne dezbărăm cu toţii de acela de a ne purta pe stradă, la plimbare, un trup supus privirilor. Ah, Bibì, Bibì ce să fac? Eu nu mai suport să fiu privit. Nici măcar de tine. Mi-e frică acum şi de felul în care mă priveşti tu. Nimeni nu se îndoieşte de ceea ce vede, şi fiecare merge printre lucruri, convins că ele apar celorlalţi aşa cum sunt pentru el; să ne imaginăm însă că e unul care crede că şi voi,

animalele, priviţi oamenii şi lucrurile cu ochii ăştia tăcuţi, şi cine ştie cum le vedeţi, cum vi se par ele. Eu am pierdut pentru totdeauna realitatea mea şi pe aceea a tuturor lucrurilor în ochii celorlalţi, Bibì! Cum mă ating, mă pierd. Fiindcă sub propria mea atingere presupun realitatea pe care mi-o dau ceilalţi şi pe care eu n-o cunosc şi n-o s-o pot cunoaşte niciodată. Aşa că, vezi, eu — acesta care îţi vorbeşte acum, acesta care-ţi ţine acum lăbuţele în sus — cuvintele pe care ţi le spun, nu ştiu, chiar nu ştiu, Bibì, cine ţi le spune de fapt.

În acest moment a tresărit brusc, bietul animal, şi a vrut să mi se smulgă din mâini. Fără să stau să mă gândesc dacă a fugit de teama celor ce i le-am spus, ca să nu-i rup lăbuţele, am lăsat-o, şi atunci ea s-a descărcat imediat, lătrând o pisică albă zărită în iarbă, mai încolo; numai că

zgarda roşie, târâtă pe jos printre picioare în fugă, s-a agăţat deodată de un mărăcine şi a împiedicat-o, făcând-o să se rostogolească ca un şomoiog. Clocotind de supărare s-a ridicat, dar a rămas acolo, neştiind împotriva cui să-şi îndrepte furia elanului tăiat; s-a uitat ici şi colo — pisica nu mai era.

A strănutat.

Eu am râs de fuga ei, la început, pe urmă de rostogolirea înapoi şi, acum, de felul cum stătea; am dat din cap şi am chemat-o la mine. A venit foarte uşoară, de parcă dansa pe lăbuţele fragile. Când a ajuns în faţa mea, mi-a pus labele de dinainte pe genunchi, ca şi cum ar fi vrut să-i continuu discursul întrerupt la jumătate, care de fapt îi plăcea. Ei da, deoarece, în timp ce vorbeam, o scărpinam la rădăcina urechilor.

— Nu, nu, ajunge, Bibì, i-am spus. Să închidem ochii, mai bine.

Şi i-am luat căpşorul între mâini. Dar s-a scuturat, ca să se elibereze; şi am lăsat-o.

Puţin după aceea, întinsă la picioarele mele, cu botul pe labele de dinainte, am auzit-o suspinând tare, de parcă n-ar mai fi putut de oboseală şi plictiseală, care apăsau atât şi asupra vieţii bietei căţeluşe, drăgălaşe şi răsfăţate.

IV
Imaginea din ochii celorlalţi

De ce, când cineva doreşte să se sinucidă, se imaginează mort nu pentru sine, ci pentru ceilalţi?

Umflat şi livid, cum e cadavrul unui înecat, a revenit la suprafaţă chinul meu o dată cu această întrebare, după ce mă adâncisem mai mult de o oră în meditaţia, pe terenul de acolo, dacă n-ar fi fost momentul s-o termin definitiv, nu atât ca să mă eliberez de acest chin, cât pentru a face o surpriză frumoasă invidioşilor sau pentru a da o probă de imbecilitate, pe care mulţi alţii mi-o atribuiau.

Şi atunci, între diversele imagini ale morţii mele violente, cum presupuneam că o să apară, brusc, între consternare şi uimire, pentru soţia mea, Quantorzo, Firbo şi atâţia alţi cunoscuţi, forţându-mă să răspund la întrebare, am simţit mai mult ca niciodată cum mă pierd, deoarece trebuia să recunosc că în ochii mei nu exista o astfel de imagine, pentru a putea spune în vreun fel cum mă vedeam eu fără ajutorul celorlalţi, prin ochii cărora îmi vedeam propriul corp, celelalte lucruri, şi că, deci, ochii mei, în sine, fără imaginea din ochii celorlalţi, nu ar fi ştiut cu adevărat ce vedeau.

M-a înfiorat o amintire îndepărtată: când eram copil, mergând gânditor pe câmpie, m-am trezit deodată rătăcit, în afara oricărui drum, într-o singurătate adâncă pe care soarele o făcea apăsătoare, năucitoare. Nu mi-am putut lămuri până acum spaima care m-a cuprins. Asta era: frica de ceva ce, dintr-un moment în altul, mi s-ar fi dezvăluit numai mie, fără să se arate celorlalţi.

Deoarece, de fiecare dată când descoperim ceva ce presupunem că ceilalţi nu au mai văzut, nu chemăm oare imediat pe cineva să vadă acel lucru împreună cu noi?

— O, Doamne, ce e asta?

Acolo unde imaginea din ochii celorlalţi nu ne ajută să constituim pentru noi realitatea a ceea ce vedem, ochii noştri nu mai ştiu ce văd, iar conştiinţa noastră se rătăceşte deoarece ea, pe care o credeam cea mai intimă parte a noastră, înseamnă de fapt *ceilalţi în noi;* şi nu ne mai putem simţi singuri.

Am sărit în picioare, înspăimântat. Îmi cunoşteam, îmi cunoşteam singurătatea, dar numai acum simţeam cât e de îngrozitoare, prin orice lucru pe care îl vedeam, dacă ridicam o mână şi mi-o priveam. Deoarece imaginea din ochii celorlalţi nu există şi nu poate exista în ochii noştri decât printr-o iluzie căreia eu nu-i mai puteam da crezare. Şi, total rătăcit, părându-mi-se că zăresc spaima mea în ochii căţeluşei, ce sărise şi ea în picioare, o dată cu mine, i-am dat un şut, să nu-mi mai văd spaima în ochii ei, dar,

imediat, la schelălăitul sfâşietor al micului animal, mi-am luat cu disperare capul în mâini, strigând:

— Înnebunesc! Înnebunesc!

Numai că, nu ştiu cum, am reuşit din nou să mă văd în acel gest de disperare, şi atunci plânsul care era gata să izbucnească din pieptul meu s-a transformat brusc într-un hohot de râs, şi am chemat-o pe biata Bibì care şchiopăta, şi am început să şchiopătez şi eu în glumă, şi, în prada unei veselii turbate, i-am spus că m-am jucat cu ea, că m-am jucat şi că vreau să mă joc în continuare. Animalul strănuta, de parcă ar fi zis:

— Refuz! Refuz!

— A, da? Refuzi, Bibì, refuzi?

Şi atunci m-am apucat şi eu să strănut, ca s-o imit, repetând la fiecare strănut:

— Refuz! Refuz!

V
Un joc grozav

Un picior? Eu? Bietului animal?

Ba nu! Nu eu! I-l dăduse pe câmpie un oarecare băieţaş rătăcit, din cauza nu ştiu cărei spaime ciudate care-l copleşise, de totul şi de nimic: de un nimic care putea deodată să devină *ceva* ce doar el ar fi trebuit să vadă.

Acum, în oraş, pe stradă, nu mai exista pericolul ăsta. Drace! Fiecare, frumos, aşa cum şi-l închipuia celălalt; să poţi fi sigur că toţi ceilalţi greşeau dacă spuneau că nu, că nu e fiecare aşa cum îl vede celălalt.

Şi îmi vedea să le strig tuturor:

„Ba da! Ei, ei! Ne jucăm, ne jucăm!”

Şi chiar să-i fac semn vreunuia care, din întâmplare, stătea la vreo fereastră. Ba da! Ei, ei! Chiar dacă deschidea fereastra ca să se arunce jos.

„Grozav joc! Şi cine ştie ce surprize plăcute, dragă domnule, dragă doamnă, dacă, după ce aţi aruncat afară, ast-

fel, orice imagine a voastră despre voi, v-aţi putea întoarce doar o clipă, morţi, să vedeţi imaginile celorlalţi, încă vii, asupra lumii în care vă închipuiaţi că trăiţi! Ei, ei!”

Nenorocirea era că eu, încă viu, vedeam jocul acesta între alţii, vii şi ei, deşi nu puteam să-l pătrund. Şi imposibilitatea asta de a-l pătrunde, deşi ştiam că era acolo, în ochii tuturor, ducea veselia mea nervoasă până la exasperare.

Şutul pe care-l dădusem bietului animal, fiindcă se uita la mine, să mi-l ierte Dumnezeu, îmi venea acum să-l trag tuturor.

VI
Adunare şi scădere

Venind acasă, l-am găsit pe Quantorzo angajat într-o discuţie serioasă cu nevastă-mea Dida.

Ce la locul lor erau, siguri de ei, stând amândoi în salonaşul strălucind în penumbră, unul gras şi negru, afundat în canapeaua verde, cealaltă subţire şi albă, în rochia numai volane, aşezată graţios, în profil, pe fotoliul alăturat, cu o rază de soare pe ceafă. Vorbeau desigur despre mine deoarece, de cum m-au văzut intrând, au exclamat amândoi:

— O, uite-l!

Şi, deoarece erau doi care mă văzuseră intrând, am fost tentat să mă întorc să-l caut pe *celălalt* care intra o dată cu mine, deşi ştiam bine nu numai că „dragul Vitangelo” al paternului meu Quantorzo era în mine, ca şi „Gengè” al nevesti-mii Dida, ci şi că eu, în întregime, pentru Quantorzo nu eram decât „dragul Vitangelo” al lui, aşa cum pentru Dida nu eram decât „Gengè” al ei. Doi deci, nu în ochii lor, ci doar pentru mine, care ştiam că sunt pentru cei doi *unul* şi *unul*, ceea ce pentru mine nu însemna un *plus* ci un *minus*, ceea ce voia să spună că eu, ca *eu*, nu însemnam nimic în ochii lor.

Doar în ochii lor? Şi pentru mine, pentru singurătatea spiritului meu care, în acel moment, fără nici o consistenţă aparentă, se înspăimânta văzând propriul trup, ca pe acela al nimănui, în sine, existând în realitatea diferită şi incoercibilă pe care i-o dădeau cei doi.

Nevastă-mea, văzând că mă întorc, m-a întrebat:

— Pe cine cauţi?

M-am grăbit să-i răspund:

— A, pe nimeni, dragă, pe nimeni. Iată-ne!

N-au înţeles, desigur, ce voiam să zic prin acel „nimeni” pe care-l căutam alături de mine şi au crezut că prin acel „iată-ne” mă refeream şi la ei doi, convinşi că în salonaş eram trei şi nu nouă, sau mai curând opt, având în vedere că eu — pentru mine — de-acum nu mai contam.

Vreau să spun:

1) Dida cum era pentru ea;
2) Dida, cum era pentru mine;
3) Dida, cum era pentru Quantorzo;
4) Quantorzo, cum era pentru el;
5) Quantorzo, cum era pentru Dida;
6) Quantorzo, cum era pentru mine;
7) dragul de Gengè al Didei;
8) dragul de Vitangelo al lui Quantorzo.

Se încingea în salon, între cei opt care se credeau trei, o frumoasă conversaţie.

VII
Dar eu îmi spuneam în sinea mea

(O, Doamne, n-o să simtă odată cum le dispare siguranţa asta a lor, văzându-se priviţi de ochii mei care *nu ştiu ce văd?*

Dacă te opreşti să te uiţi la unul care se ocupă cu cel mai simplu şi obişnuit lucru din lume, dacă îl priveşti în aşa fel încât să ajungă să creadă că nouă nu ne este clar ce face el, ba chiar poate să nu-i fie clar nici lui, asta poate

fi de ajuns ca siguranţa să i se clatine. Nimic nu tulbură şi nu deconcertează mai tare decât doi ochi goi care arată că nu văd, sau că nu văd ceea ce vedem noi.

„De ce te uiţi aşa?”

Şi nimeni nu se gândeşte că toţi ar trebui să ne uităm mereu aşa, fiecare cu ochii plini de spaima propriei singurătăţi fără leac.)

VIII
Punctul sensibil

Quantorzo, într-adevăr, a început să dea semne de tulburare, imediat ce mi-a înfruntat privirea, să se piardă, când vorbea, astfel încât, fără să vrea, încerca din când în când să ridice o mână, de parcă ar fi vrut să spună: „Nu, aşteaptă!”

Dar am descoperit repede că mă înşelam.

Era aşa de rătăcit nu pentru că privirea mea i-ar fi clătinat siguranţa de sine, ci fiindcă i se păruse că-mi citeşte în ochi că am înţeles motivul secret al vizitei lui, care era să mă lege de mâini şi de picioare, în înţelegere cu Firbo, protestând că nu mai putea fi director al băncii dacă eu intenţionam să-mi arog dreptul de a comite acte negândite şi arbitrare, a căror responsabilitate nu şi-o puteau lua nici el, nici Firbo. Atunci, convins că am ghicit, mi-am propus să-l deconcertez, dar nu brusc, aşa cum făcusem data trecută, vorbind şi gesticulând ca un nebun în faţa lui şi a lui Firbo, ci într-un fel opus; fiindcă aveam chef să văd cum o să plece, după ce venise atât de hotărât în intenţia sa; aveam chef, zic, să-mi demonstrez încă o dată, deşi nu era nevoie, că ar fi fost de ajuns un fleac să năruie fermitatea lui agresivă: un cuvânt pe care l-aş fi spus, tonul cu care l-aş fi spus, de aşa natură încât să-l zăpăcească şi să-l tulbure şi, cu asta, prin forţa lucrurilor, să-i modifice realitatea lui atât de solidă, aşa cum şi-o simţea acum în sinea lui, cum şi-o vedea şi atingea în afara

lui.

De-abia mi-a spus că mai ales Firbo nu se liniştea după ceea ce făcusem, că l-am întrebat cu un zâmbet infatuat, ca să-l enervez:

— Nici acum?

Şi, într-adevăr, s-a enervat:

— Nici acum? Ei, dragul meu! A găsit, din cauza ta, hârtiile din dulap într-o dezordine atât de mare, că o să fie nevoie de cel puţin două luni ca să le aranjeze din nou.

Am devenit atunci foarte serios şi, adresându-mă Didei:

— Vezi, dragă, şi tu care credeai că e doar o glumă!

Dida s-a uitat imediat la mine, nesigură; pe urmă s-a uitat la Quantorzo; pe urmă din nou la mine; şi, în sfârşit, a întrebat, temătoare:

— Dar ce-ai făcut, de fapt?

I-am făcut cu mâna semn să aştepte. Şi mai serios, m-am întors către Quantorzo şi i-am spus:

— A găsit dezordine în dulap, domnul Firbo? Dar de ce nu mă întrebi tu pe mine acum ce am găsit eu acolo?

Şi uite-l pe Quantorzo cum se agită pe divan şi bate din pleoape de vreo douăzeci de ori, de parcă ar fi vrut, în mod instinctiv, să-şi revină din uimirea care îl cuprindea, nu atât din cauza întrebării, cât a tonului sfidător cu care i-o pusesem.

— Ce... ce-ai găsit? a bâlbâit.

Am răspuns imediat, însoţind cuvintele cu un gest:

— Praful de două palme: aşa!

S-au privit în ochi, uluiţi, deoarece tonul meu excludea eventualitatea că aş fi spus din prostie lucrul acesta prostesc. Şi, uluit încă, Quantorzo a repetat:

— Praful de două palme? Ce înseamnă asta?

— Înseamnă, asta-i bună, că toate hârtiile de acolo dormeau! De ani de zile! Praful de două palme, de două palme. Şi, într-adevăr, o casă neînchiriată. Şi pentru cea-laltă, cine ştie de când nu se mai plăteşte chiria!

Quantorzo — nu mă aşteptam la aşa ceva — a simulat, de data asta el, consternarea:

— A, a spus, şi atunci aşa trezeşti tu casele, făcându-le cadou?

— Nu, dragul meu, am ţipat imediat, prefăcându-mă că mă aprind, dar simţind, într-adevăr, că mă enervez puţin. Nu, dragul meu! Ca să vă demonstrez că vă înşelaţi cu totul, dar cu totul în ceea ce mă priveşte, şi tu şi Firbo şi toţi ceilalţi! Vorbesc, vorbesc, spun prostii, fac pe distratul, dar nu-i adevărat, să ştii, fiindcă de fapt eu observ totul, totul!

Quantorzo — de data asta da, mă aşteptam — a încercat să reacţioneze şi a exclamat:

— Ce observi? Fă-mi plăcerea! Praful din dulap îl observi!

— Şi mâinile mele, mi-a venit să adaug imediat, nu ştiu de ce, întinzându-le, cu un astfel de ton încât m-a trecut din nou un fior, revăzându-mă cu gândul în cămăruţa aceea, în actul de a-mi ridica mâinile pentru a-mi fura mie însumi hârtiile, după ce mi le imaginasem acolo, înăuntru, pe cele ale tatălui meu, albe, grase, pline de inele şi cu păr roşu pe dosul degetelor.

— Vin la bancă — am continuat, obosit deodată şi îngreţoşat, spre uluiala din ce în ce mai mare a celor doi — vin la bancă doar când mă chemaţi să semnez; dar fiţi atenţi, că n-am nevoie să vin la bancă, eu, pentru a şti tot ce se întâmplă acolo.

L-am privit cu coada ochiului pe Quantorzo: mi s-a părut foarte palid. (Dar, atenţie, vorbesc mereu de Quantorzo al meu. Poate cel al Didei nu; şi chiar dacă şi Didei i s-a părut că al ei era palid, o fi crezut că de indignare, şi nu de frică, cum aş fi jurat eu despre al meu.) Oricum, şi-a dus imediat mâinile la piept; şi ochii, ochii şi i-a holbat când m-a întrebat:

— A, vasăzică ai spioni? Vasăzică te îndoieşti de noi?

— Nu mă îndoiesc, nu mă îndoiesc. Nu am spioni, m-am grăbit să-l asigur. Observ, din afară, efectele operaţiunilor voastre; şi asta îmi ajunge. Răspunde-mi: tu şi Firbo — adevărat? — urmaţi în afaceri regulile tatălui meu?

— Punct cu punct!

— Nu mă îndoiesc. Dar sunteţi la adăpost, voi, din partea voastră, prin posturile pe care le aveţi: unul de director, celălalt de consilier juridic. Tatăl meu, din nefericire, nu mai e. Aş vrea să ştiu cine răspunde de acţiunile băncii în faţa oraşului.

— Cum cine răspunde? a zis Quantorzo. Noi, noi! Şi tocmai fiindcă răspundem noi, am vrea să fim siguri că tu n-o să te mai amesteci, intervenind prin anumite acţiuni nechibzuite şi, ascultă, spun nechibzuite ca să nu le spun altfel!

Am făcut cu degetul semn că nu; pe urmă am spus, placid:

— Nu-i adevărat. Nu voi, dacă urmaţi punct cu punct regulile tatălui meu. În faţa mea, în cel mai bun caz, aţi putea răspunde voi, dacă nu le-aţi urma şi eu v-aş cere socoteală. Dar în faţa oraşului cine răspunde? Eu răspund, care semnez actele voastre, eu, eu! Şi am ajuns să văd şi asta: că voi, semnătura mea, sigur că vreţi s-o vedeţi pe toate actele pe care le faceţi voi, dar mi-o refuzaţi pe a voastră pe singurul act pe care-l fac eu.

Trebuie să se fi speriat bine, fiindcă în acest moment l-am văzut sărind vioi de trei ori pe divan, exclamând:

— Ei, asta-i! Asta-i! Asta-i! Păi noi, actele noastre sunt cele normale, ale băncii! În timp ce actul tău, iartă-mă, tu mă faci să spun asta, a fost unul nebunesc! Nebunesc!

Am sărit în picioare; i-am pus degetul arătător în piept, ca pe o armă.

— Deci tu mă crezi nebun?

— Ba nu! a zis, îngălbenind brusc sub ameninţarea degetului meu.

— Nu? i-am strigat, fixându-l cu privirea. Rămânem deci înţeleşi asupra acestui lucru, bagă de seamă!

Quantorzo, atunci, ca suspendat, s-a bâlbâit: nu fiindcă ar fi bănuit din nou că eu aş fi nebun cu adevărat, ci, deoarece, neînţelegând motivul pentru care eu ţineam să mă asigur că el nu mă considera astfel, în nesiguranţă,

temându-se de o cursă din partea mea, aproape că-i părea rău că a zis nu la început şi a încercat să se dezică cu un zâmbet abia schiţat.

— Nu, aşteaptă... trebuie să recunoşti că...

Frumos! Frumos! Acum Dida, continuând să se uite încruntată, când la mine, când la Quantorzo, arăta clar că nu mai ştie ce să creadă nici despre el, nici despre mine. Izbucnirea mea, întrebarea mea bruscă, care pentru ea — se înţelege — aparţinea lui Gengè al ei, erau cu totul de neînţeles ca atare, doar dacă nu cumva domnul Quantorzo, prezent aici, şi domnul Firbo nu comiseseră o greşeală enormă care să-l facă acum, Doamne, de nerecunoscut pe Gengè al ei în faţa rătăcirii momentane a lui Quantorzo; izbucnirea, spun, întrebarea au avut ca efect s-o facă să se îndoiască mai mult ca oricând de înţelepciunea şi seriozitatea respectabilului ei Quantorzo. Şi îşi exprima atât de clar îndoiala în privire, încât Quantorzo, imediat ce s-a gândit să i se adreseze şi ei, în tentativa lui de a se dezice prin zâmbetul abia schiţat, s-a pierdut şi mai mult, dându-şi seama imediat că îi lipsea alături siguranţa unui consens, pe care până acum crezuse că se poate baza.

Am izbucnit în râs. Nici unul din ei n-a ghicit motivul. Am fost tentat să li-l strig în faţă, scuturându-i: „Vedeţi? Vedeţi? Cum de puteţi fi atât de siguri, când de la o clipă la alta e de ajuns cea mai mică impresie ca să vă facă să vă îndoiţi de voi înşivă şi de ceilalţi?”

— Las-o baltă! am făcut un gest de enervare, ca să-i arăt că părerea pe care şi-o făcuse despre mine, despre sănătatea mea mintală, nu mai avea, cel puţin pentru moment, nici o importanţă. Răspunde-mi. Am văzut la bancă o mulţime de balanţe. Vă servesc la cântărirea amaneturilor, nu-i aşa? Dar tu, spune-mi: tu, tu în cugetul tău, ai cântărit tu, cu greutatea pe care o pot avea pentru ceilalţi, acestea pe care le numeşti acte normale ale băncii?

La întrebarea aceasta Quantorzo a privit din nou în jur, de parcă s-ar fi simţit îndepărtat de alţii, nu de mine, pe

ascuns, de subiect.

— Cum, în cugetul meu?

— Crezi că n-ai nici un amestec, i-am replicat imediat. Ei, ştiu! Poate crezi că n-am nici eu, fiindcă v-am lăsat atâţia ani la bancă, cu tot patrimoniul, să-l administraţi conform regulilor tatălui meu.

— Dar banca... a încercat să obiecteze Quantorzo. Am sărit din nou:

— Banca... banca... Nu vezi altceva decât banca, tu. Dar pe urmă eu aud, în oraş, cum mi se spune cămătar!

La această ieşire neaşteptată, Quantorzo a sărit în picioare la rândul lui, de parcă aş fi tras cea mai groaznică înjurătură sau aş fi proferat cel mai teribil blestem şi, prefăcându-se că o ia la goană: „O, Doamne sfinte!”, a exclamat ridicându-şi braţele; şi, din nou: „O, Doamne sfinte!”, întorcându-se, cu capul între mâini, spre nevastă-mea, şi privind-o de parcă ar fi vrut să-i spună: „Auziţi, auziţi ce copilării? Şi eu, care credeam că avea să-mi spună ceva serios!” M-a apucat de un braţ, poate ca să mă smulgă din uimirea pe care, la rândul meu, mi-o provocase mimica lui furioasă şi mi-a strigat:

— Ce, iei în serios chestii din astea? Vezi-ţi de treabă! Dă-le-n colo!

Şi, ca să-şi ia revanşa, mă arăta cu degetul nevesti-mii, care râdea, ah, cum mai râdea, murea de râs, desigur, din cauza spuselor mele, dar şi a efectului pe care îl produseseră asupra lui Quantorzo, ca să nu mai vorbim de uimirea în care căzusem şi care, fără îndoială, trezea din nou în ea cea mai vie imagine a prostiei, atât de cunoscute dar dragi, a lui Gengè al ei.

Ei bine, m-am simţit rănit de râsul ei, aşa cum nu m-aş fi aşteptat în acel moment, în starea de spirit în care provocasem şi lăsasem să curgă discuţia noastră: m-am simţit rănit într-un punct sensibil despre care n-aş fi putut spune nici ce era, nici unde era, mai ales că până atunci îmi fusese clar că eu ca eu, în prezenţa celor doi, nu existam, în locul meu aflându-se „Gengè” al uneia şi

„dragul Vitangelo” al celuilalt, în care eu nu mă puteam simţi viu.

În afara oricărei imagini prin care m-aş fi putut reprezenta viu mie însumi, ca o fiinţă pentru mine, în afara oricărei imagini prin care m-aş fi închipuit ca existând pentru ceilalţi, un „punct sensibil” din mine a fost atât de atins, că mi s-a întunecat privirea.

— Termină cu râsul! am strigat la nevastă-mea, dar cu un asemenea ton încât ea, privindu-mă (şi cine ştie ce figură trebuie să fi avut), a amuţit imediat, schimbându-se la faţă.

— Şi tu fii atent la ce îţi spun, am adăugat imediat, adresându-mă lui Quantorzo. Vreau ca banca să fie închisă chiar diseară.

— Închisă? Ce spui?

— Închisă? Închisă! am replicat, înfruntându-l. Vreau să fie închisă! Sunt eu patronul, da sau nu?

— Nu, dragă! Ce patron! a izbucnit. Nu eşti numai tu patronul!

— Cine altcineva? Tu? Domnul Firbo?

— Socrul tău! Atâţia alţii!

— Totuşi, banca poartă doar numele meu!

— Nu, al tatălui tău, care a fondat-o!

— Ei bine, vreau să fie şters!

— Cum să fie şters? Nu se poate!

— Ia ascultă! Nu sunt eu stăpân pe numele meu? Pe numele tatălui meu?

— Nu, pentru că se găseşte în actele de constituire a băncii acest nume; e numele băncii: creaţie a tatălui tău, ca şi tine! Şi-i poartă numele cu absolut aceleaşi drepturi cu care-l porţi şi tu!

— A, aşa e?

— Aşa, aşa!

— Şi banii? Cei pe care i-a băgat tata, ai lui? I-a lăsat băncii sau mie, tata?

— Ţie, dar investiţi în operaţiunile băncii.

— Şi dacă eu nu mai vreau? Dacă vreau să-i retrag, ca

să-i investesc în altă parte, unde-mi place, nu sunt stăpân pe ei?

— Dar arunci banca în aer!

— Şi ce-mi pasă? Nu vreau să mai ştiu de ea, ţi-am spus.

— Dar le pasă celorlalţi, dacă-mi dai voie! Tu duci la ruină interesele celorlalţi, ba chiar pe ale tale, pe ale soţiei, pe ale socrului tău!

— Ba deloc! Ceilalţi să facă ce-or vrea, să-şi ţină banii lor: eu mi-i retrag pe ai mei.

— Vrei deci să provoci lichidarea băncii?

— Mă pricep mai mult de-o grămadă la astea! Ştiu doar că vreau, „vreau" — înţelegi? —, vreau să-mi retrag banii, şi cu asta basta!

Acum văd bine că această ceartă violentă, cu replici rapide, este ca un adevărat meci de box între două voinţe opuse care caută să se anihileze reciproc, lovind, parând, replicând, convinsă fiecare că lovitura dată trebuie s-o pună la pământ pe cealaltă; până ce şi una şi alta nu capătă, din duritatea fiecărei replici a adversarului, dovada din ce în ce mai convingătoare că e inutil să insiste, deoarece cealaltă nu cedează. Şi figura cea mai ridicolă o fac de fapt adevăraţii pumni ridicându-se instinctiv pentru a însoţi, furioşi, vorbele, sau mai bine zis urletele, ajungând aproape de fălcile adversarului, fără însă a-l atinge, dinţii care se strâng şi nasurile încreţite, sprâncenele încruntate şi tot corpul cuprins de tremur.

Cu ultima salvă a celor trei „vreau", „vreau", „vreau" trebuie să fi zdrobit cu totul rezistenţa lui Quantorzo. L-am văzut împreunându-şi mâinile ca pentru rugăciune:

— Dar aş putea să ştiu măcar pentru ce? Aşa, dintr-o dată?

Am avut, văzându-l în atitudinea aceea, ca o ameţeală. Mi-am dat deodată seama că a le explica pe îndelete lui şi nevesti-mii, care erau suspendaţi de privirea mea, unul implorator şi cealaltă neliniştită şi speriată, motivele hotărârii mele încăpăţânate, atât de gravă pentru toţi, mi-ar fi fost imposibil. Motivele, pe care le simţeam ca pe un

nod în mine, subtile şi încurcate de lungile spasme ale atâtor momente de meditaţie, nu-mi mai erau de altfel prea clare nici mie însumi, împins cum eram de furia clocotitoare către acea teribilă străfulgerare, încărcată de tot ce descoperisem în singurătate; tenebre însă pentru ceilalţi, care trăiau orbi şi siguri de ei în plenitudinea obişnuită a sentimentelor lor. Am înţeles imediat că, dacă le-aş fi dezvăluit măcar un sigur lucru, le-aş fi părut iremediabil nebun amândurora: de exemplu, că *nu mă văzusem niciodată*, până cu puţin timp în urmă, aşa cum mă văzuseră ei întotdeauna, ca pe unul care trăieşte liniştit şi fără griji din dobânzile percepute de bancă, chiar dacă n-o recunoştea deschis. Şi de-abia o recunoşteam în prezenţa lor, că şi unuia şi celeilalte le păream de o naivitate atât de neverosimilă, că într-unui suscitase mimica aceea comico-furioasă, iar în cealaltă un râs ce nu se mai sfârşea. Şi cum să le spun că tocmai pe această „naivitate”, în ochii lor atât de neverosimilă, îmi bazam hotărârea? Păi, dacă fusesem întotdeauna cămătar, chiar înainte de a mă naşte? Nu mă văzusem eu pe strada principală a nebuniei, îndreptându-mă către o acţiune care trebuia să apară în ochii tuturor contrară mie şi incoerentă, lăsând deoparte voinţa mea, ca pe o batistă pe care o scoţi din buzunar? Nu recunoscusem eu însumi că domnul cămătar Vitangelo Moscarda putea, da, să înnebunească, dar în nici un caz să se distrugă?

Ei bine, dar ăsta, tocmai ăsta era „punctul meu sensibil” care fusese rănit, care mă orbea şi îmi anula în momentul acela puterea de înţelegere: cămătar nu, acum nu voiam să mai fiu nici pentru ceilalţi cămătarul care nu fusesem niciodată pentru mine, şi eram decis să nu mai fiu, chiar cu preţul ruinei mele totale. Şi, în sfârşit, acesta era un sentiment bine cimentat de voinţa care creştea în mine (deşi încă de atunci o observam cu puţină teamă şi neîncredere) la vederea soliditătii consistente a celorlalţi, surdă şi închisă în ea, ca de piatră. Aşa că a fost de ajuns ca nevastă-mea, profitând de rătăcirea mea bruscă, să

sară în sus impunându-i lui Gengè al ei să termine odată cu tonul ăla ridicol de comandă pe care şi-l lua şi, spunând asta, aproape să mă lovească peste faţă, a fost de ajuns atât ca să mi se întunece din nou privirea şi s-o apuc de mâini şi s-o zgâlţâi şi s-o împing înapoi în fotoliul ei.

— Termină tu, cu Gengè al tău care nu sunt eu, nu sunt eu, nu sunt eu! Ajunge cu marioneta asta! Vreau ce vreau: şi o să se facă aşa cum vreau eu!

M-am întors către Quantorzo:

— Ai înţeles?

Si am ieşit furios din salon.

Cartea a şasea

I
Între patru ochi

Puţin după aceea, închis în cameră ca un animal în cuşcă, pufneam din cauza purtării mele violente (prima), fără să pot scăpa de imaginea ei, de trupul uşor şi alb care părea că se destramă tot la zgâlţâielile cu care o împingeam înapoi, ţinând-o de mâini, şi o aruncam în fotoliu.

Ah, cât era de uşoară, cu toate volanele acelea în jurul rochiei ca neaua, în ciocnirea brutală cu violenţa mea!

Distrusă acum, ca o păpuşă fragilă, aruncată acolo, pe fotoliu, cu atâta furie, n-aş mai fi putut, cu siguranţă, s-o refac niciodată. Şi toată viaţa mea, aşa cum fusese până acum, cu ea, ca un joc de păpuşi: distrusă, sfârşită, poate pentru totdeauna.

Furia violenţei îmi pulsa vie în mâinile ce-mi tremurau încă. Dar îmi dădeam seama că furia aceasta nu se datora atât violenţei, cât apariţiei oarbe în mine a unui sentiment şi a unei voinţe care, până la urmă, îmi *dăduseră un trup:* un trup bestial care produsese spaimă şi-mi făcuse mâinile violente.

Deveneam „unul”.

Eu.

Eu, care acum mă voiam astfel.

Eu, care acum mă simţeam astfel.

În sfârşit!

Nu mai eram cămătar (gata cu banca!); şi nu mai eram Gengè (gata cu marioneta aceea!).

Dar inima continua să-mi bată tumultuos. Îmi tăia respiraţia. Îmi desfăceam şi-mi închideam pumnii, băgându-mi unghiile în carne. Şi de-abia, fără să-mi dau seama, îmi frecam o palmă de alta, învârtindu-mă prin

cameră, că mă scuturam ca un cal ce nu suportă frâul. Aiuram.

„Dar eu, unul, care? Cine?”

Dacă nu mai aveam ochi să mă văd singur ca pe unul pentru mine? Continuam să văd ochii tuturor, fixaţi asupra mea, dar, în acelaşi timp, fără să ştiu cum m-ar vedea acum, cu voinţa mea abia născută, când eu însumi nu ştiam încă ce aş reprezenta pentru mine.

Nu mai eram Gengè.

Eram un altul.

Tocmai asta voisem.

Dar ce altceva aveam eu în mine, dacă nu chinul de a mă descoperi nici unul şi o sută de mii?

Noua mea voinţă, noul meu sentiment puteau să apară, orbeşte, prin rana unui punct sensibil al meu pe care nu-l ştiam, dar cădeau imediat, cădeau sub teribila stră-fulgerare de lumină încărcată de ceea ce descoperisem.

Voiam totuşi să întrevăd, ca să-mi revin, ce-aş fi putut alcătui cu puţinul sânge din rana aceea, cu umbra aceea de sentiment, sfâşiat, strivit, pe scheletul deşelat al fărâmei de voinţă: a, un biet omuleţ jigărit, speriat tot timpul de privirile celorlalţi, în mână cu săculeţul cu bani obţinuţi din lichidarea băncii. Şi cum aş fi putut să păstrez acum banii aceia?

Îi câştigasem eu oare prin munca mea?

Faptul că-i retrăsesem de la bancă pentru a nu mai produce alte dobânzi era oare de ajuns ca să-i purifice de camăta din care proveneau? Şi atunci? Să-i arunc? Din ce aş fi trăit? Eram capabil de vreo muncă? Şi Dida?

Era şi ea — simţeam bine asta, acum că n-o mai aveam în casă — era şi ea un *punct sensibil* în mine. Eu o iubeam, în ciuda sfâşierii date de conştiinţa deplină a faptului că nu-mi aparţinea în chiar trupul meu, ca obiect al dragostei ei. Dar dulceaţa pe care acest trup o primea din dragostea ei tot eu o gustam, orb în voluptatea îmbrăţişării; chiar dacă eram câteodată tentat s-o strâng de gât văzând, între buzele umede şi tremurătoare, ca un zâmbet sau un

suspin, cum şopteşte un nume stupid: *Gengè*.

II
În gol

Încremenirea suspendată a tuturor obiectelor din salon, în care am intrat atras parcă de tăcerea ce se făcuse acolo: fotoliul pe care stătuse ea înainte, canapeaua în care se afundase Quantorzo, măsuţa lăcuită în alb şi auriu, celelalte scaune şi perdelele mi-au creat o impresie atât de groaznică de gol, încât m-am întors către servitori, Diego şi Nina, care mă anunţaseră că stăpâna plecase cu domnul Quantorzo, lăsând ordinul ca toate lucrurile ei să fie strânse, închise în cufere şi trimise acasă la tatăl ei; şi acum se uitau la mine, cu uimirea întipărită pe gurile deschise şi în ochii goliţi de expresie.

M-am enervat văzându-i. Am strigat:

— Foarte bine, executaţi ordinul.

Un ordin de executat era, în golul acela, ceva măcar pentru ceilalţi. Şi chiar pentru mine, dacă scăpăm de cei doi pe moment.

Cum am rămas singur, în mod ciudat, aproape vesel deodată, m-am gândit: „Sunt liber! A plecat!” Dar nu mi se părea adevărat. Aveam foarte ciudata impresie că plecase tocmai pentru a dovedi justeţea descoperirii mele,

care căpăta pentru mine o importanţă atât de mare şi absolută, că în comparaţie cu ea nici un alt lucru nu mai conta decât foarte puţin: chiar dacă îmi pierdeam nevasta, ba tocmai pentru asta.

„Uite că-i adevărat!”

Doar dovada era teribilă. Tot restul — ba da, ducă-se! — părea ridicol: plecarea ei bruscă împreună cu Quantorzo, ca şi revolta mea faţă de prostia asta, că lumea mă credea cămătar.

Păi cum, atunci? La asta eram redus? Să nu mai pot lua nimic în serios? Şi rana mea de dinainte, din cauza căreia

avusesem izbucnirea violentă?

Da. Dar unde era rana? În mine?

Dacă-mi atingeam, îmi strângeam mâinile, da, spuneam „eu”; dar cui i-o spuneam? Şi pentru cine? Eram singur. În toată lumea, singur. Şi în clipa fiorului, care acum îmi străbătea pielea capului, simţeam eternitatea şi răceala singurătăţii infinite.

Cui să-i spun „eu”? Ce însemna „eu”, dacă pentru ceilalţi avea un sens şi o valoare care nu puteau fi ale mele, iar pentru mine, în afara celorlalţi, faptul că-mi asumam unul devenea imediat groază de gol şi de singurătate?

III
Continuu să mă compromit

A venit la mine, în dimineaţa următoare, socrul meu.

Ar trebui să spun întâi (dar n-o s-o fac) până unde ajunsesem cu imaginaţia, aiurând în cea mai mare parte a nopţii, tot urmărind consecinţele situaţiei în care intrasem nu numai faţă de ceilalţi, dar şi faţă de mine însumi.

Mă sculasem obosit dintr-un somn de plumb, cu senzaţia apăsării ostile a tuturor lucrurilor, până şi a apei strânse în căuşul mâinilor ca să mă spăl, până şi a prosopului de care m-am folosit apoi, când, la anunţul vizitei, m-am simţit brusc înveselit de prompta deşteptare a toanei hazlii care, din fericire, ca un vânt benefic, îmi modifică, din când în când, starea de spirit.

Am aruncat prosopul şi i-am spus Ninei:

— Bine, bine. Introdu-l în salon şi spune-i că vin imediat.

M-am privit în oglindă cu o încredere totală, ba chiar am făcut cu ochiul pentru a-i arăta acelui Moscarda că noi doi ne înţelegem de minune. Şi el, ca să spunem adevărul, mi-a făcut cu ochiul imediat, ca să confirme înţelegerea.

(O să-mi spuneţi, ştiu, că asta depindea de mine, deoarece Moscarda din oglindă eram eu; şi o să-mi demonstraţi încă o dată că nu aţi înţeles nimic. Nu eram eu, puteţi să

mă credeţi. E adevărat că, o clipă mai târziu, înainte să ies, cum am întors puţin capul ca să-l văd în oglindă, era deja un altul şi pentru mine, cu un surâs diabolic în ochii şireţi şi foarte lucizi. Voi v-aţi fi speriat. Eu nu, fiindcă îl cunoşteam deja. Şi l-am salutat cu mâna. M-a salutat şi el, ca să spunem adevărul.)

Toate astea, pentru început. Comedia a continuat pe urmă în salon, cu socrul meu.

În patru?

Nu.

O să vedeţi în câţi Moscarda diferiţi, din moment ce existam în ei, m-am distrat să mă produc în dimineaţa aceea.

IV
Medic? Avocat? Profesor? Deputat?

Fără discuţie că socrul meu era cauza nesperatei treziri a toanei mele, din cauza realităţii (da, o, Doamne!), poate cam lipsite de respect, pe care eu i-o dădusem până acum, de tip extrem de stupid şi mereu mulţumit de sine însuşi.

Foarte îngrijit, nu numai în vestimentaţie, ci chiar în felul în care-şi pieptăna părul şi mustăţile, până la ultimul firişor; foarte blond, cu o înfăţişare nu vulgară dar, oricum, comună; ar fi putut să renunţe la toată pedanteria, deoarece hainele pe care le purta, ireproşabile, parcă nu-i aparţineau lui, ci croitorului care le cususe; până şi capul atât de aranjat şi mâinile parcă şlefuite, de aveai impresia că au fost prinse, aşa vii şi cărnoase, de gulerul şi mânecile lui, ar fi făcut o figură foarte bună, ca nişte mostre în ceară, în vitrina unui frizer sau a unui marochiner. Când îl auzeai vorbind, când îl vedeai cum îşi închide pe jumătate ochii albaştri deschis, ca de porţelan, în beatitudinea unui zâmbet peren la tot ce îi ieşea de pe buzele de culoarea coralului, când îl vedeai apoi cum îşi redeschide ochii şi pleoapa dreaptă îi rămânea puţin lipită,

de parcă nu reuşea să se despartă atât de repede de gustul savuros al unei satisfacţii intime pe care nimeni nu ar fi bănuit-o la el, nu putea să nu-ţi facă o impresie foarte ciudată, atât părea de artificial, repet: un manechin pentru croitor şi un cap de vitrină de frizer.

Acum, în timp ce eu mi-l imaginam aşa, surpriza de a-l vedea cu ţinuta în dezordine şi agitat n-a făcut decât să aţâţe în mine, brusc, dorinţa de a încerca riscul voluptuos al celui care înaintează fără apărare şi zâmbitor către un duşman înarmat, după ce acesta din urmă i-a atras atenţia să nu mai facă nici un pas.

Toana care se aprinsese din nou în mine îmi aşternea pe buze un zâmbet de sfidare şi pe frunte un aer de nesocotinţă, pentru jocul pe care voia să-l continue, foarte periculos, deoarece erau în discuţie interese atât de importante şi pentru tipul de acolo şi pentru ceilalţi: soarta băncii, soarta familiei mele, alte dovezi ale acelui lucru teribil pe care îl ştiam deja — că o să par, în mod inevitabil, nebun şi mai mult decât înainte, datorită vorbelor pe care aveam de gând să le spun, pornit în jos, gata să-mi rup gâtul, pe panta *naivităţii* incredibile şi neverosimile care-l făcuse pe Quantorzo să încremenească, iar pe nevastă-mea să se prăpădească de râs. Într-adevăr, şi pentru mine acum, dacă analizam bine lucrurile, conştiinţa de care mă agăţam nu mai putea fi o scuză valabilă. Puteam eu avea remuşcări pentru o camătă pe care nu o practicasem niciodată? Semnasem, într-adevăr, formal actele băncii, trăisem până atunci din câştigul ei fără să mă gândesc la asta, dar acum, că îmi dădeam seama, în sfârşit, aş fi retras banii de la bancă şi, pentru a avea conştiinţa împăcată, aş fi scăpat de ei oricum, făcând o operă de caritate sau ceva asemănător.

— Cum aşa? Şi asta ţi se pare un fleac? Doamne sfinte, deci e adevărat?

— Ce să fie adevărat?

— Că ai înnebunit! Şi cu fata mea ce vrei să faci? Cum vrei să trăieşti? Din ce?

— Uite, ăsta da, ăsta mi se pare un lucru important. Demn de studiat.

— Să-ţi ruinezi pentru totdeauna situaţia? Fiecare şi-a văzut de afacerile lui, de când e lumea lume.

— Foarte bine. Şi, de acum înainte, o să-mi văd şi eu de ale mele.

— Cum ale tale, dacă arunci banii câştigaţi de tatăl tău în atâţia ani de muncă?

— Am şase ani de universitate!

— A! Ai vrea să te întorci la universitate?

— Aş putea.

A dat să se ridice. L-am reţinut, întrebându-l:

— Iertaţi-mă, înainte să lichidăm banca, o să avem timp, nu-i aşa?

S-a ridicat furibund, cu braţele în sus.

— Ce lichidare! Ce lichidare! Ce lichidare!

— Dacă nu mă lăsaţi să vorbesc... S-a întors brusc.

— Ce vrei să spui? Aiurezi!

— Sunt foarte calm, i-am atras atenţia. Voiam să vă spun că am început mai multe facultăţi, pe care le-am întrerupt într-un stadiu destul de avansat.

M-a privit uluit.

— Facultăţi? Ce înseamnă asta?

— Că aş putea, foarte repede, să obţin o diplomă de medic, de exemplu, sau de licenţiat în litere şi filozofie.

— Tu?

— Nu credeţi? Da. Începusem chiar medicina. Trei ani. Şi îmi plăcea. Întrebaţi-o, întrebaţi-o pe Dida cum i-ar plăcea să-l vadă pe Gengè al ei. Medic sau profesor? Vorbesc cu uşurinţă; aş putea, dacă vreau, să fiu chiar avocat.

S-a scuturat violent.

— Dar n-ai vrut să faci nimic, niciodată!

— Da. Dar nu din neseriozitate, vedeţi. Ci dimpotrivă! Intram prea mult în subiect. Şi nu reuşeşti să faci nimic, credeţi-mă, dacă intri prea mult într-un lucru. Faci anumite descoperiri! Foarte uşor însă, vă asigur, medic,

avocat sau, dacă Dida preferă, profesor aş putea fi oricând. Numai să mă apuc.

Vânăt din cauza efortului pe care-l făcea ca să se stăpânească ascultându-mă, a luat-o la goană. Sau ar fi explodat. Am fugit după el, strigându-i:

— Ba nu, ascultaţi-mă, dacă dau banii tatei, gândiţi-vă ce popularitate! M-ar putea alege chiar deputat, gândiţi-vă! Dacă Didei i-ar plăcea, v-ar plăcea şi dumneavoastră: un ginere deputat... Nu mă vedeţi deputat? Nu mă vedeţi?

Fugise deja, urlând la fiecare cuvânt al meu:

— Nebunule! Nebunule! Nebunule!

V
Şi de ce, de fapt?

Tonul era de glumă, nu neg, datorită capriciului meu blestemat. Şi se poate ca şi eu să fi vorbit cu multă infatuare: recunosc asta. Dar posibilitatea unui Gengè medic sau avocat sau profesor, sau chiar deputat, dacă mă făcea să râd pe mine, ar fi putut să-i trezească lui, zic eu, măcar consideraţia şi respectul de care se bucură de obicei, în provincie, aceste nobile profesii exercitate în mod obişnuit de atâţia tipi mediocri cu care, la urma urmei, nu mi-ar fi fost greu să concurez.

Motivul era altul, ştiu bine asta. *Nu mă vedea astfel nici el*, socrul meu. Din cu totul alte motive decât mine.

El nu putea să admită că eu i-aş fi scos ginerele (pe acel Gengè al lui pe care-l vedea în mine, cine ştie cum) din starea materială de care se bucurase până acum, adică din acea comodă consistenţă de marionetă pe care el, de o parte, şi fiică-sa, de alta, şi ceilalţi asociaţi ai băncii, din punctul lor de vedere, i-o dăduseră.

Trebuia să-l las aşa cum era. Gengè, bunul fiu feroce, să trăiască fără a se gândi la camăta băncii pe care nu o administra el.

Şi vă jur că l-aş fi lăsat acolo, ca să nu-mi tulbur biata

păpuşă, la a cărei dragoste ţineam aşa de mult totuşi, şi pentru a nu provoca atâtea griji tuturor oamenilor de treabă care mă iubeau dacă, lăsându-l acolo pentru ceilalţi, eu aş fi putut să plec în altă parte, cu un alt trup şi cu un alt nume.

VI
Biruind râsul

Ştiam la fel de bine că, dacă aş fi început o nouă viaţă, apărând mâine în ochii celorlalţi ca medic, să zicem, avocat sau profesor, nu m-aş fi regăsit nici aşa, unul pentru toţi sau pentru mine însumi, în rolul şi în acţiunile nici uneia din aceste profesii.

Eram prea pătruns de spaima de a intra în închisoarea unei forme oarecare.

Nu-i mai puţin adevărat că aceleaşi propuneri, pe care le-am făcut ca să mă amuz socrului meu, mi le făcusem serios în timpul nopţii, biruind râsul provocat de imaginile mele ca avocat sau medic sau profesor. Mă gândisem, în sfârşit, că una din aceste profesii, oricare ar fi fost ea, ar fi trebuit să o accept ca pe o necesitate dacă Dida, întorcându-se la mine, aşa cum doream, m-ar fi obligat să-i asigur noua sa existenţă ca un nou Gengè.

Dar, după furia cu care socrul meu a fugit, puteam să trag concluzia că nici pentru Dida nu se putea naşte un nou Gengè din cel vechi. Cu atât mai mult cu cât cel vechi îi arăta că era nebun fără speranţă, dacă dorea să renunţe, aşa, *pentru nimic*, dintr-o clipă în alta, la viaţa în care se simţise până acum fericit.

Şi eram cu adevărat nebun dacă aveam pretenţia ca o păpuşă ca ea să înnebunească împreună cu mine, aşa, *pentru nimic*.

Cartea a şaptea

I
O complicaţie

În dimineaţa următoare am fost invitat printr-un bilet să merg acasă la Anna Rosa, prietena soţiei mele, despre care am mai vorbit la început, o dată sau de două ori, în treacăt.

Mă aşteptam ca cineva să încerce să medieze o împăcare între mine şi Dida, dar acest cineva, după opinia mea, trebuia să vină din partea socrului şi a celorlalţi asociaţi de la bancă, nu direct din partea soţiei, mai ales că singurul obstacol de înlăturat era intenţia mea de a lichida banca. Între mine şi soţia mea nu se întâmplase aproape nimic. Era de ajuns ca eu să-i spun Annei Rosa că îmi pare sincer rău de gestul urât faţă de Dida, atunci când o zgâlţâisem şi o aruncasem pe fotoliul din salon, şi împăcarea ar fi avut desigur loc.

Că Anna Rosa şi-ar fi luat sarcina să mă facă să renunţ la intenţia mea, punând asta drept condiţie pentru întoarcerea soţiei mele, mi s-a părut un lucru inadmisibil.

Ştiam de la Dida că prietena ei refuzase mai multe partide aşa-zis avantajoase din dispreţ pentru bani, atrăgându-şi reprobarea oamenilor cu scaun la cap şi chiar şi pe a Didei care, desigur, căsătorindu-se cu mine (adică cu fiul unui cămătar), trebuie să fi lăsat de înţeles prietenelor ei că o făcea deoarece, la urma urmelor, era o căsătorie „avantajoasă”.

Deci Anna Rosa nu putea fi avocatul cel mai potrivit pentru a salva acest „avantaj”.

Se întâmpla, probabil, mai curând contrariul: Dida recursese la ajutorul ei ca să-mi transmită că tatăl ei, de acord cu ceilalţi asociaţi, o ţinea în casă şi nu o lăsa să se întoarcă la mine, dacă nu renunţam la intenţia mea de a

lichida banca. Dar, cunoscând-o bine pe soţia mea, nu mi se părea posibil nici acest lucru.

Am dat deci curs invitaţiei cu multă curiozitate. Nu izbutisem să-i ghicesc motivul.

II
Primul avertisment

O cunoşteam puţin pe Anna Rosa. O văzusem de mai multe ori acasă la mine, dar, ţinându-mă departe, mai mult din instinct decât în mod deliberat, de prietenele soţiei mele, schimbasem cu ea foarte puţine cuvinte. Câteva zâmbete abia schiţate, surprinse întâmplător pe buzele ei în timp ce mă privea în fugă, îmi păruseră atât de evident adresate imaginii stupide pe care Gengè al soţiei mele trebuie să i-o fi creat în minte, încât n-am avut nici cea mai mică dorinţă să stau de vorbă cu ea.

Nu fusesem niciodată la ea acasă.

Orfană de tată şi mamă, trăia împreună cu o mătuşă în casa aceea care pare strivită de zidurile foarte înalte ale Abaţiei Mari: ziduri de vechi castel, cu ferestrele zăbrelite, la care, la apus, apar încă puţinele maici bătrâne care au mai rămas. Una din acele maici, cea mai tânără, era chiar mătuşa Annei Rosa, sora tatălui ei; şi era, se zicea, pe jumătate nebună. Dar e foarte uşor să faci să înnebunească o femeie, închizând-o într-o mânăstire. De la soţia mea, care a fost crescută timp de trei ani în mănăstirea San Vincenzo, ştiu că toate maicile, bătrâne şi tinere, erau, care într-un fel, care în altul, pe jumătate nebune.

N-am găsit-o acasă pe Anna Rosa. Bătrâna servitoare care-mi adusese biletul mi-a spus, vorbindu-mi misterios prin ferestruica uşii, fără să-mi deschidă, că stăpâna ei era sus la Abaţie, la mătuşa ei, şi că să mă duc s-o caut acolo, cerându-i maicii portărese să mă introducă în vorbitorul maicii Celestina.

Tot acest mister m-a mirat. Şi, la început, în loc să-mi aţâţe curiozitatea, m-a oprit să mă duc. În măsura în care mai puteam, în uimirea care mă cuprinsese, am simţit nevoia să reflectez puţin asupra ciudăţeniei acelei întâlniri sus la Abaţie, în vorbitorul unei maici.

Mi s-a părut că nu există nici o legătură între banala mea nenorocire conjugală şi invitaţia aceea, şi am căzut pe gânduri ca din cauza unei complicaţii neprevăzute, ce ar fi adus cu ea cine ştie ce consecinţe în viaţa mea.

Aşa cum toţi ştiu acum la Richieri, puţin a lipsit să numi aducă moartea. Dar aici îmi place să repet ceea ce am spus în faţa judecătorilor, ca să şterg pentru totdeauna în mintea tuturor bănuiala că depoziţia mea de atunci a fost făcută pentru a o salva şi a o absolvi de orice vină pe Anna Rosa. Nici o vină din partea ei. A fost vina mea, sau mai curând a ceea ce a fost până acum materia chinuitoarelor mele reflecţii, că aventura neaşteptată în care m-am băgat, aproape fără să vreau, pentru un ultim şi disperat experiment, era să aibă un astfel de sfârşit.

III
Revolverul dintre flori

Pe una din străduţele în pantă din oraşul vechi, în timpul zilei infestate de duhoarea gunoiului în putrefacţie, am urcat la Abaţie.

Când te-ai obişnuit să trăieşti într-un anumit fel, a merge într-un loc mai deosebit, simţind în linişte ca o bănuială că există ceva misterios pentru tine, care, în pofida faptului că eşti aici, prezent, este poate inaccesibil spiritului tău, îţi dă o stare de nelinişte nedefinită, deoarece te gândeşti că, dacă ai putea pătrunde acolo, viaţa ta s-ar deschide către cine ştie ce senzaţii noi, încât ţi s-ar părea că trăieşti pe altă lume.

Abaţia, fost castel feudal al familiei Chiaromonte, cu poarta mare şi joasă, roasă peste tot de cari, vasta curte

cu cisterna în mijloc, scara largă şi dărăpănată, întunecată şi sonoră, rece ca o grotă, coridorul lung şi lat, cu atâtea uşi de o parte şi de cealaltă şi dalele roşii ale podelei înfundate, care străluceau în lumina ce intra pe fereastra mare din fund, deschisă către imensitatea cerului, adunase în ea şi văzuse trecând atâtea fapte de viaţă şi întâmplări, că acum, în agonia lentă a celor câtorva maici care colindau rătăcite prin ea, părea să-şi fi pierdut cu totul conştiinţa de sine. Totul părea aici, înăuntru, să-şi fi pierdut memoria, în lunga aşteptare a morţii ultimelor maici, una câte una; era uitat de mult motivul pentru care castelul baronal fusese construit iniţial, devenind apoi, pentru atâtea secole, Abaţie.

Maica portăreasă a deschis una din uşile de pe coridor şi m-a introdus într-un mic vorbitor. Un clopoţel melancolic a sunat îndată jos, poate pentru a o chema pe maica Celestina.

Vorbitorul era cufundat în întuneric, astfel că la început nu am zărit altceva decât zăbrelele din fund, ce se întrevedeau în lumina slabă ce intra pe uşa deschisă. Am rămas în picioare, în aşteptare; şi cine ştie cât aş mai fi stat aşa, dacă până la urmă o voce stinsă de după zăbrele nu m-ar fi invitat să mă aşez, anunţându-mă că Anna Rosa va veni curând sus, din grădină.

N-o să încerc să descriu impresia pe care mi-a făcut-o vocea aceea neaşteptată în întuneric, din spatele zăbrelelor. M-a fulgerat doar în beznă soarele ce trebuia să fie în grădina Abaţiei, despre care nu ştiam unde se află, dar era, desigur, plină de verdeaţă; şi deodată s-a luminat în mijlocul acelei verdeţi figura Annei Rosa aşa cum n-o văzusem niciodată, fremătând toată de delicateţe şi maliţiozitate. A fost ca un fulger. Am reintrat în beznă. Sau, mai curând, nu în beznă, deoarece acum puteam să zăresc zăbrelele şi, în afara lor, o masă şi două scaune. Dincolo de zăbrele, tăcere. Am căutat vocea care mi se adresase, stinsă dar proaspătă, aproape tinerească. Nu mai era nimeni. Şi totuşi trebuia să fi fost vocea unei

bătrâne.

Anna Rosa, vocea aceea, vorbitorul, soarele în beznă, verdele grădinii: m-a apucat ameţeala. Puţin mai târziu Anna Rosa a deschis cu zgomot uşa şi m-a chemat afară din vorbitor, pe coridor. Era aprinsă la faţă, cu părul în dezordine, ochii strălucitori, cămaşa albă de lână tricotată descheiată la piept ca atunci când ţi-e cald, şi avea în mâini multe flori şi o împletitură de iederă, ce-i trecea peste umăr şi-i atârna mult pe spate. A alergat, invitându-mă s-o urmez, în fundul coridorului, a urcat pe scăriţa de sub fereastră, dar, în timp ce urca, poate pentru a reţine cu mâna o parte din florile ce-i alunecau, a scăpat în schimb poşeta şi imediat o detunătură, urmată de un strigăt foarte ascuţit, a făcut să răsune întreg coridorul.

Abia am avut timp s-o susţin pe Anna Rosa, care îmi cădea în braţe. Complet uluit, înainte să-mi dau seama ce se întâmplase, am văzut în jurul meu şapte maici bătrâne ce piuiau speriate şi, deşi veniseră în coridor în urma împuşcăturii şi o vedeau pe Anna Rosa rănită în braţele mele, erau agitate din cu totul alt motiv, pe care la început nu l-am înţeles, deoarece mi se părea imposibil ca ele să se gândească la altceva decât la ceea ce le ceream cu voce tare, adică la un pat pe care să aşezăm rănita. Îmi răspundeau „Monseniorul”, că trebuia să sosească Monseniorul. La rândul ei, Anna Rosa striga în braţele mele: „Revolverul! Revolverul!”, adică voia de la mine revolverul care se găsea în poşetă, întrucât era o amintire de la tatăl ei.

Că în poşeta ce căzuse trebuia să fie un revolver care, descărcându-se, o rănise la un picior, mi s-a părut imediat un lucru evident; dar nu-mi era tot aşa de clar motivul pentru care îl avea la ea şi tocmai în dimineaţa aceea, în care îmi dăduse întâlnire la Abaţie. Mi s-a părut foarte ciudat, dar nu mi-a trecut o clipă prin minte că l-ar fi luat pentru mine.

Mai uluit ca oricând, văzând că nimeni nu mă ajuta să duc rănita, am luat-o în braţe şi am dus-o afară din Abaţie,

în jos pe străduţă, acasă.

Puţin mai târziu a trebuit să urc din nou la Abaţie pentru a lua de pe coridorul de sub fereastră revolverul acela, care trebuia apoi să fie folosit contra mea.

IV
Explicaţia

Ştirea despre accidentul ciudat de la Abaţia Mare şi despre mine care ieşeam în goană, ţinând-o pe braţe pe Anna Rosa rănită, s-a răspândit ca fulgerul în Richieri, dând imediat prilej de bârfe care, prin absurditatea lor, mi s-au părut de-a dreptul ridicole. Atât eram de departe de a bănui că nu păreau doar verosimile, ci erau considerate chiar adevărate; şi nu numai de cei ce le răspândeau şi le înfloreau, dar chiar de cea pe care o ţineam rănită în braţe.

Chiar aşa.

Deoarece Gengè, domnilor, acel prostănac de Gengè al nevesti-mii Dida nutrea, fără ca eu să ştiu, o arzătoare simpatie pentru Anna Rosa. Dida i-o băgase în cap, Dida, care-şi dăduse seama de ea. Nu-i spusese niciodată nimic lui Gengè al ei, dar i-o mărturisise, zâmbind, amicei ei, ca să-i facă plăcere şi ca să-i explice, poate, motivul pentru care Gengè se eschiva când ea venea în vizită: se temea să nu se îndrăgostească.

Nu am nici un drept să dezmint această simpatie a lui Gengè pentru Anna Rosa. Pot cel mult să susţin că nu era adevărată în ce mă priveşte; dar nici măcar asta n-ar fi just să afirm, deoarece, efectiv, nu-mi pusesem niciodată problema dacă simţeam simpatie sau antipatie pentru prietena nevesti-mii.

Cred că am demonstrat destul de clar că realitatea lui Gengè nu-mi aparţinea mie, ci nevesti-mii Dida, care o crease.

Deci, dacă Dida îi atribuia această simpatie secretă lui

Gengè al ei, contează prea puţin dacă ea era adevărată pentru mine: era foarte adevărată pentru Dida, care găsea în ea motivul pentru care mă ţineam departe de Anna Rosa; şi tot atât de adevărată şi pentru Anna, încât privirile pe care, de câteva ori, i le aruncasem în fugă fuseseră interpretate de ea ca ceva în plus, datorită căruia eu nu eram prostănacul drăguţ de Gengè pe care şi-l imagina nevastă-mea Dida, ci un foarte nefericit domn Gengè, ce trebuia să sufere cine ştie ce sfâşieri interioare pentru că era apreciat şi iubit astfel de propria nevastă.

Fiindcă, dacă vă gândiţi bine, ăsta e cel mai mic lucru ce poate decurge din atâtea realităţi neaşteptate pe care ni le acordă ceilalţi. În mod superficial, noi obişnuim să le numim false supoziţii, judecăţi eronate, consideraţii gratuite. Dar tot ceea ce alţii îşi închipuie pe seama noastră e într-adevăr posibil, chiar dacă nu e adevărat pentru noi. Ceilalţi râd de pretenţia noastră că nu ar fi adevărat pentru noi. E adevărat pentru ei. Atât de adevărat, că se poate întâmpla ca ceilalţi, dacă nu vă ţineţi strâns de realitatea pe care v-aţi acordat-o voi înşivă, să vă facă să recunoaşteţi că mai adevărată decât a voastră e realitatea ce v-o acordă ei. Nimeni n-a simţit asta mai mult ca mine.

M-am trezit deci, fără să bănuiesc nimic, foarte îndrăgostit de Anna Rosa şi, din acest motiv, implicat în accidentul de la Abaţie, aşa cum niciodată nu mi-aş fi închipuit.

Îngrijind-o pe Anna Rosa, după ce o dusesem acasă pe braţe şi o aşezasem în patul ei, după ce alergasem după un medic, după o infirmieră care să-i acorde primul ajutor, am simţit imediat şi eu că este foarte posibil, aşa e, ceea ce îşi imaginase în urma confidenţelor Didei: simpatia mea pentru ea. Şi am obţinut din gura ei, aşezat la picioarele patului, în intimitatea de culoare roz a cămăruţei ofensate de mirosul urât al medicamentelor, toate explicaţiile. Şi, în primul rând, aceea a prezenţei revolverului în poşetă, cauza accidentului.

Cum a râs din toată inima imaginându-şi că cineva putea să-şi închipuie că ea îl luase pentru mine, când mi-a dat întâlnire la Abaţie.

Purta întotdeauna cu ea, în poşetă, revolverul, de când îl găsise în buzunarul unei veste a tatălui ei, mort pe neaşteptate cu şase ani în urmă. Foarte mic, cu patul de sidef, lucitor şi viu, i se păruse un bibelou, cu atât mai drăguţ cu cât închidea în mecanismul său graţios puterea de a ucide. Şi nu numai o dată, mi-a mărturisit, în nu puţine momente când lumea înconjurătoare, din cauza unor ciudate spaime sufleteşti, i se părea deşartă, fusese tentată s-o încerce, jucându-se cu ea, în timp ce gusta cu degetele, pe netezimea oţelului lucios şi a sidefului, deliciul de a pipăi. Acum, că revolverul, în loc de tâmplă sau inimă, din voinţa ei, putuse din întâmplare s-o *muşte* de un picior, şi chiar cu riscul — cum se temea — s-o lase şchioapă, îi provoca o neplăcere extrem de ciudată. Crezuse că intrase atât de bine în posesia lui, încât n-ar mai fi trebuit să aibă puterea aceea în sine. Îl vedea *rău* acum. Îl scotea din sertarul noptierei de lângă pat, se uita la el şi-i spunea:

— Răule!

Dar întâlnirea de sus, la Abaţie, în vorbitorul mătuşii maici, la ce bun? Şi cele şapte maici care, în loc să se gândească la rănită, îmi vorbeau, aproape speriate, de vizita nu ştiu cărui Monsenior?

Am avut şi explicaţia acestui mister.

Ea ştia că în dimineaţa aceea Monseniorul Partanna, episcop de Richieri, urma să le viziteze pe maicile bătrâne de la Abaţia Mare, aşa cum obişnuia în fiecare lună. Pentru bătrânele maici vizita era ca o anticipare a beatitudinii cereşti; că accidentul risca să le-o strice fusese deci pentru ele grija cea mai mare. Mă chemase sus, la Abaţie, deoarece voia ca eu să vorbesc imediat, chiar în dimineaţa aceea, cu episcopul.

— Eu, cu episcopul? De ce?

Pentru a împiedica din timp complotul ce se ţesea

contra mea.

Voiau să mă pună de-a dreptul sub interdicţie, declarându-mă alienat mintal. Dida o anunţase că fuseseră deja adunate şi puse în ordine toate dovezile, din partea lui Firbo, a lui Quantorzo, a tatălui ei şi a ei înseşi, pentru a demonstra nebunia mea evidentă. Mulţi erau gata să depună mărturie; chiar şi acel Turolla pe care-l apărasem împotriva lui Firbo şi a tuturor funcţionarilor băncii; până şi Marco di Dio, căruia îi donasem o casă.

— Dar o s-o piardă, nu m-am putut abţine să-i spun Armei Rosa. Dacă sunt declarat alienat mintal, actul de donaţie va deveni nul!

Anna Rosa mi-a râs în nas, că prea eram naiv. Lui Marco di Dio îi promiseseră că, dacă depunea mărturie cum doreau ei, n-ar fi pierdut casa. Şi putea, de altfel, să depună mărturie după cum îi dicta conştiinţa.

Am privit-o interzis pe Anna Rosa, care râdea. Ea şi-a dat seama şi a început să ţipe:

— Ba da, nebunii! Toate sunt nebunii! Toate sunt nebunii!

Numai că ei îi plăceau, le aproba, şi mai ales dacă mă îndreptam cu adevărat către cea mai mare dintre ele: să arunc banca în aer şi să îndepărtez de mine o femeie care fusese întotdeauna duşmanul meu.

— Dida?

— Nu credeţi?

— Duşman, da, acum.

— Nu, dintotdeauna! Dintotdeauna!

Şi m-a informat cum încerca de multă vreme s-o facă să înţeleagă pe nevastă-mea că eu nu eram prostul pe care şi-l imagina ea, în lungi discuţii care-o costaseră o oboseală infinită, atunci când încerca să-şi frâneze ciuda pe care i-o provoca încăpăţânarea femeii aceleia de a vrea să vadă în atâtea acţiuni sau vorbe de-ale mele o prostie ce nu exista sau o răutate pe care doar un duşman premeditat le putea vedea.

Am înlemnit. Deodată, în urma confidenţelor Annei

Rosa, am văzut o Didă atât de deosebită de a mea şi în acelaşi timp la fel de adevărată, că am simţit — în acel moment mai mult ca oricând — toată durerea descoperirii mele. O Didă care vorbea despre mine aşa cum nu mi-aş fi imaginat niciodată că ar putea vorbi, duşmănoasă mie chiar trupeşte. Toate amintirile intimităţii noastre comune, trădate într-un mod atât de nedemn încât, pentru a le recunoaşte, trebuia să trec cu ciudă peste ridicolul de care nu-mi dădusem seama până acum, să mă apăr contra ruşinii pe care înainte, în secret, nu mi se păruse că trebuie s-o simt. Ca şi cum prin trădare, după ce m-a convins să mă dezgolesc, încrezător, ar fi deschis larg uşa şi m-ar fi expus batjocurii oricui ar fi vrut să intre să mă vadă aşa, gol şi fără apărare. Şi aprecieri despre familia mea şi judecăţi asupra celor mai fireşti obiceiuri ale mele, la care nu m-aş fi aşteptat niciodată din partea ei. Într-un cuvânt, o altă Didă, o Didă cu adevărat duşmănoasă.

Şi totuşi sunt foarte sigur că cu Gengè al ei nu se prefăcea: era cu Gengè al ei aşa cum putea fi pentru el, cu totul integră şi sinceră. În afara vieţii pe care-o ducea cu el, devenea o alta: acea alta care acum îi convenea sau îi plăcea sau se simţea cu adevărat că este pentru Anna Rosa.

Dar de ce mă mir eu? Nu puteam să i-l las întreg pe Gengè al ei, aşa cum şi-l alcătuise ea, ca să fiu un altul pentru mine?

Aşa cum se întâmpla cu mine, se întâmpla cu toţi.

Nu trebuia să-i dezvălui secretul descoperirii mele Annei Rosa. Am fost ispitit chiar de ea, prin ceea ce mi-a spus, aşa brusc, despre nevastă-mea. Şi nu mi-aş fi închipuit niciodată că revelaţia aceasta îi va produce tulburarea sufletească ce i-a produs-o, până la a o face să comită nebunia pe care a comis-o.

Dar o să vorbesc întâi de vizita mea la Monsenior, la care chiar ea m-a împins cu multă grabă, ca la ceva ce nu suferea amânare.

V

Dumnezeul dinăuntru şi Dumnezeul din afară

Pe vremea când o scoteam la plimbare pe Bibì, căţeluşa nevesti-mii, bisericile din Richieri mă duceau la disperare.

Bibì voia să intre în ele cu orice preţ.

Când o certam se aşeza, îşi ridica una din lăbuţele de dinainte, dădea din ea, strănuta şi pe urmă, cu o ureche în sus şi alta în jos, se uita la mine cu aerul că nu-i venea a crede că ar fi posibil ca unei căţeluşe frumoase ca ea să nu-i fie permis să intre în biserică. Dacă nu locuia nimeni acolo!

„Nimeni? Cum nimeni, Bibì?" — îi spuneam eu. „Acolo locuieşte cel mai demn de respect sentiment omenesc. Tu nu poţi să înţelegi lucrurile astea, fiindcă eşti, spre norocul tău, căţeluşă, şi nu om. Oamenii, vezi, simt nevoia să facă o casă şi sentimentelor lor. Nu le ajunge că au înăuntru, în inimă, sentimentele; vor să le vadă şi în afară, să le atingă. Şi atunci le construiesc o casă."

Mie îmi fusese de ajuns întotdeauna să am înăuntru, în felul meu, sentimentul divinităţii. Din respect faţă de sentimentele celorlalţi, îi interzisesem mereu lui Bibì să intre în biserică; dar nu intram nici eu. Îmi păstram sentimentul şi încercam să-l respect stând în picioare, în loc să mă duc să îngenunchez în casa pe care i-o construiseră.

Acel *punct sensibil* pe care-l simţisem rănit în mine, când soţia mea a râs auzindu-mă spunând că nu mai vreau să fiu considerat cămătar la Richieri, era Dumnezeu, fără îndoială: Dumnezeu, care se simţea rănit în mine. Dumnezeu, care în mine nu mai putea tolera ca ceilalţi din Richieri să mă considere cămătar.

Dar dacă m-aş fi dus să le spun asta lui Quantorzo, Firbo sau celorlalţi asociaţi de la bancă, le-aş fi dat, desigur, o altă dovadă a nebuniei mele.

Trebuia în schimb ca Dumnezeul dinăuntru, acest

Dumnezeu care le-ar fi părut în mine de-acum tuturor nebun, să meargă cu cea mai mare pocăinţă să-l viziteze şi să-i ceară ajutor şi protecţie foarte înţeleptului Dumnezeu din afară, care-şi avea casa şi servitorii lui extrem de credincioşi şi plini de zel şi puterile sale desfăşurate în lume cu atâta ştiinţă şi strălucire, încât se făcea iubit şi temut.

Pe acest Dumnezeu nu exista nici cel mai mic pericol ca Firbo sau Quantorzo să încerce să-l numească nebun.

VI
Un episcop incomod

M-am dus deci să-l caut la episcopie pe Monsenior Partanna.

Se spunea la Richieri că fusese ales episcop în urma intrigilor unor puternici prelaţi din Roma. Fapt e că, deşi de câţiva ani în fruntea diecezei, nu reuşise încă să-şi câştige simpatia şi încrederea nimănui.

La Richieri lumea se obişnuise cu fastul, cu purtările alese şi pline de amabilitate, cu strălucirea predecesorului său, răposatul Excelenţa Sa Monseniorul Vivaldi; şi, de aceea, toţi au simţit că li se strânge inima când au văzut, pentru prima oară, coborând pe jos de la Palatul Episcopal scheletul înfofolit al noului episcop, între cei doi secretari care îl însoţeau.

Un episcop pe jos?

De când Episcopia stătea ca o sumbră fortăreaţă deasupra oraşului, toţi episcopii coborâseră într-o frumoasă trăsură cu doi cai, cu harnaşamente roşii şi pene.

Dar, chiar în momentul înscăunării, Monsenior Partanna spusese că a fi episcop este o datorie, şi nu o onoare. Şi concediase servitori şi bucătar, vizitiu şi uşieri, renunţase la trăsură şi inaugurase cea mai strictă economie, deşi dieceza Richieri era printre cele mai bogate din Italia. Pentru vizitele pastorale prin diecezǎ, foarte neglijate de

predecesorul său, în schimb respectate de el cu cea mai mare grijă la vremea cerută de canoane, se folosea de trăsuri închiriate şi chiar de măgari sau catâri, în ciuda stării deplorabile a străzilor şi a lipsei mijloacelor de comunicaţie.

Ştiam apoi de la Anna Rosa că toate maicile celor cinci mănăstiri din oraş, în afară de cele decrepite de la Abaţia Mare, îl urau pentru dispoziţiile dure date contra lor, imediat după ce se înscăunase episcop, şi anume să nu mai prepare şi nici să vândă dulciuri şi lichioruri, dulciurile acelea bune din miere şi cocă cu ouă, împodobite cu fir de argint, lichiorurile acelea grozave care aveau gust de anason şi scorţişoară, să nu mai coasă nici măcar odăjdii şi odoare sfinte, ci doar să tricoteze ciorapi; şi, în sfârşit, să nu mai aibă confesor particular, ci să se folosească toate, fără excepţie, de Părintele comunităţii. Dispoziţii şi mai aspre dăduse pentru preoţi şi toţi ceilalţi ce aveau legătură cu biserica, cerând o foarte rigidă respectare a îndatoririlor de către tot clerul.

Un astfel de episcop e incomod pentru toţi cei care au vrut să-şi lase în afară sentimentul religios, construind o casă Dumnezeului lor, cu atât mai frumoasă cu cât e mai mare nevoia de a fi iertat. Dar era pentru mine cel mai bun pe care mi-l puteam dori. Predecesorul său, Excelenţa Sa Monsenior Vivaldi, iubit de toţi, serviabil cu toţi, ar fi căutat fără îndoială modalitatea de a împăca lucrurile, salvând şi banca şi conştiinţa, pentru a mă mulţumi pe mine, dar şi pe Firbo şi Quantorzo şi pe toţi ceilalţi.

Acum eu simţeam însă că nu mă mai puteam împăca nici cu mine, nici cu ceilalţi.

VII
O convorbire cu Monseniorul

Monseniorul Partanna m-a primit în vasta sală a vechii cancelarii a Palatului Episcopal.

Simt şi acum în nări mirosul acelei săli cu tavanul întunecat pictat, dar atât de acoperit de praf, că nu se mai distingea aproape nimic. Pereţii înalţi şi îngălbeniţi erau plini de vechi portrete de prelaţi, desfigurate şi ele de praf şi unele chiar de mucegai, atârnate ici şi colo în dezordine, deasupra dulapurilor şi bibliotecilor decolorate şi roase de cari.

În fundul sălii erau două ferestre mari, ale căror geamuri, de o tristeţe infinită în golul cerului acoperit, erau zguduite fără încetare de un vânt foarte puternic ce se pornise deodată: teribilul vânt din Richieri, care trezeşte neliniştea în toate casele.

Din când în când părea că geamurile or să cedeze furiei vântului care urla. Întreaga convorbire dintre mine şi Monsenior a fost însoţită, sinistru, de şuierături ascuţite şi vehemente, de mugete prelungi şi profunde care, distrăgându-mă adesea de la cuvintele Monseniorului, m-au făcut să simt, cu o teamă indefinită, pe care n-o mai încercasem niciodată, regretul deşertăciunii timpului şi a vieţii.

Îmi amintesc că de la una din ferestre se zărea terasa unei case vechi. Pe terasa aceea a apărut deodată un om, care părea să fi fugit din pat cu ideea nebunească de a simţi voluptatea zborului.

Expus vântului furios, flutura în jurul trupului slab, atât de slab că-ţi trezea repulsia, o cuvertură de lână roşie, pe care o atârnase şi o susţinea pe umeri, cu braţele aşezate în cruce. Şi râdea, râdea cu lacrimi lucindu-i în ochii rătăciţi, în timp ce şuviţe de păr roşcat îi zburau ici şi colo, şerpuind ca nişte flăcări.

Apariţia aceea m-a uimit aşa de tare, încât la un moment dat nu m-am putut abţine să-i fac un semn Monseniorului, întrerupându-l în mijlocul unei tirade foarte serioase asupra mustrărilor de conştiinţă, în care se lansase de o vreme, evident satisfăcut de elocinţa lui.

Monseniorul de-abia a întors puţin capul; şi, cu un zâmbet din acelea care ţin foarte bine locul unui suspin, a

spus:

— A, da: e un biet nebun care stă acolo.

A spus-o cu un ton atât de indiferent, vorbind ca de un lucru ce-i devenise, cu vremea, foarte familiar, încât am fost ispitit să-l fac să sară în sus, anunţându-l:

„Nu ştiţi: nu stă acolo. Stă aici, Monseniore. Nebunul care vrea să zboare sunt eu.”

M-am abţinut şi n-am spus nimic. Dimpotrivă, l-am întrebat cu acelaşi ton indiferent:

— Şi nu există pericolul să se arunce de pe terasă?

— Nu, de atâţia ani face aşa, a răspuns Monseniorul. Inofensiv, inofensiv.

În mod spontan, fără să vreau, mi-a scăpat:

— Ca mine.

Şi Monseniorul nu s-a putut reţine să nu tresară. Dar i-am arătat imediat o figură atât de calmă şi zâmbitoare, că şi-a revenit pe loc. M-am grăbit să-i explic că spuneam că-s inofensiv în opinia domnului Firbo şi a domnului Quantorzo, a socrului meu şi a soţiei mele, în sfârşit, a tuturor celor ce voiau să mă pună sub interdicţie.

Monseniorul, înseninat, şi-a reluat tirada asupra mustrărilor de conştiinţă, care i se păreau cele mai potrivite în cazul meu şi, în acelaşi timp, singura modalitate de a dejuca, prin autoritatea şi prestigiul puterii sale spirituale, intenţiile şi intrigile duşmanilor mei.

Puteam să-l fac să înţeleagă că nu eram tocmai un caz de conştiinţă, aşa cum îşi închipuia el? Dacă m-aş fi aventurat să-l fac să înţeleagă asta, aş fi devenit deodată nebun şi în ochii lui.

Dumnezeul din mine, care dorea să-mi retrag banii din bancă pentru a nu mi se mai spune cămătar, era un adversar al tuturor construcţiilor.

În schimb, Dumnezeul căruia venisem să-i cer ajutor şi protecţie era tocmai acela care construia. Mi-ar fi dat, da, o mână de ajutor să-mi recapăt banii, cu condiţia însă ca ei să servească la construcţia cel puţin a unei case pentru un altul din cele mai demne de respect sentimente omeneşti:

mila.

Monseniorul, la sfârşitul discuţiei noastre, m-a întrebat cu un aer solemn dacă nu asta doream.

A trebuit să-i răspund că asta doream.

Şi atunci a sunat un clopoţel vechi de argint, înnegrit şi înfundat, ce stătea foarte timid pe masă. A apărut un tânăr cleric, blond şi foarte palid. Monseniorul i-a ordonat să-l cheme pe Don Antonio Sclepis, preot la Catedrală şi directorul Colegiului Pioşilor, care se afla în anticameră. Omul care-mi trebuia.

Îl cunoşteam pe acest preot mai curând din auzite decât personal. Mă dusesem cândva, trimis de tatăl meu, să-i dau o scrisoare sus, la Colegiul Pioşilor, care se ridică nu departe de Palatul Episcopal, în cel mai înalt punct al oraşului, şi este un edificiu foarte vechi, pătrat şi întunecat în exterior, ros de vreme şi intemperii, dar foarte alb, aerisit şi luminos pe dinăuntru. Acolo sunt primiţi bieţii orfani şi micii bastarzi din toată provincia, de la şase la nouăsprezece ani, şi învaţă diferite arte şi meserii. Disciplina este atât de dură, încât atunci când bieţii Pioşi îşi cântă, dimineaţa şi la asfinţit, rugăciunile lor în acompaniament de orgă, în biserica Colegiului, când le auzi de jos par plânsetele unor deţinuţi.

Dacă te uitai la înfăţişarea lui, preotul Sclepis nu părea să posede atâta forţă de dominare şi o astfel de energie. Era un preot lung şi slab, aproape diafan, de parcă aerul şi lumina înălţimii la care trăia nu numai că l-ar fi decolorat, ba chiar rarefiat, şi i-ar fi făcut mâinile firave şi tremurătoare, aproape transparente, iar pleoapele, peste ochii deschişi la culoare şi alungiţi, i-ar fi devenit mai subţiri decât foiţa de ceapă. Tremurătoare şi stinsă îi era şi vocea, iar zâmbetele şterse pe buzele lungi şi albe, între care îi apărea adesea un fir de salivă.

Imediat ce a intrat şi Monseniorul, l-a pus la curent cu mustrările de conştiinţă şi intenţiile mele, a început să-mi vorbească foarte grăbit, cu multă familiaritate, bătându-mă pe spate şi tutuindu-mă:

— Bine, bine, fiule! O durere mare, îmi place. Mulţumeşte-i lui Dumnezeu. Durerea te salvează, fiule. Trebuie să fim duri cu toţi proştii care nu sunt capabili să sufere. Dar tu, din fericire, ai mult, mult de suferit, dacă ne gândim că tatăl tău care, sărăcuţul, ei... a făcut atâta rău! Să fie martiriul tău gândul la tată! Martiriul tău! Şi lasă-mi-i mie, să mă lupt eu cu ei, pe domnul Firbo şi pe domnul Quantorzo! Vor să te pună sub interdicţie? Ţi-i aranjez eu, fii fără grijă!

Am plecat de la Palatul Episcopal cu siguranţa că îi voi învinge pe aceia care voiau să mă pună sub interdicţie; dar siguranţa aceasta şi datoriile care derivau de aici, contractate acum cu episcopul şi cu Sclepis, mă aruncau într-o mare de incertitudini fără sfârşit în privinţa a ceea ce urma să se aleagă de mine, complet prădat, fără nici o situaţie, fără familie.

VIII
În aşteptare

Nu-mi rămânea deocamdată decât Anna Rosa, tovărăşia pe care dorea să i-o ţin pe timpul bolii.

Stătea în pat, cu piciorul bandajat; şi spunea că n-o să se mai scoale niciodată dacă, aşa cum se temeau medicii, o să rămână şchioapă.

Palidă şi slăbită de atâta zăcut, căpătase un farmec nou, contrastând cu cel de dinainte. Strălucirea ochilor îi devenise mai intensă, aproape întunecată. Spunea că nu poate să doarmă. Mirosul părului des, negru, puţin cârlionţat şi uscat, când îl găsea dimineaţa despletit şi ciufulit pe pernă, o sufoca. Dacă nu ar fi avut repulsie de mâinile coaforului, şi l-ar fi tăiat. M-a întrebat, într-o dimineaţă, dacă n-aş şti să i-l tai eu. A râs de încurcătura mea şi şi-a tras cearşaful peste faţă, rămânând astfel cu chipul ascuns, în tăcere.

Sub cuvertură se ghiceau formele bogate ale trupului ei

de virgină coaptă. Ştiam de la Dida că avea deja douăzeci şi cinci de ani. Desigur, stând aşa, cu chipul ascuns, se gândea că eu nu mă puteam abţine să nu-i privesc trupul, aşa cum se reliefa sub cuvertură. Mă ispitea.

În penumbra cămăruţei roz în dezordine, tăcerea părea conştientă de aşteptarea zadarnică a unei vieţi căreia dorinţele de moment ale acelei ciudate creaturi nu putuseră niciodată să-i dea naştere, nici consistenţă, în nici un fel.

Ghicisem în ea neputinţa de a suporta orice lucru ce dădea semne de durată şi stabilitate. Tot ce făcea, orice dorinţă sau gând ce se năşteau în ea pentru o clipă, în clipa următoare erau deja departe de ea; şi dacă i se întâmpla să se simtă reţinută puţin de ele, izbucnea în accese de furie, ură, clocotind toată.

Doar de trupul său era mulţumită, deşi câteodată îi displăcea total, ba chiar spunea că îl ura. Dar şi-l admira tot timpul în oglindă, în toate amănuntele, încercând toate atitudinile, expresiile de care ochii ei atât de intenşi, strălucitori şi vii, nările fremătânde, gura roşie şi arogantă, maxilarul foarte mobil erau în stare. Aşa, de parcă i-ar fi plăcut să facă pe actriţa; nu fiindcă se gândea că i-ar fi fost de folos ei, în viaţă, ci numai în joacă: o joacă de moment, cochetărie sau provocare.

Într-o dimineaţă am văzut-o schiţând, şi apoi studiindu-l multă vreme, în oglinjoara pe care o ţinea cu ea în pat, un zâmbet plin de milă şi de tandreţe, având totuşi o scânteiere de maliţiozitate aproape copilărească. Văzând-o pe urmă cum l-a schiţat din nou, identic, viu, de parcă acum se năştea pentru mine, spontan, m-a cuprins revolta.

I-am spus că nu eram oglinda ei.

Dar nu s-a supărat. M-a întrebat dacă zâmbetul acesta, aşa cum i-l văzusem acum, era la fel cu cel pe care-l văzuse şi studiase în oglindă mai înainte.

I-am răspuns, plictisit de insistenţa ei:

— De unde vreţi să ştiu? Nu pot să ştiu cum V-aţi văzut dumneavoastră. Faceţi-vă o fotografie cu zâmbetul ăsta.

— O am, mi-a spus. Una mare. Acolo, în sertarul de jos de la dulap. Aduceţi-mi-o, vă rog.

Sertarul era plin de fotografii de-ale ei. Mi-a arătat multe, mai vechi şi mai recente.

— Toate sunt moarte, i-am spus.

S-a întors brusc către mine.

— Moarte?

— Oricât ar părea de vii.

— Şi asta cu zâmbetul?

— Şi asta, gânditoare; şi asta, cu ochii în jos.

— Cum moartă, când sunt aici, vie?

— A, dumneavoastră da, fiindcă nu vă vedeţi acum. Dar când staţi în faţa oglinzii, în clipa în care vă priviţi, nu mai sunteţi vie!

— De ce?

— Fiindcă, pentru a vă vedea, trebuie să opriţi pentru o clipă viaţa. Ca în faţa unui aparat de fotografiat. Vă aşezaţi într-o poziţie anume. Şi a te aşeza într-o poziţie anume e ca şi cum ai deveni statuie pentru o clipă. Viaţa e în continuă mişcare, nu poate niciodată să se vadă pe ea însăşi cu adevărat.

— Şi atunci eu, vie, nu m-am văzut niciodată?

— Niciodată, aşa cum pot să vă văd eu. Dar eu văd o imagine a dumneavoastră care e doar a mea, şi nu a dumneavoastră, desigur. Pe a dumneavoastră, vie, aţi putut-o surprinde cândva doar în vreun instantaneu pe care vi l-a făcut cineva. Dar precis că aţi avut o surpriză neplăcută. Poate că nici nu V-aţi recunoscut, aşa nearanjată, în mişcare.

— E adevărat.

— Nu vă puteţi cunoaşte decât când vă aşezaţi într-o poziţie anume: statuie, nu vie. Când trăieşti, trăieşti şi nu te vezi. A te cunoaşte înseamnă a muri. Dumneavoastră staţi şi vă uitaţi atâta în oglindă, în toate oglinzile, deoarece nu trăiţi; nu ştiţi, nu puteţi sau nu vreţi să trăiţi. Vreţi să vă cunoaşteţi prea mult, şi nu trăiţi.

— Nici vorbă! Dimpotrivă, nu pot să stau în loc o clipă.

— Dar vreţi să vă vedeţi mereu. În orice gest al vieţii dumneavoastră. E ca şi cum aţi avea în faţă, tot timpul, propria imagine, în orice acţiune, în orice mişcare. Şi neputinţa de a suporta provine poate din asta. Nu vreţi ca sentimentul să vă fie orb. Îl obligaţi să deschidă ochii şi să se vadă într-o oglindă pe care i-o puneţi mereu în faţă. Iar sentimentul, imediat ce se vede, îngheaţă. Nu se poate trăi în faţa unei oglinzi. Încercaţi să nu vă mai vedeţi niciodată. Fiindcă oricum n-o să reuşiţi să vă cunoaşteţi aşa cum vă văd ceilalţi. Şi atunci, la ce bun să vă cunoaşteţi doar aşa, în sine? Vi se poate întâmpla să nu mai înţelegeţi de ce trebuie să aveţi imaginea pe care vi-o arată oglinda.

A rămas multă vreme cu privirea fixă, gândindu-se.

Sunt convins că şi ei, ca şi mie, după vorbele acestea şi după tot ce-i mai spusesem despre chinurile mele spirituale, i s-a deschis în faţă în acel moment, fără limite, şi cu atât mai înspăimântătoare cu cât era mai lucidă, viziunea singurătăţii noastre fără leac. Aparenţele fiecărui obiect se izolau într-un mod înfricoşător. Şi poate că nici ea n-a mai regăsit raţiunea de a-şi arăta faţa, dacă în singurătatea aceea nu şi-o putea vedea vie, în timp ce ceilalţi, din afară, izolându-i-o, cine ştie cum i-o vedeau.

Orgoliul îşi pierde sensul.

Să vezi lucrurile cu ochi care nu puteau să ştie cum le vedeau alţi ochi.

Să vorbeşti ca să nu te înţelegi cu ceilalţi.

N-avea nici un sens să fii un lucru în sine.

Şi nimic nu mai era adevărat, dacă nici un lucru nu era adevărat în sine. Fiecare îl vedea în felul lui şi-l lua în posesie pentru a-şi umple cumva singurătatea şi a da consistenţă, zi de zi, vieţii sale.

Stăteam la picioarele patului ei, cu o înfăţişare mie cunoscută şi pentru ea impenetrabilă, naufragiat în singurătatea ei; şi ea în a mea, pe pat, cu ochii nemişcaţi şi pierduţi în depărtări, palidă, cu un cot pe pernă, sprijinindu-şi în palmă capul ciufulit.

Simţea faţă de tot ce-i spuneam o atracţie de neînvins

şi, în acelaşi timp, un fel de repulsie, ba uneori chiar de ură: vedeam cum îi scânteia în ochi, în timp ce-mi asculta cuvintele cu o atenţie avidă.

Voia totuşi să vorbesc mai departe, să-i spun tot ce-mi trecea prin minte: imagini, gânduri. Iar eu vorbeam aproape fără să mă gândesc; sau, mai bine zis, gândul meu vorbea de la sine, ca pentru a relaxa chinuitoarea sa tensiune.

— Vă apropiaţi de o fereastră; priviţi lumea; credeţi că e aşa cum vă apare. Vedeţi jos, pe stradă, lumea trecând, mică în viziunea dumneavoastră, care e mare, de la înălţimea ferestrei la care staţi. Nu puteţi să nu simţiţi măreţia aceasta în sine, deoarece, dacă un prieten trece pe stradă, acolo jos, şi-l recunoaşteţi, privit aşa, de sus, nu vi se pare mai mare decât un deget. A, dacă v-ar trece prin cap să-l strigaţi şi să-l întrebaţi: „Spune-mi, te rog, cum îţi par, aşezată aici la fereastră?” Nu vă trece prin cap, deoarece nu vă gândiţi la imaginea pe care şi-o fac cei ce trec pe stradă despre fereastră şi despre dumneavoastră, care priviţi de acolo. Ar trebui să faceţi efortul să vă detaşaţi de dimensiunile pe care le acordaţi realităţii celor ce merg acolo jos şi care trăiesc pentru o clipă în viziunea dumneavoastră vastă, mici trecători pe o stradă. Nu faceţi acest efort, deoarece nu aveţi nici cea mai mică bănuială în legătură cu imaginea pe care şi-o fac ei asupra ferestrei, una printre atâtea, mică, la o oarecare înălţime, şi despre dumneavoastră, mică-mică, stând acolo cu mânuţa aceea care se mişcă prin aer.

Se vedea aşa cum o descriam, mică-mică la o fereastră înaltă, cu mânuţa care se mişca prin aer, şi râdea.

Erau fulgere, zvâcniri; apoi în cămăruţă se aşternea din nou tăcerea. Din când în când apărea, ca o umbră, mătuşa bătrână cu care locuia Anna Rosa: grasă, apatică, cu nişte enormi ochi albaştri deschis, afectaţi într-un mod oribil de strabism. Stătea puţin în prag, în penumbra lichidă a cămăruţei, cu mâinile umflate şi palide în poală; părea un monstru marin; nu spunea nimic şi pleca.

Cu mătuşa ei nu schimba decât câteva cuvinte toată ziua. Trăia cu sine, în sine; citea, visa, mereu neputincioasă însă de a suporta atât lecturile, cât şi visările sale; ieşea după cumpărături, mergea la una sau alta dintre prietenele ei; dar i se păreau toate proaste şi găunoase; îi plăcea să le uimească; pe urmă, reîntorcându-se acasă, se simţea obosită şi sătulă de toate. Anumite repulsii de neînvins, ce se puteau ghici în ea dintr-o tresărire sau dintr-un gest neaşteptat urmând vreunei aluzii, se datorau poate lecturii cărţilor de medicină ce se găseau în biblioteca tatălui ei, care fusese doctor. Spunea că n-o să se căsătorească niciodată.

N-aş putea spune ce idee îşi făcuse despre mine. Mă privea desigur cu un interes extraordinar, rătăcit cum îi apăream, în zilele acelea, în propriile gânduri şi într-o incertitudine totală.

Această incertitudine a mea, care fugea de orice limită, refuza orice sprijin şi, de-acum aproape instinctiv, se retrăgea din orice formă consistentă, aşa cum marea se retrage de pe ţărm, această incertitudine, umbrindu-mi privirea, o atrăgea desigur, dar câteodată, uitându-mă la ea, aveam senzaţia ciudată că îi apărea amuzantă oarecum — un lucru de care poţi şi râde, să ai aici la picioarele patului un bărbat într-o stare de spirit de necrezut, complet scindat şi care nu ştia cum o să reuşească s-o ducă mâine, când, căpătând cu ajutorul lui Sclepis banii din bancă, o să fie prădat şi eliberat de toate.

Fiindcă ea era convinsă că eu o să merg acum până-n pânzele albe, ca un nebun adevărat. Şi asta o amuza enorm, mai ales că avea orgoliul de a fi ghicit, din discuţiile cu nevastă-mea, nu chiar totul, e drept, dar că eu eram, oricum, un bărbat puţin comun, deosebit de ceilalţi, de la care te puteai aştepta, într-o zi sau alta, la ceva extraordinar. Şi ca pentru a da imediat celorlalţi, şi mai ales nevesti-mii, dovada că ea avusese dreptate să creadă asta despre mine, se grăbise să mă cheme, să mă informeze despre intenţiile celorlalţi împotriva mea, să mă

îndemne să mă duc la Monsenior; iar acum era foarte mulţumită de mine, văzându-mă aşa cum mă vedea, la picioarele patului ei, calm şi senin în aşteptarea a ceea ce trebuia în mod necesar să se întâmple, fără să-mi pese de nimic şi de nimeni.

Şi totuşi chiar ea a vrut să mă omoare, şi tocmai când a trecut de la satisfacţia pe care i-o dădeam, şi care o amuza puţin, la un sentiment intens de milă, ca să răspundă, ca fascinată, la mila pe care, în mod sigur, trebuia s-o am şi eu în ochi atunci când o priveam ca din depărtarea infinită a unui timp ce pierduse orice vârstă.

Nu ştiu precis cum s-a întâmplat. Când eu, privind-o din depărtarea aceea, i-am spus cuvinte pe care nu mi le mai amintesc, cuvinte din care ea trebuie să fi simţit dorinţa mea nestăvilită de a da toată viaţa din mine, tot ce puteam eu fi ca să devin pentru ea acela pe care şi l-ar fi dorit, iar pentru mine nimeni, chiar nimeni. Ştiu că mi-a întins braţele din pat; ştiu că m-a tras spre ea.

Din pat m-am rostogolit puţin după aceea, rănit grav la piept de micul revolver pe care-l ţinea sub pernă.

Trebuie să fie adevărate motivele pe care ea le-a spus ca să se disculpe: că a fost îndemnată să mă omoare de repulsia instinctivă, neaşteptată faţă de actul în care se simţea târâtă de fascinaţia stranie a tot ceea ce-i spusesem în zilele acelea.

Cartea a opta

I
Judecătorul nu se grăbeşte

De obicei, procedurilor judiciare obişnuite nu li se poate reproşa graba.

Judecătorul însărcinat să instruiască procesul contra Annei Rosa, onest de felul lui şi principial, a vrut să fie foarte scrupulos şi a pierdut luni de zile înainte să ajungă la aşa-zisa constatare a faptelor, după ce a cules, se înţelege, date şi mărturii.

Dar n-a fost cu putinţă să obţină vreun răspuns de la mine la un prim interogatoriu pe care voia să mi-l ia, imediat după ce fusesem transportat din cămăruţa Annei Rosa la spital. Când medicii mi-au permis să vorbesc, primul răspuns pe care l-am dat, în loc să-l pună în încurcătură pe cel care mă interoga, m-a pus în încurcătură pe mine.

Iată: atât de fulgerător a trecut Anna Rosa de la mila pentru mine, datorită căreia îmi întinsese braţele din pat, la impulsul instinctiv care a împins-o la acţiunea violentă asupra mea, că eu, orb deja când am simţit aproape căldura trupului ei provocator, n-am avut nici timpul şi nici posibilitatea să-mi dau seama cum a făcut să scoată brusc revolverul de sub pernă şi să mă împuşte. Aşa că, deoarece nu mi se părea admisibil ca ea, după ce mă trăsese către sine, să fi vrut apoi să mă omoare,

am dat celui ce mă interoga, cu cea mai mare sinceritate, explicaţia care mi s-a părut cea mai probabilă, şi anume că rănirea mea, ca şi rănirea ei la picior de mai înainte, a fost accidentală şi s-a datorat faptului, desigur reprobabil, că revolverul acela se găsea sub pernă şi că eu trebuie să-l fi lovit şi să-i fi provocat descărcarea în urma efortului de a ridica bolnava, care mă rugase s-o aşez în

capul oaselor pe pat.

Pentru mine minciuna (minciună necesară) era doar în ultima parte a răspunsului; celui ce mă interoga i s-a părut însă atât de sfruntată, încât am fost aspru dojenit. Mi s-a adus la cunoştinţă că justiţia se afla, din fericire, în posesia mărturisirii explicite a celei ce mă rănise. Eu atunci, simţind o nevoie irezistibilă de a-mi demonstra sinceritatea, am fost atât de naiv ca să arăt, în uimirea mea, cea mai vie curiozitate de a cunoaşte posibilul motiv dat de cea care mă rănise acţiunii sale violente asupra mea.

Răspunsul la întrebare a fost o pufnire zgomotoasă, ce aproape mi-a spălat faţa.

— A, doreaţi doar s-o aşezaţi în capul oaselor pe pat?

Am leşinat.

Justiţia trebuia să se afle deja şi în posesia unei prime mărturii a soţiei mele care, acum că avea şi dovada de fapt, putuse să vorbească cu conştiinţa curată despre dragostea mea mai veche pentru Anna Rosa.

Astfel, pentru justiţie ar fi fost un fapt dovedit că Anna Rosa încercase să mă omoare pentru a se apăra de agresiunea mea brutală, dacă Anna Rosa însăşi nu l-ar fi asigurat pe judecător, sub jurământ, că nu existase o astfel de agresiune din partea mea, ci doar fascinaţia stranie exercitată involuntar asupra ei prin foarte curioasele păreri ce le aveam asupra vieţii; fascinaţie de care s-a lăsat atrasă atât de puternic, încât a ajuns să comită nebunia aceea.

Judecătorul scrupulos, nemulţumit de informaţiile sumare pe care Anna Rosa i le putuse da în legătură cu părerile mele, a considerat că trebuie să ştie mai multe lucruri, şi mai exacte, şi a vrut să vină să discute cu mine personal.

II
Pătura de lână verde

Am fost dus de la spital acasă pe targă şi, deja intrat în convalescenţă, am părăsit patul şi stăteam lungit, cu beatitudine, pe un fotoliu lângă fereastră, cu o pătură de lână verde pe genunchi.

Simţeam că rătăcesc, ca îmbătat, într-un gol liniştit, suav, de vis. Sosise primăvara şi primele raze de soare îmi dădeau o slăbiciune de o desfătare inefabilă. Mi-era aproape frică să nu mă rănească prospeţimea aerului limpede ce intra pe fereastra întredeschisă şi stăteam învelit; dar ridicam din când în când ochii ca să privesc azurul intens de martie, străbătut de veseli nori luminoşi. Apoi mă uitam la mâinile mele, care îmi mai tremurau încă, slăbite; le lăsam pe genunchi şi mângâiam uşor, cu vârful degetelor, firele verzui ale păturii de lână. Vedeam în ea câmpia, ca şi cum ar fi fost o întindere nesfârşită de grâu; şi, mângâind-o, eram fericit având într-adevăr, în mijlocul atâtor lanuri, un asemenea sentiment de depărtare lipsită de memorie, încât aproape mi-era frică, o frică foarte dulce.

Ah, să te pierzi, să te destinzi şi să te abandonezi, în iarbă, în liniştea cerului; să-ţi umpli sufletul de tot azurul acela gol, să laşi să naufragieze în el orice gând, orice amintire!

Putea, mă întreb, să pice mai inoportun judecătorul?

Mi-ar părea rău să ştiu, când îmi amintesc, că a plecat de la mine, în ziua aceea, cu impresia că voiam să-mi bat joc de el. Avea ceva dintr-o cârtiţă, cu mânuţele lui ridicate mereu la gură, cu ochii mici plumburii, aproape fără vedere, întredeschişi; cu tot trupul contorsionat, slab, prost îmbrăcat, cu un umăr mai sus decât celălalt. Pe stradă mergea pieziş, aşa cum fac câinii; deşi toţi spuneau că, în ce priveşte moralitatea, rumeni nu era mai drept ca el.

Opiniile mele asupra vieţii?

— A, domnule judecător, i-am spus, nu pot, credeţi-mă, să vi le repet. Uitaţi-vă aici! Uitaţi-vă aici!

Şi i-am arătat pătura de lână verde, mângâind-o delicat cu mâna.

— Dumneavoastră aveţi datoria de a strânge şi a pregăti elementele de care mâine justiţia se va folosi pentru a da sentinţa? Şi veniţi la mine să mă întrebaţi ce opinii am asupra vieţii, acelea care pentru acuzată au fost motivul de a mă ucide? Dar dacă vi le-aş repeta, domnule judecător, mi-e teamă că nu pe mine m-aţi ucide, ci pe dumneavoastră înşivă, din pricina remuşcării de a fi exercitat atâta vreme funcţia pe care o aveţi. Nu, nu: n-o să vi le spun, domnule judecător! E mai bine chiar să vă astupaţi urechile, ca să n-auziţi zgomotul teribil al vâltorii de sub zăgazuri, dincolo de limitele pe care dumneavoastră, ca un bun judecător, vi le-aţi trasat şi impus pentru a avea conştiinţa nepătată. Pot să se năruie — ştiţi asta? — într-un moment de furtună ca acela prin care a trecut domnişoara Anna Rosa. Care vâltoare? Ei, aceea a torentului, domnule judecător! Dumneavoastră le-aţi îngrădit bine în sentimentele, în datoriile pe care vi le-aţi impus, în obişnuinţele pe care vi le-aţi trasat; dar vin momentele de preaplin, domnule judecător, şi torentul se revarsă, se revarsă şi răvăşeşte totul. Eu ştiu asta. Pentru mine s-a scufundat totul, domnule judecător! M-am aruncat în torent şi acum înot, înot. Şi sunt, dacă aţi şti, deja departe! Aproape că nu vă mai zăresc. Să fiţi sănătos, domnule judecător, să fiţi sănătos!

A rămas acolo, năucit, uitându-se la mine ca la un nebun incurabil. Sperând să-l scot din atitudinea aceea penibilă, i-am zâmbit; am ridicat cu amândouă mâinile pătura de pe genunchi şi i-am arătat-o încă o dată, întrebându-l cu amabilitate:

— Dar nu vi se pare, iertaţi-mă, cu adevărat frumoasă, aşa verde, pătura aceasta de lână?

III
Supunere

Mă consolam cu gândul că toate acestea ar fi facilitat achitarea Annei Rosa. Dar de cealaltă parte era Sclepis, care, de mai multe ori, cu toate cartilajele tremurându-i, venise să-mi spună că-i făcusem şi continuam să-i fac din ce în ce mai dificilă misiunea salvării mele.

Era posibil să nu-mi dau seama de scandalul enorm stârnit de aventura mea, exact în momentul în care trebuia să le arăt tuturor că eram întreg la minte? Şi nu demonstrasem, oare, în schimb, că soţia mea avusese dreptate să fugă la tatăl ei din cauza comportării mele nedemne faţă de ea? Eu o înşelam; şi numai ca să devin mai frumos în ochii fetei aceleia exaltate protestasem că nu mai vreau ca lumea din oraş să-mi spună cămătar. Şi eram atât de orbit de pasiunea aceea vinovată, încât voisem şi mă încăpăţânam încă să mă ruinez, şi pe mine şi pe ceilalţi, cu toate că era cât pe ce să mă coste chiar viaţa pasiunea mea vinovată!

De-acum lui Sclepis, în faţa indignării generale, nu-i rămânea decât să recunoască vinile mele deplorabile, iar, ca să mă salveze, nu vedea altă scăpare decât mărturisirea lor deschisă din partea mea. Trebuia totuşi ca această mărturisire să nu devină periculoasă, să arăt în acelaşi timp, vie şi extrem de urgentă pentru sufletul meu, necesitatea unei pocăinţe eroice, pentru a-i da lui tăria sufletească şi forţa de a cere celorlalţi sacrificiul propriilor interese.

Eu nu făceam decât să încuviinţez din cap tot ce-mi spunea, fără să fac efortul să discern cât şi până unde ceea ce era doar argumentaţie dialectică, încălzindu-se treptat, devenise la el o convingere sinceră. Desigur, părea din ce în ce mai satisfăcut; dar în sinea lui, poate, puţin perplex, gândindu-se dacă această satisfacţie privea sentimentul de caritate sau ascuţimea intelectului său.

S-a hotărât ca eu să dau un exemplu solemn de pocăinţă şi abnegaţie, donând totul, până şi casa şi orice altă avere, ca să fondez, şi cu ce mi-ar reveni din lichidarea băncii, un

azil pentru săraci, plus o bucătărie economică deschisă tot anul, nu numai în beneficiul celor adăpostiţi acolo, ci pentru toţi nevoiaşii; plus un număr de haine pentru ambele sexe şi pentru orice vârstă, pentru atâtea persoane pe an; şi că eu însumi aş fi locuit acolo, dormind pe un pat de campanie, mâncând, ca toţi ceilalţi, dintr-un blid de lemn şi îmbrăcându-mă cu hainele comunităţii, potrivite vârstei şi sexului meu.

Ceea ce mă deranja cel mai tare era ca această supunere totală a mea să nu fie interpretată ca o căinţă adevărată, în timp ce eu dădeam totul, nu mă opuneam la nimic fiindcă eram de-acum foarte departe de orice lucru ce putea avea vreun sens sau valoare pentru ceilalţi, şi nu numai că eram înstrăinat de mine şi de orice lucru al meu, dar îmi repugna să continuu să fiu *cineva*, să posed ceva.

Nemaidorind nimic, ştiam că nu mai pot să vorbesc. Şi stăteam liniştit, privindu-l şi admirându-l pe bătrânul şi diafanul prelat care ştia să vrea atâtea şi să-şi exercite voinţa cu o artă aşa de subtilă, şi nu pentru interesul lui, nici poate pentru a face un bine celorlalţi, cât pentru meritele ce ar fi revenit acelei case a lui Dumnezeu, al cărei servitor credincios şi plin de zel era.

Iată-l: pentru sine, nimeni.

Poate că acesta era mijlocul prin care să devii unul pentru toţi.

Dar exista la preotul acela prea mult orgoliu al puterii şi înţelepciunii sale. Chiar trăind pentru ceilalţi, voia încă să fie cineva pentru sine, ca să se distingă bine de ceilalţi prin înţelepciunea şi puterea lui, şi chiar printr-o credinţă mai mare şi un zel sporit.

Motiv pentru care, privindu-l — da, continuam să-l admir — îmi trezea si mila.

IV
Fără încheiere

Anna Rosa trebuia să fie achitată; dar eu cred că achitarea ei s-a datorat, măcar în parte, şi ilarităţii pe care am stârnit-o în sala tribunalului când, chemat să depun mărturie, m-au văzut apărând cu boneta, saboţii şi halatul albastru al azilului. Nu m-am mai uitat în oglindă şi nici nu-mi trece prin cap să vreau să ştiu ce s-a întâmplat cu figura şi cu restul înfăţişării mele. Ceea ce reprezentam pentru alţii trebuie să fi părut mult schimbat, şi încă într-un fel destul de caraghios, dacă e să judecăm după uimirea şi râsetele cu care am fost primit. Şi totuşi, toţi au continuat să-mi spună Moscarda, deşi a spune Moscarda avea de-acum, desigur, pentru fiecare, o semnificaţie atât de diferită de cea de dinainte, încât ar fi putut să-l scutească pe bietul nenorocit, bărbos şi zâmbitor, cu saboţii şi halatul albastru, de efortul de a răspunde încă la acest nume, de parcă în realitate i-ar mai fi aparţinut.

Nici un nume. Nici o amintire azi, a numelui de ieri; a numelui de azi, mâine. Dacă numele este lucrul, dacă un nume este în noi conceptul oricărui lucru din afara noastră, iar fără nume nu există conceptul, şi lucrul rămâne în noi ca orb, indistinct şi indefinit, ei bine, atunci acesta pe care l-am purtat printre oameni să-l graveze fiecare, inscripţie funerară, pe fruntea imaginii cu care i-am apărut, şi s-o lase în pace şi să n-o mai pomenească. Nu e altceva decât asta, o inscripţie funerară, un nume. Li se potriveşte morţilor. Cui a terminat. Eu sunt viu şi nu termin. Viaţa nu se termină. Şi nu are habar de nume viaţa. Copacul acesta, suflu tremurător de frunze noi. Sunt copacul acesta. Copac, nor; mâine carte sau vânt: cartea pe care o citesc, vântul pe care îl sorb. Răspândit în afară, vagabond.

Azilul se ridică pe câmpie, într-un loc fermecător. Eu ies în fiecare dimineaţă, în zori, fiindcă acum vreau să-mi păstrez spiritul aşa, proaspăt ca zorile, cu toate lucrurile care se descoperă acum, care miros încă a prospeţime nocturnă, înainte ca soarele să le usuce suflarea umedă şi să le orbească. Acolo, norii apoşi, grei, plumburii,

grămădiţi deasupra munţilor palizi, care fac să pară mai vastă şi mai strălucitoare, în umbra nocturnă ce a mai rămas, fâşia aceea verde de cer. Şi dincoace firele de iarbă, fragede de rouă şi ele, prospeţime vie a câmpului. Şi măgăruşul rămas afară toată noaptea, ce priveşte acum cu ochii înceţoşaţi şi pufneşte în liniştea care îi este atât de aproape şi, încet-încet, pare să se îndepărteze de el începând, fără mirare însă, să i se limpezească împrejur, cu lumina ce abia se răspândeşte peste câmpiile pustii şi încremenite. Şi drumurile de acolo, între garduri vii, negre şi ziduri crăpate, ce stau încă şi nu merg, sfâşiate de urmele lăsate de care. Şi aerul e nou şi totul, clipă de clipă, aşa cum e, se însufleţeşte. Întorc imediat ochii ca să nu mai văd nimic încremenind în aparenţa sa şi murind. Numai aşa mai pot să trăiesc de-acum. Să renasc clipă de clipă. Să-mi împiedic gândul să se pună din nou pe lucru şi să-mi refacă, înăuntrul meu, golul construcţiilor deşarte.

Oraşul e departe. Ajunge la mine, câteodată, în liniştea asfinţitului, sunetul clopotelor. Dar acum nu mai aud clopotele înăuntrul meu, ci în afară, bătând pentru ele, cum freamătă poate de bucurie în cavităţile lor sonore, într-un cer frumos şi albastru, plin de soare cald, printre chemările rândunelelor sau în vântul înnorat, grele şi atât de înalte în clopotniţele aeriene. Să te gândeşti la moarte, să te rogi. Mai sunt şi unii care simt nevoia aceasta, şi-i dau glas prin clopote. Eu nu mai simt o astfel de nevoie; fiindcă eu mor în orice clipă şi renasc nou şi fără amintiri: viu şi întreg, dar nu în mine, ci în orice lucru din afară.

SFÂRŞIT